

vi

Русь
первоцвітна

Бож, ^{цар}
слов'янський
Князь Кий
Жар-птиця
князя
Володимир
Нестор
Монах

Зрізи

У замінку
для
Хрещатика
Материзна

✠

Київ
«Радянський письменник»
1989

ББК 84Ук7
Ш37

Відомий український письменник, автор ряду широко знаних історичних та історико-біографічних романів, цього разу приходить до читача з речами поетичними. Драматична поема «Русь первоцвітна», що дала назву книжці, охоплює кілька століть найдавнішої історії нашого народу — від трагедії напівлегендарного слов'янського царя Божа до створення «Повісті временних літ» Нестором.

Друга частина книжки «Зрізи» — про бездуховність, велику драму нашого життя.

Известный украинский писатель, автор ряда исторических и историко-биографических романов, на этот раз приходит к читателям с вещами поэтическими. Драматическая поэма «Русь первоцветная», давшая название книге, охватывает несколько столетий древнейшей истории нашего народа — от трагедии полулегендарного славянского царя Божа до создания «Повести временных лет» Нестором.

Вторая часть книги «Срезы» — о бездуховности, большой драме нашей жизни.

Редактор В. І. Міщенко

III 4702640202-047
M223(04)-89 — 173.89

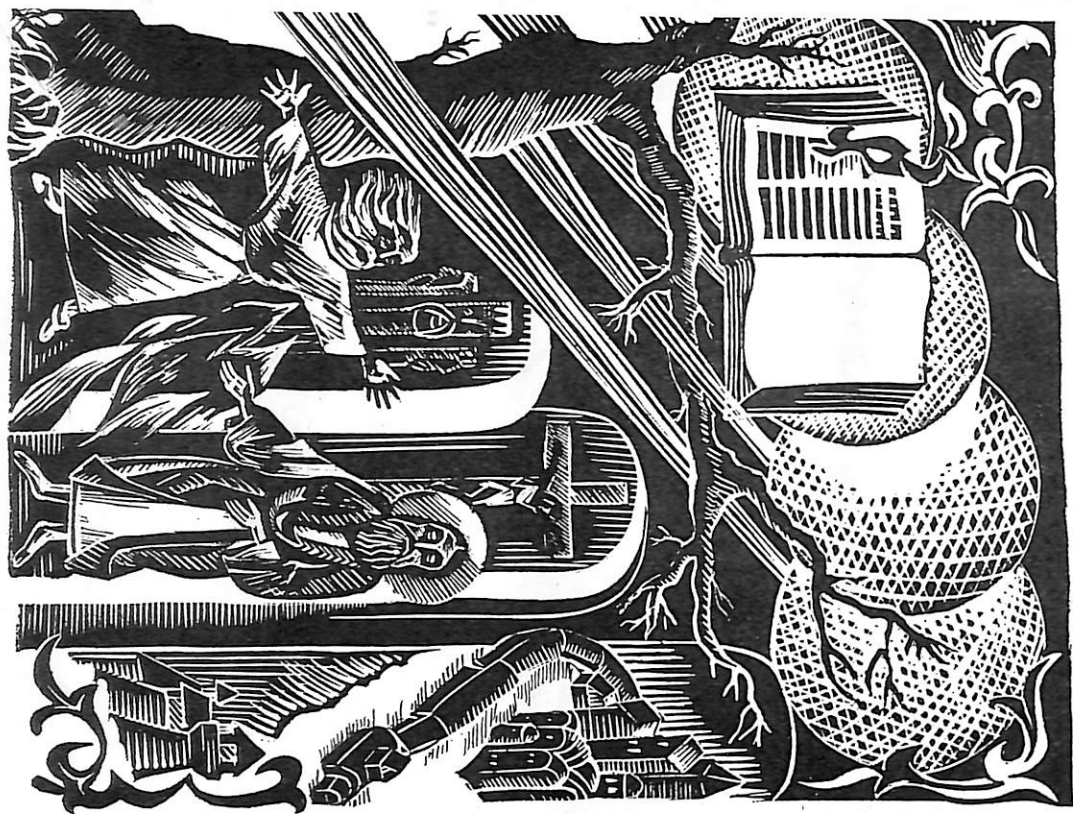
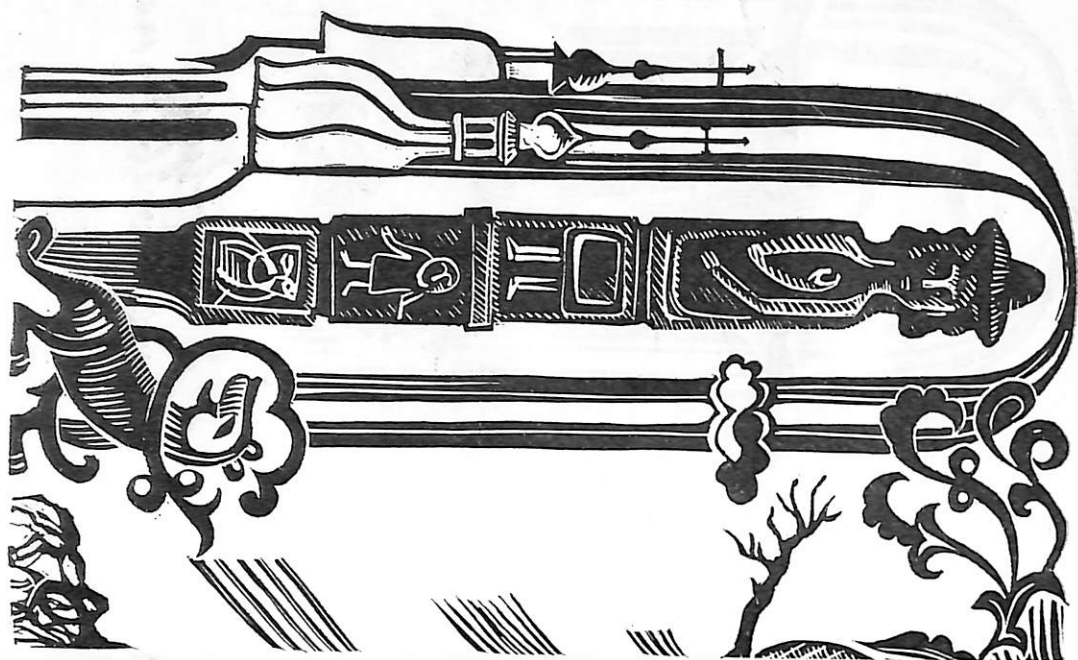
© Видавництво «Радянський письменник», 1989

ISBN 5-333-00341-6

Русь
первоцвітна

Картини
з уст історії

КАРТИНА ПЕРША

Бож,
цар
слов'янський
✠

ДЮТЬ:

Бож, цар антського союзу
Росава, цариця
Пруд, старший їхній син
Яснозар, молодший син
Дідо, жрець бога Світовида
Нежамир, радник царя
Доброслав, князь уличів
Всево́д, князь сіверян
Стре́мений Божа
Віні́тар, король остготів
Хільва́р, радник короля
Хельг, воєвода
Перший готський воїн
Другий готський воїн
Воїни Божа
Воїни Вінітара
Воїни-сіверяни
Жінки, чоловіки, діти
Дівчата, що водять танок

Дія відбувається 375 року,
на русальному тижні.

Галявина, посеред неї, трохи углибині, жертвник з вогнищем й фігура ідола — бога Світовиди: стовп, наверху якого, під круглою шапкою, голова з чотирма обличчями. Праворуч, неподалік за лісом, видніється поселення, ліворуч, внизу, теж за деревами, виблискує на сонці Рось. Поблизу капища — два досить скромні крісла для царя й цариці. Ще одне крісло — для головного жерця.

На передньому плані купками чоловіки, жінки, дівчата, діти, старшини, царські слуги та воїни. Щось гомонять, ждучи царя, жартують...

Стременний

(з'являючись з боку поселення)

Цар Бож, цариця-матінка! І Дідо!
Дорогу дайте, голови схиліть!
Великий цар великого Трояна!

Народ поштиво розступається, і в прохід, що поволі утворюється, входить цар Бож з Росавою, що мало чим відрізняються від народу. За ними, спираючись на довгий посох, іде Дідо-жрець, весь білий, та радник царський Нежамир.

Бож

(піднісши руку, приязно й урочисто)

Здорові будьте, родичі мої
І браття по троїстому союзу
Племен слов'янських!

Народ

Будь і ти здоровий,
Наш мудрий царю, переможицю готів!

Бож підходить до одного з крісел і стає біля нього. Росава теж.

Дідо наближається до жертвника. Одночасно двоє юнаків приносять ягня. Один заколює його ножем і кладе на вогонь.

Дідо

(віддає посох другому юнакові, підносить руки, звертаючись до ідола)

Наш Світовиде, жертву цю прийми
І дай нам літа гарного й врожаю,
Щоб колос важко долу похилився,
Налитий, як жертвне це ягня!..

Всі

(простягаючи руки до ідола)

Ласкавий Світовиде, свій народ
Щедротами і нині наділи!
Дай дощику на просо, на траву,
Веселощів на душу, а на тіло
Здоров'я й моці!..

Дідо

Змилуйсь і пошли

Нам мислі мудрі! Ворог не дріма
І сили знов збирає... Світовиде!
Ми тяжко завинили, не принісши
Тобі у жертву голову Вінітара —
Хрестатого остготів короля!..

Бож

(різко, до жерця)

Ти, Діду, знай молитву, а державні
Діла полиш на мене та старшин!

Западає тиша.

Дідо

(похмуро)

Бажаєш прогнівити Світовиди?
Без бога навіть Божу...

Бож

Постривай!

Про це ми поговоримо пізніше,
Без зайвих вух... Ми жертву принесли
Ясному Світовидові. Згадаймо

Усіх богів і нумо проводжать
Русалок, щоб хлібів не толочили!..

Дідо

(невдоволено, сідаючи)

Хай буде так... Жерцєві без царя —
Як мужові без жінки...

Бож

(насмішувато)

Ти мене

Жоною називаєш? Отже, жрець —
Царєві повелитель?

Дідо

До богів

Жерці найближче...

Нежамир

Царю, мабуть, час

Почати свято проводів?..

Бож

(полегшено)

А й справді!

Премудрий Нежамире, накажи
Дать місце хоровам! Дівонькі
Нехай нам заспівають...

Дідо

(похмуро, до Бога)

Знаєш ти,

Що готи он за Россю?

Бож

(удавано байдуже)

Де ж їм бути,

Розбитим, упокореним?

Дідо

Гляди,

Щоб ми не помінялися місцями
З хрестатими!..

Бож

Я, Діду, не сліпий...

І маю Нежамира для поради,
Всевода й Доброслава, що пройшли
З мечем до Пруту...

Дідо

(виклично)

Де вони, твої

Всевод і Доброслав? Не видно
Ні їх самих, ні воїнів, з якими
Вони в походи ходять...

До Бога тим часом наближається Стремен-
ний і шепоче щось на вухо.

Бож

(задоволено)

Доброслав

Вже в таборі моєму на горі!
З ним уличі найліпші...

Дідо

А Всевод

Прибув також, із військом сіверянським?

Бож

Молись богам і жертви їм принось.
А військо хай зостанеться царєві!

(до народу)

Де юні діви? Музики й пісень!

(до цариці)

Росаво, потурбуйся хоровами!

(до всіх)

В нас нині свято проводів! Трубять
В рожки й сопілки! Ширше, ширше коло!

Скоряючись його наказові, Росава, а з нею й жін-
ки старшин, звільняють круг, збирають дівчат
у танок.

Дівчата
(співають)

«Подолешничок мій зеленький,
Ой луги ж мої всі зеленіі!
Ой коли ж ти зрос, коли зелен став?»
«Ой ізрос же я дрібним дощиком,
А я зелен став красним сонечком».
«Ой ти, дівочка, ой ти, красная!
Ти коли зросла, коли виросла?»
«Що росла ж то я в свого батечка,
Я кохалася в рідной мамочки,
Ой луги ж мої всі зеленіі!»
До кругу вводять дівчину, вбрану під куш,
у вінку з зелених гілочок та квітів. Навколо неї
знову водять танок.

Дівчата
(співають)

Проводили русалочок, проводили,
Щоб вони до нас не ходили,
Щоб нашого житечка не ломили
Да наших дівочок не ловили.
Перед ворітьми долина,
А в тій долині калина.
Ой там дівчина гуляла
Та й намістечко обірвала...
З боку Росі вбігає воїн, знаходить очима Не-
жамира і, протовпившись до нього, щось тихо
каже.

Нежамир

Прибув Хільвар, посол від короля!
Западає тривожна тиша.

Бож

(підвівшись)

Прошу вас, люди, свято не спинять!
Русалок слід провести як годиться.

Побитий гот не вартий, щоб його
Слов'яни стереглися!
(Танок триває далі, поволі виходячи
за дерева. Туди ж ведуть Куц-дівчину. Біля
капища залишаються Бож, Росава, Нежамир,
Дідо та Стременний)

Нежамире,

Гляди, щоб і півсловом не подав
Знаку того, що знаємо про замір
Вінітара і готів!

Нежамир

Не хвилюйся,

Великий царю. Нам не первина
Розплутувати підступи ворожі...

Дідо

(стривожено, приклавши до вуха долоню)
Про що ви там шепочетесь?

Бож

Ми, Діду,

Говоримо неголосно, щоб звір
Нічим не потривожився і в яму
З розгону вскочив...

(До Стременного)

Кличте посланця!

Стременний виходить.

Бож і Росава сідають, побіля Божа стає поваж-
ний Нежамир.

Бож

(тихо, до Нежамира)

Чому Всевода й досі ще нема?

Нежамир

(стенає плечима)

Йому було повелено з'явитись
Сьогодні вранці.

Бож

Може, не домчав

Гінець до нього?

Нежамир
Царю, все гаразд.
Домчав гінець. І навіть повернувся,
Привізши згоду.

Бож
(скрушно)
Де ж він забарився?..
Дідо
Ви знов про щось шепочетесь!

Росава
(до Бога та Нежамира)
Даремно
Ви Діду не сказали... Без жерця
Нічого не освятиться...

Нежамир
Царице,
Ти мудро говориш. Тільки лихо в тім,
Що Дідо наш став дуже норовистий
І може нам все діло зіпсувати
Балачкою своєю чи встругнути
Іще якусь химерію... Ти ж чула:
Себе він ставить вище од царя!

Росава
Тривожусь я... На душу налягає
Якась печаль... А де мої сини?

Нежамир
Царевич Пруд й царевич Яснозар
У таборі лишилися на горі;
Те місце найбезпечніше.

Росава
Гадаєш,
Що є загроза?

Нежамир
Я ж не Світовид,
Одні лиш очі маю...

Бож
Не хвилюйся!
Продумано і зважено усе,
Що може приключитися. Вінитар
Не знає, що відомо нам...

Дідо
Про що
Ви знову там говорите?..
(Задумливо)
Для чого
Прибув сюди від готів посланець?..
Стремениий

(входячи)
До тебе, царю, радник короля!
З-за його спини виходить Хільвар, вкло-
няється цареві.

Бож
(до Хільвара)
З добром чи злом?
Хільвар
(врочисто)

О світлий царю наш!
Король Вінитар шле тобі уклін
(Знову схиляється в поклони)
З дарунками найліпшими! Ніколи
Того він не забуде, що вчинив
Ти, готів перемігши. Доброта
Твоя пішла по світові, як вітер:
Помилував розбитого, лишивши
Йому меч і волю, мудрий Бож!

Дідо
У глупства ноги довгі...
Хільвар
(зиркнувши на жерця)
В доброти

Не ноги — крила!

(До Бога)

Царю, наш король
Прорік на вічі мудрість превелику:
«Немає пут міцніших, ніж добро.
Ми Божеві не зрадімо до смерті,
Бо він нас не мечами поборов,
А добрістю своєю!..»

Дідо

Заспівав!..

Щось я тебе, Хільваре, не збагну.
Король Вінітар лагідним зробився
Відтоді, як побили ми його?

Хільвар

Тобі це, Діду, важко зрозуміти.
Хто хрест прийняв, той істину пізнав!
Наш бог наймилосердніший. В любові
Він закликає жити наш народ.
Христос страждав за те, щоб ікупити
Гріхи людські...

Дідо

А сам він не грішив?

Хільвар

Питаєш, бо не відаєш. Син божий
Не може опуститись до гріха!

Дідо

А віруючий в нього?

Хільвар

За гріхи

Каратимуть по смерті і не пустять
До раю тих, хто вельми согрівив.

Бож

Що ще король просив нам передати?

Нежамир

Чому він підійшов аж до Росі?

Хільвар

(поступившись)

Хоч соромно признатися, боїться
Він дуже гуннів... Затишніше тут,
У Бога біля боку...

Дідо

Та й зблизька

Ножа встромити легше межі плечі...
Повзуть чутки...

Бож

(владно)

Не треба нам чуток!

Король мені на братство присягнув
На ідолі своєму і на зброї.
Я вірю королеві! Їхній бог
Карає за неправду. Хто ж посміє
Піти супроти господа! Перун
Того уразить блискавкою. Правда?

Хільвар

Карає Саваоф, а не Перун.

Нежамир

(багатозначно)

Перун також обману не прощає...

Хільвар

Погрожуєш? Байдуже. Бо у нас
Нема на мислі злого чи лукавого.
А щоб тобі повірилось у те,
Признаюся, що світлий наш король
Просив мене сказати ненароком
При Божеві й цариці, що у них
Є красень син, а в нас є королівна,
Білява, наче місяць...

Дідо

Ну і ну!

То ти приїхав свататись?

Хільвар

Я, Діду,
Приїхав, щоб міцнішали й росли
Між нами мир та дружба!..

Росава

(стривожено дивиться удалину, де Рось)

Що це там?!

Якісь хрести...

Хільвар

(заспокійливо)

Покутники несуть
Хрести дубові... Кара за гріхи
Призначена їм нашими жерцями...

Дідо

А ти ж казав, що вас карає бог,
До раю не пускаючи! Лукавиш?

Хільвар

То кара найостанніша. А це —
В ім'я святої віри. Щоб міцніла
І ширилась землею...

Нежамир

Чом на них

Плащі з шликами? Літо ж, не зима...

Хільвар

Хламиди то — покутників одежа.

Дідо

Куди ж вони несуть оті хрести?

Хільвар

На гору вашу...

Бож та Нежамир презираються.

Нежамир

Дивно... Чом на цю?

Хільвар

Вона найвища, отже і найважча
Для того, хто покутує гріхи.

Росава

(шулячись)

Багато ж їх! Аж моторошно... Бідні...
Їм важко так...

Дідо

Не бідні, а дурні!

Хільвар

(примружившись)

Ніхто судьби не відає... Буває,
Що й дурні переважають...

Бож

(стривожено)

Стременний!

Біжи й скажи... Ні, краще погукай
Синів і Доброслава! Перед тим
Пришли сюди десяток юнаків
Із тих, що на околиці!..

Стременний вибігає.

Хільвар

(спокійно, доброзичливо)

Чим, царю,

Стривожився ти нині?

Бож

(усміхаючись)

Я згадав,
Що треба нам у Пруда запитати,
Чи хоче він поять собі жону...

Дідо

(рішуче)

Хрестата не годиться! Доста з нас
Своїх дівчат.

Хільвар

(лукаво)

Ти, Діду, вже забув,
Що цінне в дівці! Юна королівна

Наділена тим щедро. А хреста...
І зняти можна...

З правого боку тихо входять десять моло-
дих воїнів і стають біля жерця.

Дідо
(вражено)

Отже, відректись
Од віри, що за істинну вважаєш?
А це не гріх смертельний?

Хільвар
(багатозначно)

Як коли...

Буває, що від смерті порятунк...

Дідо
Як віри одцураєшся?
Хільвар

Умреш

Не мученицькою смертю, а своєю...

Дідо
Ти часом не прийшов сюди, щоб ми
Хрестатими зробилися?

Хільвар
(до Бога, посміхаючись)

Ваш Дідо
Розумний достобіса. Був би він
Жерцем у бога нашого...

Дідо
(палко)

Ніколи
З хрестом не поєднаєте мене!
Клянуся Світовидом!...

Хільвар
(жорстко)

Не клянись.
Всі будете небавом на хрестах...

Бож
Ти дивно якось мовив...
Хільвар
(посміхаючись)
Помилився.

Хотів сказати, царю, «при хрестах»...
Стремениий
(вбігаючи)

Там, царю, щось...

Росава
(стривожено)
А де мої сини?!
Стремениий

Іх в таборі полишив Доброслав.
І зброю відібрав у них...

Бож
(підводячись)

Ти з глузду,

Напевно, з'їхав!

Стремениий
Він іще сказав:

Як тільки з ним щось станеться, негайно
Ім уличі зрубають...

Нежамир

Зупинися!

Ти, мабуть, десь найвся дурману?

Бож
(до Стремениого)

Тобі бредню цю мовив Доброслав?
Стремениий

(ображено)

А хто ж іще!.. Він зараз буде тут
І сказане підтвердить...

Хільвар
(до Бога)
Може, я

Поїду й приведу сюди з півсотні
Добірних готських воїнів?

Бож

(робить крок до Хільвара)

Спасибі.

Ти краще покажи свого меча.
На ньому щось написано?

Хільвар

(розгублено)

Не знаю...

Письму мене не вчили...

Бож

(спритно вихопивши у гота з піхов зброю)

Так і є!

(Розглядає лезо меча)

«Облуда й лицемірство»...

(Хільвар кидається до нього.)

Бож відступає і спрямовує на нього меч)

Зупинися!

Не хочу перший крові проливать.

(До воїнів)

Візьміть його й пильуйте!

Хільвар

(розлючено)

Я — посол!

Вінитар не прощає!..

(Воїни хапають гота й виводять)

Проклянеш

Ти вчинок цей!..

Бож

(до Стременного)

Всевода ще немає?

Стременний

Ні, царю, він і досі не прибув.

Дідо

(до Бога)

Для чого ти забрав у нього меч?
Посол же він...

Бож

Я, Діду, вирвав жало

В змії, що заповзла до нас у дім.

Дідо

Вони щось замишляють?

Росава

(закриваючи лице долонями)

Я боюся!..

Хрести оці... Хільвар... і Доброслав...
Зрубати хочуть голови синам!..

Доброслав

(похмуро, входячи)

Ніхто їх не торкнеться, як зі мною
Не станеться нічого...

Бож

(кидається до нього)

Доброслав!

Доброслав вихоплює меч. Якусь мить-дві стоять
один супроти одного зі зброєю в руках. Нарешті
Бож помічає в своїй правиці Хільварів меч
і жбурляє його на землю. Оглянувшись зацько-
вано, Доброслав вкладає зброю в піхи.

Бож

(стримано)

Навіщо ти появ моїх синів
І зброї їх позбавив?

Доброслав

(примружившись)

Ти не знаєш?

Гадав, що я, нікчема, принесу
Під меч твій власну голову з поклоном?

Дідо

Про що ви там? Послухайте!..

Бож
(до Доброслава, вражено)
Під меч?

Мій брате, я!..
Доброслав
На брата не плетуть
Підступні сіті!

Бож
Я на тебе сплів?!
Доброслав
Не Дідо ж наш...

Бож
(палко)
Хіба я не поклявся
Отут, при Світовидові, як ми
Єднали у Трояні племена,
Що зла не помишлятиму, що дружби
Ніколи не зламаю, що без вас —
Всевода й Доброслава — не почну
На ворога походу, не покличу
На віче старців думних, щоб лукаво
Принизить побратимів сіверян
Чи уличів й звеличити єдино
Себе й полянське плем'я?
Доброслав

Ти поклявся...
Та клятви не дотримав!.. Хто мені
Звелів сюди з'явитись з вояками?
Бож

Ну, я.
Доброслав
Для чого?

Бож
Щоб зірвать
Лукавий замір готів, що зібрались
Розбити плем'я наше і Троян.

Доброслав
(не вірячи)

А може, щоб знекровить наше плем'я,
Зрубавши буйні голови старшин
І «брата» Доброслава?!

Бож
(молитовно піднісши руки, до ідола)
Світовиде!

Всевидячий, всезнаючий єси!
Скажи йому, чи мав я хоч на мислі, —
Невольній, швидкоплинній, — тее зло,
В якому звинувачуе!..

(До Доброслава)
Клянуса

Богами, дітьми, совістю, життям,
Що я тебе покликав лиш для того,
Щоб готів покарати за олжу!

Доброслав
(похмуро)

Чому ж про це нічого не сказав?

Бож
Тримав у таємниці, щоб Вінітар
Ускочив в яму, викопану нам.

Доброслав
(вагаючись)

А де він?

Бож
Он за річкою. Ти воїв
Узяв багато?

Доброслав
(стурбовано)

В полі зупинив.
А тут лише дружинники найліпші.

Бож
(з докором)
Просив же всіх привести...

Доброслав
(похмуро)

А Всевод

Також тобою кликаний?
Бож

Звичайно!

Нежамир

Я сам гінця до нього посилав.
І відповідь одержав, що прибуде.
Доброслав

(жорстко, до Божа)

Той гот мені якраз і розказав,
Що хочеш ти Всевові віддати
Людей і землі наші!..

Бож

(з гіркою усмішкою)

Розказав?

Ти готові повірив?!

Доброслав

Побожився,

Хреста поцілувавши...

Дідо

(думаючи вголос)

Не збагну,

Для чого їм здалися ті хрестища —
Великі та важучі?..

Доброслав

Там вони

Їх ставлять над дорогою й співають
Пісень незрозумілих...

Росава

Я боюся...

Деся там мої синочки!..

Бож

(роздратовано)

Не квили!

У таборі є воїнів достатньо.
Та й уличив...

(Дивиться на Доброслава)

Доброслав

Дві сотні.

(Потуплюється)

Тільки я

Звелів їм обеззброїти тихенько
Твоїх безпечних мечників...

Западає важка, тривожна тиша.

Нежамир

Це зрада!

Яку карати треба.

Доброслав

Я також

Карав за зраду. Хто кого тут зрадив?!

Бож

Ти знаєш гота, що тобі повів
Про зло, яке готую проти тебе?

Доброслав

Хільвар, найперший радник короля...

Бож

Стременний, борзо йди і приведи
Сюди ту підлу гадину!

Стременний вибігає.

Доброслав

Він тут?

Бож

Он меч його!

Дідо

Недобре ти вчинив,

Що меч забрав...

Бож

Помовчте ліпше, Діду!

Тут йдеться вже про голови свої,
Про плем'я та державу!

Дідо

Світовиду
Моліться, і научить він...

Бож

Перун
Нам більше допоможе в цьому ділі.
Перун і меч!..

Стременний

(вбігаючи)

Мій царю, він утік!

Бож

А де ж ті десять воїнів?

Стременний

Лежать
Порубані... І збита вкруг земля
Копитами великими...

Нежамир

То готи!

Вони по цей бік річки вже!

Бож

(після важкої паузи)

Росаво,
Бери-но Діда швидше і ховайтесь
Поглибше в ліс, де табір про запас!

(До Стременного)

А ти біжи до селища й скажи,
Щоб воїни збиралися на гору,
А інші люди — в хащі!

(Стременний вибігає)

Доброслав

По горі
Ті готи, що в хламидах!

Нежамир

Перекрили

Дорогу між горою і селом...

Дідо

(встаючи з крісла)

Оце тобі покутники з хрестами!

А я то думав, думав...

Бож

Поспішай!

Хільвар не забаріться, він же знає,
Де нас шукати...

Росава

(плаче)

Дітоньки мої!..

Бож

(суворо)

Вони, Росаво, воїни. Не треба
До битви ще оплакувати їх.

Дідо

(йдучи повз Бога)

А я то думав, думав... Надаремно
Ти голову Вінітару не зняв.
То зараз мав би спокій...

Бож

(обнімаючи Росаву)

Прощавайте!

Усе так переплуталось...

(До жерця)

Добро

Колись таки вгамує кровожерність!
Не звірі ж ми, а люди...

Дідо

(журно)

Світовид

Залишиться без догляду...

Бож

Ми, батьку,

Богів своїх живі не віддамо!

Росава й Дідо зникають у лісі.

Доброслав
Що будемо робити?
Нежамир
Тільки табір
Нас може врятувати.
Бож
Ще туди
Дістатись треба!
Доброслав
(до Бога)
Десь неподалік
Є воїни твої?

Бож
Була сторожа.
Якщо її ще готи не зняли...
Доброслав
(сердито)
Я думав, ти дотепніший... Це ж треба:
Все знати і попастися отак!
Бож мовчки думає.

Нежамир
На вас була надія. Ти прийшов,
Ошуканий, як хлопчик, збаламутив
Наш табір, єдність нашу, а Всевод
І зовсім не з'явився, хоч сказав,
Що буде рано-вранці.
Доброслав
(роздумуючи)
Може, й він
Потрапив на облудливий гачок...
Бож
Його могли розбити по дорозі.
Із засідки, скажімо...
Нежамир
Треба тут

Зібрати з сотню воїнів і з ними
Пробитися у табір.

Бож
(до невидимої сторожі)
Хто там є?!

Хутчіше всі до мене!

Всі троє мовчки ждуть. Проте ніхто не виходить
на поклик Бога.

Нежамир
(у відчаї, похмуро)
Це кінець...

Державу погубила легковірність.
Ти, Боже, також винен, що спирався
На дружбу, а не тільки на мечі
Своїх одноплемінців. Сіверяни, —
Та й уличі, — залишаться, а ми
Спливемо кров'ю, ляжемо в траву.
Й ніхто нас добрим словом не згадає
За щире серце наше...

Бож
Затягнув
Молитву поховальну!.. Ти ж не жрець,
А радник при цареві. Тож порадь,
Як вирватися з пастки!

Нежамир
Мудреці
До пасток не залазять, уникають.
А ми з тобою вскочили! Кінець.
(Никне, стає немовби нижчим)

Бож
Я думав, ти міцніший, Нежамире.
Доброслав
Розкис, неначе баба. Срамота!
Нежамир
Я просто бачу глибше й не втішаюсь

Надією пустою... Як програв,
То зайве удавати, що не буде
Розплати за невдачу...

(Сідає на землю)

Бож

Ти — програв...

А ми іще поборемось! Слов'яни
Оружно пробиваються з біди.

(Дістає зброю. До Доброслава)

Виймай меча, мій брате! Умирать
Потрібно теж розумно і красиво —
З мечем в руці!

Вбігають Стременний та кількана-
дцять воїнів з оголеними мечами.

Стременний

(зупиняючись)

Ну, слава богу, встиг!..

Боявся, що Вінітар вже...

Бож

(до Стременного)

Де люди?

Стременний

(відсапуючись)

У лісі... Нас оточують... В селі...

Бож

Що діється у таборі?

Стременний

Не знаю...

Відрізаний наш табір...

Бож

(до Доброслава)

Як твої,

Додумаються зброю повернути?
Чи ждатимуть наказу?

Доброслав

(у відчай)

Світовиде!..

Прокляття! Я звелів їм... Не прощу
Собі ніколи!..

Бож

(до Стременного і воїнів)

Треба пробиватись!

І треба ще як око берегти
Цього ось Доброслава, щоб у табір
Прийшов живий!..

Доброслав

Знущаєшся?!

Бож

(не зважаючи)

Бо нам

Без нього не повірять і не впустять...

Доброслав

(караючись)

Яка ганьба! Як жити після цього!..

Бож

(з іронією)

Про те подбають радники твої —
Вінітар та хитрун його Хільвар...

Доброслав

Я смерті сам шукатиму!

Нежамир

(гірко)

Сьогодні

Її знайти неважко буде всім...

Повертається Дідо.

Бож

А ти чого тут, Діду? Де Росава?

Дідо

Росава у безпеці... Я злякався,

(показує на ідола)
Що ви його покинете...

Бож
Тікайте
Назад у ліс, бо зараз ми йдемо
У табір пробиватися! Вінитар
Зайняв село й дорогу до гори.

Дідо
Од смерті, як від думки, не втечеш...
Чого її боятися?.. На світі
Нема нічого гіршого ганьби...

(До Нежамира)
Чого це ти розсівся, мов прийшов
В гостину до вдовиці? Мудрецем
Не важко бути в радості. Ти в горі
Зостанься мудрим!.. Цар іще живий
І сповнений рішучості й відваги
Боротися за волю і Троян,
А ти уже плазуєш!..

Нежамир
(підводячись)
Я змирився
З поразкою і смертю...

Дідо
Не ганьби
Сивин своїх і бога Світовид.
Виймай меча!

Нежамир слухняно дістає зброю.

Бож
(радо)
Тепер нас трохи більше.
(Озирається)
Готові всі до бою?

Доброслав виймає меча.

Дідо
(піднісши руки)
Світовид

Нехай пошле вам долю й перемогу!

Виходять усі з мечами напоготові. Лишається
один Дідо. Піднімає Хільварів меч і ставить його
по той бік ідола. Потім сідає на край кам'яного
жертвника.

Дідо
(зітхнувши)

Не зміг йому сказати, що пішла
Росава в царство тіней... Перестріли
Нас готи й зарубали... Не збагну,
Як я живим лишився... А-а, сторожа
Прийшла нам на підмогу!.. Жаль, цариця
Була вже неживою... Ллється кров
Невинна... Загребущими руками
Впиваються нам в горло хижак
Із заходу і сходу. Тільки разом,
Усім слов'янським миром, стане сил
Відбитися і вижити!.. По одному
Нас легко передушать...

Хільвар
(вбігаючи з мечем в руці, від річки)
Ось він, Дідо!..

*(До короля, що входить слідом
попереду загону готів)*
Верховний жрець Трояна!

Вінитар
(посміхаючись зверхньо)

Не покинув
Свого божка трухлявого... Хвалю!..

(Різко)
Де цар?!

Дідо
(спокійно)

Не відаю.

Хільвар

(погрожуючи мечем)

Ти знаєш.

І скажеш, уклонившись королю!
Були ж недавно тут... Ну, де шукати
Твого царя і радника його?!

Дідо

Не відаю.

Хільвар

Подумаєш, згадаєш...

(Приставляє вістря меча до горла)

Не хочеться вмирати?

Дідо

А тобі?

Хільвар

Про мене тут не йдеться.

Дідо

Ти сьогодні

Вже був близький до смерті...

Хільвар

(сердито)

Ось вона —

У тебе біля горла!

Дідо

Світовид

До того не допустить...

Вінітар

(посміхаючись)

Ти вважаєш,

Що бог тебе врятує?

Дідо

Ні. Скарає

Підступного радника твого.

Вінітар

(насмішувато)

Хільваре, бережися! Від колоди
Тобі судилось вмерти...

Хільвар

(відводячи меч від Дідового горла)

Зараз я

Йому обличчя зріжу й повиймаю
Його недремні очі!..

(Кидається з мечем до ідола)

Дідо

(схоплюється)

Не займай!

Хільвар

(відмахується)

А йди ти!..

(Здіймає меч на ідола)

Дідо

(ступає до Хільвара)

Я сказав тобі: не руш!

Святина це народу! Зупинися!

Хільвар

Не буде ні народу, ні святинь...

Дідо

(піднісши грізно руки, врочисто, моторошно)

Тоді ти мусиш вмерти... Світовиде,

Скарай його, він смерті заслужив!

З лиця Хільвара поволі сходить глузлива посмішка, в очах з'являється тваринний жах, рука впускає зброю. Поволі він повертається, і всі бачать — у грудях в нього стримить той меч, якого Дідо поставив біля ідола. Похитнувшись, Хільвар падає у жертвовник.

Вінітар

(отямившись першим)

Візьміть його й зв'яжіть! Та поміцніше!

(Охоплені жахом, готи задкують)

Кому кажу?! Непослух — вірна смерть...

Кілька передніх воїнів, презирнувшись, кидаються на жерця, скручують йому руки і зв'язують сирицею.

Дідо

(дивлячись на забитого)

Його ми завтра в жертву принесем...

Вінітар

До завтраго ще треба вам дожити.

Хрести сюди несли ми недарма.

Ще нині офіруєм вас.

(До воїнів)

Старого

До ідола поки що прив'яжіть!

(Воїни огинаються)

Не бійтеся! Волхви ці неспроможні

Повторювати чуда! Он як він

Осунувся і зблід... Ну, Діду,

Ти будеш страшно скараний за смерть

Слуги мого найліпшого!

Дідо

(пророчо)

Й тобі

Розплати не минути. Хто віддачує

Злом за добро, той гине, яко пес.

(Вдивляється в нього)

Ти й року не протягнеш... На лиці

У тебе смерть начертана...

Вінітар

(злякано)

Замовкни!

(До воїнів)

Прив'язуйте! І рот йому заткніть!

Воїни тупцюють, боячись наблизитись із Дідом до ідола.

Перший воїн

А може, ми пристукнемо легенько,

Щоб він не упокоївся, а пождав
Свій хресний час безмовно?..

Вінітар

(презирливо)

Страхопуди!

Глядіть: умре він легко, хтось із вас
Спокутує гріхи його!

Дідо

Жорстокість

До власного народу — вірний знак

Безсилля і приреченості...

Вінітар

(панічно)

Бийте!!

Воїни оточують жерця, збивають з ніг і б'ють.
Поволі розступаються.

Перший воїн

(посміхаючись)

Не скоро забалакає...

Вінітар

Візьміть

Безстрашного Хільвара й поховайте

Над річкою під деревом.

Перший воїн

(здивований)

Без служби

Та тризни поминальної?..

Вінітар

(махнувши рукою)

І так

Він стане біля господа. Заслуги

Його великі. Хитрий був, як чорт!

(Воїни боязко підступають до жертovníка, беруть поспішно тіло й виносять геть)

Де вірний Хельг?

Хельг

(виходячи з юрби воїнів)

Я тут, мій повелитель!

Вінітар

Очолити полк забитого...

Другий воїн

(вбігаючи з боку селища і табору)

Король!

Там Бож і сотня воїнів від яру

Пробитись хочуть...

Вінітар

(різко)

В табір?

(Воїн ствердно киває головою)

Пречудово!

(Потирає руки)

Хільваре!.. Тьху!.. Мій вірний, мужній Хельг!

Бери свій полк і вдар цареві в спину!

Хельг

(гордовито, виймаючи меч)

Я з них зроблю!..

Вінітар

(підносячи руку)

І Божа, і старшин

Візьмеш мені живими!

(Всміхається криво)

Треба ж їх

До істинної віри прилучити...

Хельг

(весело)

Живими, то живими... Приведу!

Хельг, а за ним Другий воїн, швидко виходять. Потираючи вдоволено руки, Вінітар якийсь час походить біля капища, помічає крісла й сідає на те, де недавно сидів Бож. З посмішкою на устах умищується на ньому, пробує, чи міцне,

й раптом замислюється. За якусь хвилину випростується.

Вінітар

Ідіть всі геть! Побути хочу сам.

Помислити про діло вседержавне...

(Залишившись один, нахмурюється важко і думає уголос)

І що побачив він таке в мені?..

(Дивиться на непритомного Діда)

«Ти й року не протягнеш...»

(Бадьористо)

Ет, дурниці!

При силі я, здоровий, наче бик!

(Нагерголюється)

Он Ельза, королева, вже боїться,

Коли надходить вечір... Попросила,

Щоб я узяв наложниць...

(Задумується)

На лиці

У мене смерть начертана... Гей, хто там?!

(Вбігає Перший воїн)

Подай мерщій свічадо!

(Воїн зникає)

Може, він

(Дивиться сердито на Діда)

Наслав на мене порчу?..

(Вбігає воїн з дзеркалом, подає королю і виходить)

Дідо цей —

Уславлений кудесник...

(Роздивляється себе у бронзовому дзеркалі)

Все гаразд...

Мордяга, мов у вепра!..

(Замислюється)

Як проткнув

Мечем Хільвара бідного?.. А може,

Бог їхній дужчий нашого?.. Бридня!..
«І року не протягнеш...»

(Зіщулюється, ховає голову в плечі)
Розпитати б...

(Зігхає)
Він довго не отямиться: майстри
Мої песиголовці на тортури!..

(Прислухається до шуму бою,
що долинає від табору)

Тримаються, хоч жменька їх всього!..

(Дивиться на небо, що темнішає)
До вечора поляжуть чи здадуться.
Хельг добре знає діло!.. Гей, сюди!

(Вбігає Перший воїн)
Паліть село й пшеницю!

Перший воїн
Ще зелена...

Вінитар
Викошуйте, вирізуйте, топчіть!
Пустіть на ниви коней, щоб сконали
Від голоду ті діти та жінки,
Які десь заховалися у лісі!

Перший воїн
Всіх виловимо!..

Вінитар
Ніколи! Паліть!
Під корінь все!..
(До непритомного Діда)

Побачимо, хто згине,
І року не проживши...
(Завваживши воїна)

Ти ще тут?!
(Той вибігає. Вінитар знову роздивляється
себе у дзеркалі)

Ні, смертю тут й не пахне...

Другий воїн
(вбігає)

Володарю!

Там Хельга зарубали!..
Вінитар
(різко підвівшись)
Хто?!

Другий воїн
Сам Бож...

Вінитар
(переборовши розгубленість)
Щось битви вже не чути...
Другий воїн
Бо кінець!

Зім'яли, перерізали!..
Вінитар
А цар?

Другий воїн
Взяли живим. І двох його синів.
І більше як півсотні найзнатніших
Його старшин!..

Вінитар
(сідаючи знову)
Чудово! А хрестів
Не мало заготовили?

Другий воїн
(посміхнувшись)
Подбали,
Щоб вистачило кожному...

Вінитар
(різко)
Де Бож?

Другий воїн
Ведуть сюди.
Вінитар
(стривожено)

Навіщо?

Другий воїн
(стенувши плечима)
Хельг сказав,

Що ти звелів їх привести живими.
Вінітар

(після паузи)
Жаль Хельга, жаль... Хоробрий воїн був!..
А тіло хоч забрали з поля бою?

Другий воїн
(похмуро)
Розрубаний надвоє навскоси,
Мов дерево розщеплене...

Вінітар

Замовкни!

(Нервово совається в кріслі,
тривожно озирається.
Нарешті вказує рукою на жерця)
Візьміть його й на гору занесіть!

Другий воїн
Він мертвий?

Вінітар

Ні, оглушений. Гей, хто там!

(З іншого боку вибігає кілька воїнів,
беруть за ноги й руки Діда)
Щось довго ви з ним возитесь! Дивіться,
Щоб був живий!

(Воїни виносять Діда. Вінітар
проводить їх очима)

Я трупів не терплю...
Холодні і байдужі... А в очах
Нічого, крім туману... Не злякаєш
Його нічим, не змусиш закричат
І слізко попросити...

(Майже радісно)

А з живими —
То зовсім інше діло! Кожен прагне

Пожити ще хоч трохи... Ти йому
Ледь-ледь пообіцяєш — і готовий,
Звивається у прасі й цілувати
До тебе лізе ноги!..

(Вслухається)

О, ведуть!

(Зневажливо, через губу)

Бож — цар слов'янський! Мужній переможець
Вінітара!..

(Б'є кулаком по коліну)

А дзуськи! Тільки раз
Я можу помилитися й зазнати
Від ворога приниження!..

(Насмішувато)

Звелів

Мені лишити зброю і свободу...

Та я тебе ненавиджу найбільш
За те, що ти не вбив мене, що добрий,
Що хочеш миру й дружби племенам!..

Оточені готськими воїнами, праворуч входять
Бож, Нежамир, Доброслав, Пруд,
Яснозар та ціла група взятих у полон
старшин. Немає тільки Стременного. На одя-
гу й на обличчях сліди недавнього бою.
Вінітар їх зустрічає мовчки, пронизуючи лука-
вим, гострим поглядом.

Полонені не ховають очей, не опускають голови.
Бож стоїть трохи попереду.

Вінітар

(насмішувато)

Ну ось ми й знову стрілися!.. Тепер
Я тут сиджу... А ти стоїш, побитий,
Як я раніш. Мінливості судьби!

Бож

(з гідністю)

І перше, і сьогодні ти прийшов
З мечем на землю нашу...

Вінітар

Відтепер

Тут скрізь лише м о я земля, м о я!
І готів, що прийшли сюди зі мною!..
Тебе — нема! І племені твого!..

Бож

(посміхнувшись)

Таких уже ми бачили немало...
А де вони? Розвіялись, мов дим,
І сліду не лишилося!

Вінітар

Без сліду

Ти щезнеш теж. Сьогодні ж!

Бож

Не лякай.

За рідну землю вмерти — благодать,
Яку прийму я з радістю...

Вінітар

(з іронією)

Не вірю,

Що дуже ти возрадуєшся, визнавши,
Коли і як сконаєш!.. Я звелю...

Бож

Смерть — тільки мить...

Вінітар

Не випросиш такої!

Бож

А я тебе нічого не прошу.
Людина, що обіцянку зламала,
Достойна лиш зневаги!..

Вінітар

Ха-ха-ха!

Чого тут хто достойний, розберуться
Ті, що побачать небо на зорі.

(Подумавши)

І ти побачиш, певно... Не побачиш!

Ворони очі виклюють. Цей птах
Так очі полюбляє, що не може
Діждатися, допоки...

(Рвучко показує рукою в землю)

Стань у прах,

Як личить, на коліна й попроси
Пощади у Вінітара!

(Киває в бік селища)

Он, бачиш,

Уже дими знялися над селом,
Чи городом — не знаю, як ви звете
Свої притулки!..

Нежамир

(поривається до Бога)

Царю, попроси!

З вовками жить, по-вовчи...

Бож

Не ганьбися!

Навіщо нам знеславлене життя?

Нежамир

(благально)

У нас же жони й діти!..

Вінітар

Ти навів

Мене на мудру думку, Нежамире.

(Вдивляється в двох юнаків, які стоять
попереду, й звертається до Бога)

Твої сини?

(Бож мовчить)

Я знаю, що твої...

Вродливі й дужі... Станеш на коліна,
Обох за те помилую!

Бож важко мовчить.

Нежамир

Погодься!

Хоч їх врятуєш. Кажуть, що й Росави
Уже немає...

Бож здригається. Лицем проходить мука.
Западає тиша.

Пруд

Батьку, не корись!

Яснозар

Загинемо з тобою!

Нежамир

Показились!..

Доброслав

Честь, Нежамире, вища за життя.

Вінітар

А-а, Доброслав хоробрий! Не впізнав.

Задуже ти поскубаний... Не добре

Поразки зазнавати? Нагадай,

Чи був ти вже розбитий до сьогодні?

Доброслав

Умру не переможений!

Вінітар

Тож як?

Хіба не без меча ти, не в полоні?

Доброслав

Ти підлістю подужав. А в бою

Мечем мене не вразили і полку

Мого ще не примусили тікати!

Вінітар

(помовчавши)

Це правда... Може, згодишся хоч трохи

У мене послужити?

Доброслав

Не прошу

Собі того, що в битві не зрубав

Твою безумну голову!..

Вінітар

(підводячись)

Востанне

Даю вам змогу вимолить життя...

(Полонені мовчать)

Коня мені! На гору їх усіх!

Охрестимо, щоб в пекло не попали

Й згадали добрим словом короля,

Поставши перед господом. Амінь!

Король іде ліворуч, праворуч воїни виводять
Божа і весь полон.

На капище спадає вечір. Удалині горить село,
і відблиски тієї заграви — на Світовидові та на
всьому довкола. Здалеку, десь від гори, де Божів
табір, доносяться лункі удари — щось прибива-
ють. Чути далекий гомін, вояцький сміх, щось
схоже на урочистий церковний спів...

Спираючись на меч, поволі входить зраниений
в бою Стременний. Падає грудьми на край
жертвника і, перевівши подих, говорить то сам
до себе, то до ідола Світовіда.

Стременний

Кров... трупи... стогін... зламані мечі...

Горять оселі свічами... По нивах

Гасають готські коні... На горі

Вбивають цвяхи в руки... Серед мертвих

Тиняються грабіжники живі,

Шукаючи поживи... Світовиде!

Чого ж ти одвертаєшся? Дивись,

Як кров тече і як приймають муки

Сини твої!.. Ти плачеш, як і я,

Останніми, кривавими сльозами?..

Плач, боже, плач!.. І Дідо твій десь там

Приймає муки смертні... Ти тепер

Лишився сиротою...

Чути тупіт коней, який все дужчає. Нарешті
близько тихне.

Швидко входить Всево́д та кілька воїнів-сіверян.

Всево́д

Ось місце те, де маємо зустрітись!

(Роздивляється)

Видать, недавно тут вони були...

Он крісла царські...

(Дивиться у бік селища)

Що там в них горить?

Сьогодні ж не Купайло...

(Помічає Стременного)

Хто такий?

Ти богові тут молишся?

Стременний

Всеводе,

Прийшов би ти раніше!..

Всево́д

Ти диви!..

Та це ж стремений царський!..

(Не помічає, в якому той стані)

Припізнались

Ми не з своєї волі. Спершу він,
Король Вінітар, власника прислав,
Якогось Хельга... Голову морочив,
Що ніби тут, у Божа, нас чека
Підступна смерть та зрада... Ми прогнали
Того собаку й рушили сюди.

Летіли, мов на крилах, й напоролись
На готські стріли й сулиці! Весь день
Рубались люто. Бачиш, що лишилось
Од всього полку нашого... Де Бож?

Стременний

(важко зводиться)

Всеводе!..

Всево́д

(вражено)

Ти поранений?..

Стременний

Я вбитий...

У мене рана в грудях...

(Хитається. Воїни-сіверяни підтримують його)

На горі...

Де табір наш... там Божа...

Всево́д

Що з царем?!

Стременний

(перевівши подих)

І Божа, і синів його...

Всево́д

Кажи!

Тим часом тихо з обох боків заходять скорбні
жінки й дівчата, які проводили русалок.

Стременний

І радника царового, і Діда...

Всево́д

Що з ними сталось?!

Стременний

Всі, кого взяли

Живими, там розп'яті на хрестах!..

Всево́д і сіверяни мовчать, до краю вражені.
Чути лише тихий плач жінок.

Всево́д

Розп'яті? Ким?

Стременний

Вінітарем...

Плачуть жінки.
Вже неживий Стременний повисає на руках сі-
верян. Вони кладуть його і мовчки схиляють
голови.

Всевод

(вихопивши меч)

Клянусь,

Що доти меч у піхви не вклада,
Допоки грізно й тяжко не помщуся
За кров, пролиту нині! Світовиде,
На подвиг цей ти нас благослови!..

На лицях ідола пульсують червоні відблиски
пожеж. І тихо, скорбно плачуть жінки загиблих
антів.

КАРТИНА ДРУГА

Князь Кий

ДІЮТЬ:

Кий, князь полян
 Щех, князь сіверян
 Хорив, князь уличів
 Либідь, княгиня деревлян
 Дозорець
 Дружинник-сіверянин
 Варивода, дружинник Кия
 Молодий воїн
 Стременний Хорива
 Дружинник 1-й
 Дружинник 2-й
 Дружинник 3-й
 Воевода гуннів
 Дружинники чотирьох князів

Дія відбувається у другій половині п'ятого століття.

Трав'яниста місцина на вершині гори. Праворуч,
за могутнім священним дубом, ліс. Там же на-
мети. Углибині круча і панорама Дніпра та ліс-
стого Задніпров'я.

На кручі стоїть, вдивляючись у далечінь, До-
зорець.

Від лісу, мимо дуба, приходить Кий. З мечем
при боці; пояс з блискучих блях.

Кий

(до Дозорця)

Що, диве, ще не видно деревлян?
Вітрила їхні ще не забіліли
На синяві широкого Дніпра?

Дозорець

Ні, Кию. Тихо й порожньо. Дніпро
Гойдає тільки хвилі. На Почайні
Стримить рибальський човен без вітрил...
Та тягне димом... Певно, з оболоні...
І чути запах страви... Щось смачне!..

Кий

Ти знаєш цю місцину?

Дозорець

Я тут був,

Коли ходив у землю Деревлянську,
Й вертався теж сюдою...

Кий

Що ж вони?

Дозорець

Хто?

Кий

(дратуючись)

Деревляни!

Дозорець

(стенає плечима)

Люди, як і ми...

Кий

Те знаю сам. Стрічали як, питаю!

Дозорець

(розплившись в усмішці)

Стрічали добре... Їхні жіночки
Здебільшого русяві, синьоокі
І зграбні вельми...

Кий

(зітхає)

Знав кого послать...

То, може, ти й не бачився з мужами
Й слова мої по жонах розгубив?

Дозорець

Я був на їхній раді. Біля дуба.
На скелі, там, де Уша клетотить...

Кий

А з князем не зустрівся!

Дозорець

Бо помер.

В човні лежав весь білий — мов хмарина...

Кий

У нас би він так довго не прожив:
Людина в Полі — ніби на долоні.
Земля Деревська, певно, тим міцна,
Що кожен куш — од ворога заслона,
А кожен гай — готовий палісад...

Дозорець

І люд у них веселий та співучий...

Кий

Співатимеш, як вільний, як тобі
Щомиті не загрожує наруга
Від готів чи від гуннів!..

Дозорець

Князю, їм

Також перепадало на горіхи
Від тих і тих.

Кий

Їм легше, між дерев.

Аттіла любить простір степовий
І лісу уникає...

Дозорець

Він — любив.

Тепер йому нічого вже не треба!

Кий

Ніяк не можу звикнути... Перун
Таки нарешті зглянувся над нами
І ворога заклятого скарав!...
О, що то там біліє вдалині?
Вітрило наче...

Дозорець

Князю, то береза

Схилилась над водою.

Кий

Ти пильнуй.

А я підку сторожу перевірю,
Бо щось мені тривожно на душі.
Вже третій день чекаємо даремно.
Хто знає, що на мислі в деревлян...
Та й гунни ще при силі...

Дозорець

Обережність

Нікому не завадила...

Кий

Дивись!

Кий повертається поволі до наметів. Спинається
побіля дуба, гладить його кору, вдивляється у ве-
личезну крону, прикрашену шкурами куниць,
смужками тканини...

Кий

Ти вибрав добре місце для життя,
Старий можете! Рід твій розселився
По горах цих і віттям зашумів
У променях Даждьбога. Звідсіля
Далеко й гарно видно навкруги.

Людині з високості відкривається
Минуле і прийде, суть добра
І нищість зла ганебна... Та й людину
На горах ліпше видно. Й доступитись
До неї важче ворогу... Цар Бож,
Наш славний прадід, прагнув висоти
Для себе й для народу... Доля зла
Його спіткала — розп'ятий з синами,
Умер він смертю мученицькою... Дубе!
Про Божа нам повідай, научи,
Щоб ми тепер не схибили, щоб ворон
Нам очі не викльовував...

(Гладить кору стовбура)

Підку

Погляну, чи пильнують сторожі.

(Виходить)

З іншого боку входять Щека і Варивода.

Варивода

(неголосно, озираючись на Дозорця)

Довірливий ти, Щеку. Ой, гляди!

Я дбаю не про себе...

Щека

(похмуро)

Кий сказав

Про це тобі, Вариводо?

Варивода

(гірко всміхнувшись)

Та хто

Для нього я, щоб тайни довіряти?

Щека

Сказав, що буде правити один?

Варивода

(хитрувато)

Ну, схоче, то поділиться з тобою...
Або з Хоривом...

Щек
(сердито)
От підступний Кий!
Ягнятком прикидається, а сам!..
Варивода
Аттїлі заздри́в люто...
Щек
(здивовано)
Він, Аттїлі?
Варивода
Його безмежній владі...
(Злякано)
О, вже йде!
Гляди ж, йому ні слова!..
(Зникає в лісі)
Щек
(до Кия, що входить)
Що, немає
Ведмедів деревлянських, не прийшли?
(Сердито погладжує руків'я меча)
Кий
(розважливо)
У них була скорбота по вождеві,
А може, й смута... Знаєш сам гаразд,
Яка пора непевна — переміна
Людей при владі. Ось на що вже був
Аттїла всемогутній, а помер —
І вся його держава затріщала
Розвалюючись...
Щек
(прискаливши око)
Жаль тобі його?
Кий
(нахмурившись)
Якби ти, Щеку, був не сіверянин,
Не друг мій вірний в замірах важких,

Сказав би я тобі!..

Щек
А ти скажи!
Кий
Образишся.
Щек
А може, й не ображусь!..
Кий
На «може» покладатися не слід.
Хоч ми з тобою родичі по крові
І мова в нас єдина, вороги
Доклали сил немало, щоб забити
Між нами клин. Де єдності нема,
Там сила розлітається за вітром.
Одне поліно — це ще не вогонь!
Щек
Ти хочеш нас зібрати і спалити?
Кий
Спалити не себе, а ворогів!
Не вічно ж озиратись на чужинця,
Таїть думки від нього й покладать
Свої життя в походах непотрібних...
Щек
(насмішкливо)
Давно ти став розумником таким?
Кий
Відколи вмер Аттїла.
Щек
А до того?
Кий
Тернів і ждав.
Щек
Терпіти вміє всяк!
Кий
Я ждав.

Щек

І ждати може кожний,
Допоки бог розмислить та звелить!

Кий

Я мислив сам. І плем'я вчив боятись
Немислія. Де пам'ять зберегли
Про Божа і Троян — його державу?
В нас, у полян!

Щек

Це правда. Ви й пісні
Про Божа склали, притчі та легенди...
А ми... Трава!..

(Махає рукою)

Кий

Бо вам не так пекло.
До вас лише доходили ті хвили,
Що нас топили, кидали на дно...

Хорив

(виходячи з лісу)

Кого ви тут збираєтесь топити?

Щек

А-а, уличі прокинулись! Хориве,
Довгенько полюблюєш почивать...

Хорив

(доброзичливо)

Хіба я спав! Довкруг ходив, дивився.
Краса ж яка!.. На Бузі гарно в нас,
А тут, а тут!..

Щек

(примружившись)

Ти часом, чоловіче,
Пісень не твориш? Був у нас такий,
Що все зітхав, та охав, та співав...

Хорив

І де подівся?

Щек

Вскочив у болото,
Й взяла його в полон драговина.
(Лицем Хорива хмаркою проходить жаль)

Кий

Хориве, ти на нього не зважай.
Він хоч і змій за йменням, а душею
Ласкавий, наче горлиця...

Щек

Ой ні!

Мені ти, Кию, лестити зібрався?
Хориве, ти у гуннів поспитай:
Щек — горлиця чи беркут?

Хорив

(з повагою)

Наслухали

Ми подвиги твої. Я сам співав
Про Щека пісню...

Щек

Чуєш, чуєш, Кию!

А ти із мене горлицю зробив.
Хай буде — змій, щоб недруги боялись!
Зі Щеком не пограєшся... Цей меч
Ужалить може кожного, хто схоче
На Щекові чи племені його
Проїхатись!..

Кий

Та годі, заспокойся.
Для того й запросив я вас сюди,
Щоб скинути наїзника лихого
Із наших спин...

Щек

(прискалившись)

Всі спершу кажуть так,
Допоки загнуздають...

(Сердито)

Тільки став
Збиратися на силі, щоб пожити,
Як сокіл, гордо й вільно, — твій гонець
Примчав і збаламутив!..

Кий

Ти рівняєш
Мене до гуннів?

Щек

Ні. Лише кажу,
Що ми скидали гунна не для того,
Аби ходять під іншим!..

Кий

(вражено)

Що ти! Я...

Щек

(до Дозорця)

Ну, що там, диве, діється в Деревах?
Вітрильників не видно?

Дозорець

Ані-ні!..

Лиш чайки білі зграєю ширяють,
Де у Дніпро вливається Десна...

Щек

Де чайки, там і люди. Ці крикухи
Сховатися людині не дадуть.

Хорив

Ти хочеш цим сказати: деревляни
Уже пливуть?

Щек

Рибалки — люди теж...

(До Кия)

Навіщо ти послав по тих ведмедів?
У нас достатньо сили і без них.
Троян — це три. Четверті — деревляни...

Кий

Словени — п'яті, шості — волиняни...

Хорив
Ти, Кию, ще дулібів не згадав.
Кий
Дуліби — сьомі, восьмі і дев'яті —
Драговичі та кривичі...

Хорив

Стривай!

А тиверці і в'ятичі?..

Щек

Ну, браття,
Усіх не дочекались й до зими!

Кий

Якби прийшли — чекав би... Не хвилюйся:
До тих племен я поки що не слав.
Почнемо з чотирьох...

Щек

І трьох достатньо!
Земля Деревська, бачите, не йде.

Кий

Ще трохи подождемо...

Вбігає молодий воїн.

Воїн

Там чогось
Всі коні схарапудились, хропуть.

Щек

Вовки, напевно.

(До Кия)

Може, полююєм?
Хто знає, скільки нам іще чекать!

Кий

(подумавши)

Ідіть полюйте! Тільки недалеко...
Бо, може, це чаклунство ворогів
Чи хитрість деревлянська... Ми в Деревах,
В чужій землі...

Хорив
Хіба ж вона чужа?
І ми й вони — слов'яни споконвіку!..
Кий

(скрушено)
Було всього... Не мирять і брати,
Не те що племена...

Щек
(нетерпляче)
Ти йдеш, Хориве?
Хорив
Іду, іду! Ось тільки лук візьму.
Усі, крім Кия та Дозорця, зникають у лісі.

Кий
(думаючи вголос)
Як вижили, устояли, віціли!
В киплячому роками казані?..
Поменшало нас вельми... Та живемо!
На силі підупали... Та рука
Тримає меч! І думка не зотліла,
І серце вболіває за добро
Для всього краю рідного, жадає
Йому могуття й слави! Вороги
Нас в жертву не принесли — не зуміли! —
Своїм богам і помислам своїм...
Перуне грізний! Лагідний Даждьбоже!
На єдність свій народ благословіть!
Щоб ми ніколи меч не піднімали
Один супроти одного, щоб кров
Слов'янська не лилася у незгодах
Та чварах міжплемінних, щоб земля
Від Волхова до Пруту не маліла
У людях та худобі, щоб поля
Родили щедро, бджоли щоб роїлись
І мед носили в борті!..

Вбігає Варивода.
Варивода
Кню! Князю!
Лучилася рахуба! Сіверяни
У нас бичка-трилітка зайняли
Й не хочуть віддавати! Знахабніли!..
Кий насуплюється, кладе руку на меч, а потім
усміхається і мовить мирно, весело.

Кий
То я звелів. Впиймай інше одного
З моїх биків і браттям одведи!
На поклик мій вони так поспішали,
Що не взяли припасу. Їхній князь,
Хоробрий Щек, просив у нас підмоги,
І нам не личить браттям відмовлять.
Варивода

(знічено)
Таж, князю... В них є досить усього...
Кий

Подумай і скажи. Що важливіше:
Якийсь там бик чи злагода племен?
Варивода

(скривившись)
Утямив, князю. Дам їм ще й телицю!
Кий

Зроблю тебе боярином своїм,
Коли боги допоможуть об'єднатись
В новий Троян.

Варивода
(тихо, оглянувшись на Дозорця)
Зажди, не поспішай...
Ніхто не знає, як все обернеться...
Он Щек недобрим дише... Хочє вас
З Хоривом взять під чобіт...
Кий

Це олжа!

Варивода
Він прагне старшим бути...
Кий
Суть не в тому,
Хто буде старший. Єдність — ось де суть!
Варивода
Як візьмуть гору браття-сіверяни,
Натерпимось!
(до них наближається Дозорець)
Ще й гуннів спом'янем,
Вмиваючись слъозою...
Кий
Порівняв!
Дозорець
У нього жони — гуннки й гунненнята
Гугнявлять не по-нашому!
Варивода
(сердито)
То й що!..
Не чути деревлян? А ми ждемо
Приходу їхнього либонь уже три дні...
Не знаю, як терпець не увірвався...
Кий
Терпцем усім нам треба запастись.
Держава — не родина і не плем'я,
Де борзо все вирішується. Тут
Потрібне серце кріпке і холодний,
Мов камінь, розум. Різні племена...
І звичаї, і спогади, і сили...
Та й гордість в кожного не знана нам, своя...
Ось ми нетерпеливимось, злостуєм,
А може, з деревлянами біда?
Ні, треба, други, вірити й у всьому
Брат братові сердечно помагають!
Варивода
Довірливі недовго веселяться

І топчуть сині півники в степу...
Кий
І все ж нам без довіри не прожити!
Підозра — найстрашніший з ворогів.
Варивода
(хитро)
Ти, князю, довірай... А ми тихенько
Тебе й полянське плем'я попильнуєм...
Кий
(з усмішкою)
Веди уже телицю! Баламут...
Варивода виходить.
Кий
(до Дозорця)
Не видно?
Дозорець
Ні. І що там приключилось?..
На думанні сказали, що прийдуть.
Ніхто не супротивився...
Кий
А може,
Ти місце переплутав?
Дозорець
На горі,
Під дубом цим, над річкою Почайною,
Там, де вона впадає у Дніпро...
Кий
То, може, час?
Дозорець
Домовились: упівні,
Як місяць буде круглий, мов діжа.
Кий
(роздумливо)
Все є: і місяць повний, і Почайна...
Немає лиш нікого з деревлян.

Дозорець
Вони прийдуть! Душею відчуваю.
Кий

А там уже дружинники мої
Бика не поділили з сіверянами
І ладні ухопитись за мечі...

Дозорець
Не звикли ще. Оббудуться, притруться!
Це мовби молодята в перший рік —
Готові посваритись за дрібницю.
А потім перемелеться — й живуть!

Кий
Ще треба нам пошлюбитись, з'єднати
Свої тіла і душі для добра
Племен усіх Даждьбожих і збагнути,
Що суть єдині, вільні та міцні...

Дозорець
З'єднаємось. Якщо боги захочуть...
Кий

(вслухається, повернувшись лицем до лісу)
Вже знову щось лучилося! Біжать
Розпалені незгодою якоюсь...
І Щек між ними, лютий! І Хорив!..

Щек
(швидко входячи)
Ось ти нас, Кию, чесно розсуди!
Я вцілив вовка першою ж стрілою,
Підскочив він — і драла; а Хорив
Не згоден з тим і твердить нам затято,
Що то його поцілила стріла.

Кий
(до Хорива, що підійшов з Вариводою та іншими воїнами)

Ти мовиш так?
Хорив
(усміхаючись)

Звичайно, що моя.
Коли ж йому так хочеться — будь ласка! —
Погодитись я можу, що його...

Щек
(запально)
Мені не треба слави не моєї.
Я правди прагну, істини! Збагнув?

Хорив
А я хіба неправди вимагаю?
Вціляю на льоту я в горобця.
Тобі про те сказати може кожен
З дружинників моїх...

Щек
А де були
Мої хоробрі й мужні сіверяни?
Чи, може, в них полуда на очах?
Та я вціляю вивірці ув око!
Й ніколи ще не схибив...

Кий
Постривайте!
Дружинники не свідки для князів.
Дружинник мусить князя захищати,
Біля вогню чийого він сидить
І чий їсть хліб...

Щек
Перун олжу карає.
Кий
Перун — то бог, великий, недосяжний.
А князь — він тут, на відстані меча.
Ви просите вас нині розсудити?
Обоє ви досвідчені стрільці,
Й негоже вам которитись за шкуру
Вовчиська незабитого, що втік.
Стрільцям, що поціляють в горобця
Та вивірці ув око, мало честі
З підстреленого вовка. Помиріться!

Подайте руки щиро і потисніть,
Як браття. Згода?

Дружинник 1-й

Мудро мовить князь!

Дружинник 2-й

А вовка ще вполюєм не одного,
Аби був мир та злагода між нас!

Щек і Хорив, не помирившись, розходяться.
Нависає тиша.

Кий

(до дружинників)

Несіть, що є! Поснідаємо вкупі.

Варивода

І вип'ємо?

Кий

Аякже! Без вина

Суша горлянка дружби. Може, учта
Полегшить труд чекання. Хліб та сіль
В братанні важать більше, ніж присяга.
Вбігають дружинники з широким і довгим
обрусом і простилають його так, що середина
припадає якраз навпроти дуба.

Щек

(підходячи до Дозорця)

Що, диве, тихо й порожньо? Я чув,
Ти сам ходив у землю Деревлянську.
Не вскочимо до них у перевіс
На цій горі, під дубом цим священним?
Чогось мені марудне це ждання
Все більше не подобається...

Дозорець

Князю,

Немає тут ні підступу, ні зла.
Вони не хитрі люди, деревляни.
Я бачив їх на раді. Сміхота:

Що думають, те й кажуть прямо в вічі.
І їхні ліпші люди та князі
Те слухають спокійно, ніби йдеться
Про когось зовсім іншого... Наш князь,
На що вже муж терплячий і розважний,
Та й той не дуже любить...

Кий

(наближаючись до Щека й Дозорця)

Побалакай,

То знов підеш по мудрих деревлян!

Дозорець

Ось бачите, вже гнівається. Ніби
Я винен, що доводиться їх ждати!

Кий

(жартуючи)

Щось дуже вихваляв ти деревлянок...
Чи сам не одеревився бува?

Дозорець

(зітхає)

У мене в Родні жони є та діти,
Що скоро вже і вуха об'їдять!
А борошна, яким ти наділяєш
За службу трудну й вірну, лиш стає
На те, щоб не померти десь під тином
І срам поприкривати...

Кий

Повело!

*(До Щека й Хорива, що тим часом
поволі підходить до них)*

Й у вас такі дружинники зажери?
Чи, може, безкорисні?

Щек

(жорстко)

Я своїх

Тримаю на короткім поводі!

Хорив
А я ділюсь, чим можу, і мене
За те дружина любить і шанує.
Моє — твоє...

Щек
(прискалившись)
А ваше все — моє?
Добренький ти... Для мене найбридкіші
Батьки народу, лагідні вожді!
Я той, що є, увесь — як перед богом.
Подобаюсь чи ні — твоя печаль.
Такі ж, як ти...

Кий
Ну, годі, схаменіться!
Посваритесь знову, а мені
Мирити вас — мов полум'я і воду,
Мороз і сонце...

(Озирається, шукаючи рятунку)
Снідання готове!
Прошу, братове, хліб переломить!

Князі підходять до заставленого наїдками та
напоями обруса і стають під дубом: ліворуч
Щек, праворуч Хорив і посередині, на віль-
ному місці під стовбуром, Кий. Сідає Кий,
а потім Щек і Хорив. Розміщуються й дружин-
ники. Хто на колоді, хто на пеньку, сидіти чи
й просто по-турецьки, підібгавши під себе ноги.
Чарка одна на всіх. Наливши її, Варивода подає
Києві як старшому серед князів.

Кий
(піднісши чарку)
Нехай боги дарують силу нам!
Ця чарка вам, Перуне, і Даждьбоже,
І Волосе, і Хорсе — всі боги!
(Виливає вино на землю біля дуба)
Поклали м'яса в жертовний огонь?

Варивода
(наливаючи в чарку)
Поклали, князю. Жертва наша щедра!
Кий
Тож будьмо мудрі, пивши!
Всі

На здоров'я!
Кий випиває і передає чарку Щекові. Той заби-
рає глека з вином у Вариводи, що хотів йому
налити, і наливає сам.

Щек
Я п'ю за меч! Щоб гострий був, щоб ворог
Його боявся!

Дружинники
Князю, будь здоров!
Щек п'є і передає чарку Хориву.

Хорив
(підносячи наповнену Вариводою чарку)
А я за дружбу вип'ю! І за пісню,
Що серце наше в тузі веселить!
Без пісні важко жити, як без любові
До жінки і до рідної землі.
За дружбу й за любов!

Щек
(іронічно)
Любов'ю
Від ворога землі не вбережеш...

Кий
(втручаючись у суперечку)
Любов і меч! І різне, і єдине...
Любові не достатньо, щоб прожити
У світі, де жорстокість і наруга
Беруть так часто гору над добром...
Потрібен меч!.. Проте і без любові —
До племені й до отчої землі —

Меч буде лиш залізом. Хто з'єднає
Любов і меч, хоробрість і добро,
Той вистойть, умножиться й осилить
Напасті всі.

(До Хорива)

Пий, князю, за любов!

Хорив п'є і передає чарку сусідові. Вона йде
по колу.

Щек

Ти мудро, Кию, говориш. І покони
Нам прадідівські кажуть про любов...
Гляди лишень, щоб ми не долюбились
До рабства, як бувало вже не раз.
І римляни погордливі, і готи
Нам крові попускали, бо вони
Мечеві поклонялися. А гунни
Любов'ю нас примучили? Мечем!

Кий

Меч може і зламатись. А любов,
Добро й орало — вічні! Де вони,
Поклонники мечеві? Поцезали,
Як дим чи як уранішній туман.
А ми живемо, множимось, мудрієм
Та сили набираємось!

Варивода

Ще гунни

Нікуди не поділися...

Кий

І їм

Судьби не оминуть, що карає
Гнобителів народів і добра!
Кров кров'ю відливається, наруга —
Наругою та вічним забуттям.

Щек

Судьба судьбою, Кию, та й самим

Про себе дбати треба...

Кий

А для чого

Ми з вами тут зійшлися? Щоб подбати
Про землі наші, зібрані в кулак.

(Підносить правицю)

П'ять пальців ось — тонких і малосильних.
Щось кожен варт. Та, з'єднані в одне,
Вони стають рукою, що тримає
І меч важкий, і плуга, і коня!

Щек

(примружившись)

Злютованих п'ять пальців — то чудово.
Дажьбог це діло теж благословить...
Та тільки, брате Кию, не забути б —
На радощах, на силі, на добрі, —
Що лиш один з тих пальців безіменний,
Всі ж інші — мають ім'я і свої
Властивості й ознаки...

Кий

Надаремно

Хвилюєшся ти, князю. Я хіба
Їх злити прагну в лапу, як у гуски?
Я теж за руку! Вправну і міцну,
Де кожен палець вільний. При потребі ж
Вони як стій стискаються в кулак
І б'ють щосили недруга! А лапа
Годиться тільки воду загрибать...

Хорив

І п'ятого потрібно наректи!
Без імені людині чи народу
Не може бути щастя. Кожен прагне
Свої частки слави. Забуття
Чекає безіменних ще до смерті.
Які їм честь і слава, як нема
В них імені! Це, мабуть, найстрашніше —

Без імені прожити і зійти
До царства тіней...

Щек

Власне, безіменний —

Це теж імення.

Кий

Йдеться не про те.

Хорив уболіває, як і кожен,
Хто тут сидить, не тільки за Троян,
Відродження якого нам судилось,
А й за усі слов'янські племена.
Я так тебе, Хориве, зрозумів?

Хорив

Так, Кию, так. Трояну розростатись,
Міцніти і підноситись. Біда,
Коли ми — сіверяни й деревляни,
Поляни й уличі — позбудемось імен!

Щек

А я про що вам мовлю!

Кий

Суть єдині

Ми в мислі цій. І свідок нам Даждзьбог!

*(Бере хлібину й, ламаючи її, дає шматки
Щеку, Хориву й найближчим дружинникам)*

Якийсь час усі їдять мовчки. До них, ковтаючи
слину, поволі наближається Дозорець.

Дозорець

Я теж голодний. Дайте хоч шматок!

Щек

Візьми у деревлян!

Дозорець

Хіба ж я винен,
Що й досі їх немає? Напосілись
На мене всі. Від рання тут стою
Холодний і голодний... Сам би, князю,
Поїхав був послом до деревлян!..

Кий

Сідай уже. Дивись, розперезався...

Дозорець

(озирається на кручу)

А як же?..

Щек

Толку з того... Побожусь:

Вони вже не прийдуть. Обійдемося
На цей раз теж, як Бож, без деревлян!

Хорив

На Божа тут кивати не годиться.
Хто знає, чи загинув би Троян
І вождь його, коли б і деревляни
Ввійшли в союз четвертими...

Западає тиша, під час якої Дозорець знаходить
собі місце й сідає.

Кий

Хориве,

Ти мудро говориш, хоч і молодий.
Чим більше нас збратається, тим дужчі
Ми будемо супроти ворогів.

Щек

Якщо нам доведеться всіх чекати
Й просити слізно кожного, то я
Волю залишитись самотою!

Кий

А чи не ти про рабство говорив?
Самотній — ціль для ворога найліпша.
Якщо ти дужчий, йди і пригинай
Самотнє плем'я...

Щек

Маємо мечі,

Й сокири гострі, й стріли-блискавиці!

Кий

На меч є меч, на стріли є щити
Й ворожі стріли.

Хорив

Кию, не вмовляй!
Бундючний вельми. Глянь, як розпирає
Його гординя й воля...

Щек

(зневажливо, до Хорива)

Хто б казав!

Ну, де ти бачив волю ту, юначе?
Під гуннським сирицевим батогом?

Хорив

(гаряче)

Я вільний! Знай, що уличі ніколи
Голів не приклоняли! Ми жили
В неволі з вільним серцем...

Щек

Не сміши!

Неволя — це неволя, і на серце
Лягає пutoм чорна тінь її.

Хорив

(хапаючись за меч)

Ні я, ні плем'я наше не були
Рабами гуннів!

Кий

Браття, схаменіться!

Вперед дивитись треба. Ми зійшлись
На цій горі, щоб силу поєднати
Й зробити неможливою навік
Неволю злу. Де сила, там і воля!
А ще коли розумна голова,
Що серце втихомирює гаряче...

Щек

(погрозово)

Ти хочеш цим сказати, що мені
Бракує трохи розуму?

Кий

Ні, князю.

Ти мудрий і відвертий чоловік.
Прошу тебе одне лиш зрозуміти,
Що в інших теж є гідність і її
Не можна зневажати. Возвеличиш
Себе, пригнувши ближніх, і — пропав!

Знов зависає тиша.

Варивода

А може, ще по чарці?

Кий

Наливай!

Гуляти так гуляти. Жаль, немає
Тут дівоньок та юних жіночок,
Що танцями й піснями розважають
Гостей поважних...

Щек

(прискалившись)

Хто тут, Кию, гість?

Кий

А й справді? Я не знаю... Певно, всі —
І гості, і господарі. Сьогодні,
Здається, в нас Купайло? Справді, жаль,
Що ми тут не почуємо купальських
Священних співів!..

Варивода

Там, внизу, село.

За річкою Почайною. А в ньому
Й дівчата є...

Дозорець

(насмішкувато)

І стріли, і списи
Ласкаві деревлянські... Закортіло
Нарватися на бійку за дівчат?

Щек

Боятись вовка — в лісі не бувати.

Чого нам озиратися на тих
Лукавих деревлян?

Кий
Чому — лукавих?

Щек
Тому, що не приїхали! Лихий
На них я геть... Спалити б те село
Й помститися!

Кий
За віщо? І кому?

Щек
Підступним деревлянам! За образу
Тебе, мене, Хорива та й усіх,
Хто прагнув з ними стрітись, як з братами.

Хорив
(обурено)
Палити, щоб примусити дружить?!

Кий
(подаючи Щеку налиту Вариводою чарку)
На, ліпше випий, князю!

(до Вариводи)
Щек
Сюди вина! Сьогодні ж бо Купайло!
Увечері запалимо вогні
Й очистимось, стрибаючи над ними,
А може, й поспіваємо...

Хорив
Братове!
Коли вас так на співи потягло,
То я вам заспіваю. Гей, стрепенний,
Подай дзвончаті гуслі!

Від наметів прибігає з гусями юнак і подає
Хориву. Хорив бере, чіпляє собі на шию і, по-
сміхнувшись, торкається слухняних струн.

Хорив
Купальської вам пісні? Чи якої?

Кий
Купальська хай до вечора зажде.
Про Божа заспівай! Чував пісні про Божа?

Хорив
Співав не раз. І навіть сам складав...
Про смерть його? Чи ліпше про звиятиг?

Щек
Звиятжне щось. Невесело і так...

Хорив
Тоді я заспіваю, як до Божа
Прийшла любов велика, як вона
Зігріла серце Божове...

Щек
(скривившись)
Ти ж мовив,
Що будеш нам про подвиги співать!

Хорив
А подвиг неможливий без любові,
Як літо без Даждьбожого тепла.

Хорив настроюється на спів, перебирає струни,
немов намагаючи мелодію. Музика стає все
дужча, дужча і на крещендо — ураз стихає.

Хорив
(акомпануючи собі, співає речитативом,
подібно до того, як виконувались
народні думи)

Над Россю, над бурхливою рікою,
Сидів в задумі воїн молодий.
Вода шуміла, билась об каміння;
У серці ж бився розпач, як вода.
І вийшла з лісу дівчина Росава —
З косою нижче пояса білявка,
З блакитними великими очима,
В яких відбилися води й небеса.
— Чого ти, князю, журишся? — спитала,

Всміхнувшись, ніби сонце навесні.
— А як же не журитися, Росаво,—
Озвався вождь до неї,— як довкруг
Ворожі коні топчуть наші ниви;
То гунни, то остготи налітають
Вовками ненаситними на плем'я,
І ніяк нам відбитися від них? —
Всміхнулась тихо дівчина й сказала:
— Любов'ю відбивайтеся, братанням
Племен по крові рідних! Ти не знаєш,
Яка в любові сила-таїна? —
Поглянув Бож на дівчину Росаву
Й відчув, що тісно грудям у кольчугі,
Що руки наливаються могуттям,
А думка сизим соколом зліта...

Хорив ураз замовкає. В очах у нього подив.
Князі й дружинники спочатку мовчки дивляться
на нього, не розуміючи, а потім простежують,
куди він вп'явся поглядом, і кам'яніють теж.
Ліворуч, мов з-під землі, з'явилась гарна, багато
вбрана жінка, за нею — дужі воїни. Це Либідь
та деревляни.
Щек схоплюється й хапається за меч. За ним —
всі інші, окрім Хорива.

Либідь

(усміхаючись)

Злякались жінки, воїни хоробрі?
Земля Деревська шле вам свій уклін!

(Злегка схиляє голову)

Дозорець

(радісно)

Це Либідь, з роду княжого!

Либідь

(гордо, але доброзичливо)

Княгиня!

Земля Деревська ввірена мені.

Щек

(з ляскотом вкладаючи меч)

Мужі перевелися у Деревах?

(до Дозорця)

Чому ж ти нам одразу не сказав?

Дозорець

(розгублено)

Тоді був князь... І радились мужі...

А жінка ця...

Либідь

Я мовила: княгиня!

А ось мої бояри і дружина.

Дозорець

Я бачив цих мужів і впізнаю...

Кий

(приязно)

Я Кий, Полянський вождь і князь.
Це Щек, хоробрий воїн і звияжець,
Могутній князь Посейм'я й Подесення.
А це Хорив...

Либідь

(радо)

Хорива знаю я.

А ти мене, Хориве, впізнаєш?

Хорив підводиться і знижує плечима.

Либідь

Невже забув, як кілька літ тому
Я з батьком приїздила на Побужжя?
Забув! Забув... Ти з юною жоною
Тоді не розлучався ні на мить
І грав на гусях тільки їй одній...

Хорив

Я був тоді, немовби уві сні,
Й нічого не пригадую...

Либідь
(зітхає)

Щаслива

Твоя жона...

Хорив

Її уже немає.

Померла від пологів...

Либідь

Бідолашна...

Щек

(насмішкливо)

Жона, хоч і княгиня, та жона...

Либідь

(до Щека)

Ти, князю, теж народжений у муках,
Не кимось там, а жінкою, й тому
Не дуже величайся. Та й у тім,
Що ти вродився хлопчиком, немає
Твоєї ні заслуги, ні вини.

Кий

(весело)

Послухай, Щеку, краще не заводься
Ти з жінкою цією. Недарма
Її пошанували деревляни
Попереду найліпших із мужів.

Щек

Як кажуть, на безриб'ї...

Либідь

(обурено)

На безриб'ї?!

Ану ж подайте хто-небудь меча!
Пиху я з нього зріжу. Сіверяни
Ще й досі не навчилися поважать
Своїх жінок?

Варивода

(радісно потираючи руки)

Ну, князю, бережися!

Такого герцю, певно, ще не мав.

Либеді один із її дружинників подає оголеного
меча. Княгиня скидає корзно-плащ, готується
до бою.

Щек

(знічено)

Не буду з нею битись.

Либідь

(наступаючи)

Захищайся!

Щек

Рубай, коли посмієш! Від жінок
Я виклик не приймаю. Ще зачепиш,
І буде плач великий і потоп...

Либідь

Клянуся Деревлянською землею,
Яку образив тяжко ти!..

Кий

(стаючи між ними)

Прошу

Тебе, княгине-сестро, заспокойся!

Либідь

(охолоняючи)

Я хочу лиш довести, що мечем
Жінки в нас володіють...

Варивода

(до Кия)

Може, князю,

Я стану замість Щека?

Кий

(хиваючи на Либідь)

Як вона...

Либідь

(рішуче, до Вариводи)

Виймай меча!

Кий

(тихо, Вариводі)

Дивися ж, обережно...

Либідь

Ти, Кию, не хвилюйся, від такого
Я і сама мечем обережусь!

Зготувавшись до бою, Варивода — з лукавою по-
смішкою на вустах — стоїть на місці.

Либідь

Ну ж, нападай!

Варивода

Нема дурних, княгине.

Я ліпше боронитимусь. Жінки
На тих, хто нападає, розставляють
Такі незборні пастки, що мені
Вже краще потриматись віддалік...

Либідь

О, ти ще й злоязикий!

(Нападає)

Варивода

(Відбиваючись)

До жінок

Рівнятися не можу в цьому ділі...

Либідь

От жаль, що в нас не бій, а тільки гра,
А то я вкоротила б...

Варивода

(з усмішкою)

Що, княгине?

Либідь

Твого дурного, вепре, языка.

Варивода

Мені він ще, княгине, знадобиться.

Либідь

Для чого, коли це не таїна?

Варивода

Розказувать, як в герці переміг
Княгиню Деревлянську, що посміла
Підняти на полянина меча.

Либідь

Тобі лишитись краще без'язиким.

Варивода

Чому ти так гадаєш?

Либідь

Щоб не міг

Нікому ти поплакатись на мене,
Що я тебе зганьбила при князях
І воїнах, з якими ти ходив
На лютий бій із ворогом...

Варивода

Ой леле!

Дружинник 1-й

(під'юджуючи)

Вариводо, втри носа і тікай!

Дружинник 2-й

Меча покинь і борзо учепися
В княгинину сорочку!

Дружинник 3-й

Ти ж умієш

З жінками безоружний воювать!

Щек

Гей, вмовкніть, ви, бійцям не заважайте!

(Він перший помітив, що Вариводі непереливки,
що той уже не посміхається)

Кий

Княгине, може, досить?

Либідь

Я з дитинства

Научена коритися мужам.
Тобі скоряюсь також і... кінчаю!

*(Якимсь невловним рухом вибиває з руки
Вариводи меча)*

Ось так, князі хоробрі та дружина!

(Віддає свого меча)

Не знаючи людини, не ганьби,
Щоб сам не опинився в скоморохах.

Кий

Воістину! Княгине, вибачай,
Що ми тебе зустріли непоштиво:
З'явилась так зненацька...

Либідь

Як же ви

Пируєте без дивів, без сторожі?

Кий

(з усмішкою, киваючи на Дозорця)
Дивився він, та їсти захотів.

Щек

(похмуро)

Гадали, не приїдете. Три дні
Чекаєм вас...

Либідь

(розводить руками)

В дорозі припізнались.

Поїхали на конях, крізь ліси,
Й нарвалися на гуннів. Звідкілясь
Вони дізнались, хтось їм повідомив
Про зустріч цю!..

Всі вражені.

Щек

(різко)

Ручусь за сіверян!

Це уличі донесли! Чи поляни...

Хорив

(обурено, хапаючись за зброю)

Притримав би ти, князю, язика!

Образити не трудно, розплатитись
Буває ой як важко!..

Щек

Не лякай!

Теж маю меч...

Кий

(до Щека)

Ти, князю, неправий.

Навіщо ображати безпідставно?

Підозра роз'їдає, мов іржа

Міцне залізо дружби...

Щек

(гордовито)

Теж мені

Заступничок знайшовся! Наведіть

У себе лад, а потім набивайтесь

До інших в побратими!..

Кий

Схаменися!

Хіба союз потрібен лиш мені?

Або Хориву й Либеді?

Щек

Без нього

Жили ми досі й далі проживем!

Принаймні сіверян не припікає...

Либідь

За інших вам байдуже? Ти спитав
Своїх старійшин? Віче теж вважає,
Що тільки власна шкура дорога?

Щек

(з погордою)

Тебе те не обходить. Сіверяни

Підуть за мною мовчки! Я й вони

Єдине суть... Гей, хто там є? До мене!

(Вбігає дружинник-сіверянин)

Сурміть похід, сідлайте вороних!

Ми зараз вирушаємо додому.

(Дружинник вибігає)

Мое вам шануваннячко, братове!

Бажаю вам приємного ярма,

Що зветься побратимством чи союзом!

Я — вільний сокіл: знявся й полетів!..

Піднісши на знак прощання руку, Щек швидко
йде геть і зникає за наметами у лісі.

На галявині якийсь час стоїть сумна, тривожна
тиша.

Нарешті чути сурму, тупіт копит.

Хорив

(зітхає)

Поїхали!..

Либідь

Вони ще не дозріли.

Біда їх не навчила ще...

Варивода

Біда

Не їм, а нам! Була велика хмара,

А дощик ледве-ледве...

(До Кия, кепкуючи)

Я ж казав,

Що рано ти запрошуєш на учту.

Вечеря не зварилася! Союз

Умер, не народившись...

Кий

(здивовано)

Ти радієш?!

Варивода

Тобі здалося, князю. Плачу я

По дружбі убійній... І по нас...

Не буде нам прощєння за непослух!

Кий

Непослух не прощається — рабам.

Варивода

(насмішкливо)

А ми хіба звільнилися від гуннів?..

Хорив

Чого ти скиглиш! Світ нам не зійшовся

На Щекові та воїнах його...

Кий

(прислухаючись)

Там шум якийсь... За лісом, на болоті...

Варивода

То вітер, мабуть.

Кий

Ні, гуде земля...

Хорив

На битву схоже.

Варивода

Хто там може битись!

То Щек помчав, як вихор...

Дружинник 1-й

(вбігаючи, до Кия)

Князю! Там

На Щека з сіверянами напали

Комонні гунни!

Кий

(вихоплює меч)

Гей, до бою всі!

Сурміть тривогу!

Варивода

(вкражливо)

Може, хай зіб'ють

Пиху зі Щека?

Кий

Друзі пізнаються

В лиху годину! Щось я не збагну

Тебе сьогодні...

Дружинник 2-й

(вбігаючи)

Щек вже відступає!

Там гуннів тьма!..

Кий

Слов'яни, уперед!

Кий і з ним усі, крім Вариводи, кидаються
в битву, що наближається. Чути гру сурми, кри-
ки, ляскіт зброї...

Варивода

(спершись спиною на стовбур дуба,
насмішувато)

Союз племен, держава на любові!
Новий Троян!.. Потішилися і — край!
«Зроблю тебе боярином...» А може,
Я хочу бути князем?

(Розправляє плечі, підносить гордо голову)

Чим не князь!..

Найпершою скараю деревлянку.
За те, що меч на мене підняла...
Хорива потім... Щека не візьмуть —
Скажений той не здасться... Ну а Кия,
Мов Божа, розіпнемо на хресті!..

(Вслухається)

Все ближче, ближче... Битва затихає...
Боги не захотіли, щоб Троян
Постав в новому образі! Вже чути
Рішучий крок намісника... Гряде
Мій віщий час!

Входить воєвода гуннів.
Варивода радісно кидається до нього, та враз
спиняється, побачивши за гунном Кия та інших
князів з оголеними мечами.

Воєвода

(презирливо, до Вариводи)

Ти, підлий, заманив мене у сіль!

Казав, що буде табір без сторожі...

Варивода

(у відчаї)

Це він усе вигадує! Собака!

Виймає меч і миттю вбиває гунна.
Щек кидається до Вариводи і заломлює йому
руки назад. Хорив вириває з рук зрадника
зброю.

Кий

Зв'яжіть його і киньте у Дніпро!
І гунна з ним. Щоб дерево священне
Вони не оскверняли!

(Дружинники виводять Вариводу.
Виносять труп воєводи)

Ну а ми

Доснідаємо, браття! Потрудилися
Ми славно нині.

(До Либеді)

Прощу розділити

Просту вояцьку учту!

Либідь

(поглянувши на обрус)

О, нівроку!

Ви тут не скніли з голоду. Про нас
Ти, князю, не турбуйся. Ми поїли
За річкою Почайною, в селі.

Кий

(лукаво глянувши на Щека)

А Щек збиравсь поїхати туди
Й дівчат повеселити на Купайла!..
Ото була б потіха!

Щек

(знічено)

Я ж хотів...

Кий

(до Либеді)

Сідайте все ж, помислимо за хлібом
Про день і вік прийдешній...

Либідь

Де сидать?

Кий

Отут, побіля дуба. А дружини
Братаються нехай довкола нас.

Кий гречно садовить Либідь на своє місце, сідає
поряд сам. Щек біля нього.

Либідь

А ти чого нахмурився, Хориве?
Сідай ось біля мене, не вкушу.

Хорив сідає, власне, там, де й сидів раніше. Роз-
міщуються дружинники.

Кий

(урочисто)

Нарешті ми зібралися, братове,
Щоб Божя добрим словом пом'януть.
І розп'ятий живе він поміж нами —
Вождь єдності слов'янської. Пора
Його союз-державу воскресити
Й утвердити на острах ворогам!
Без злагоди не буде нам спокою.
На кожного, хто з плугом, посяга
Кривава шабля вершника-зброди,
Що звук лиш зазіхати на чуже.
Єдині ми і предками, й богами,
Суть браття споконвічні. То чому ж
Нам нині не з'єднатися, не стати
Плече в плече і щит біля щита!

Либідь

Ти добре, князю, говориш. Суть єдині.
Земля моя, Деревська, за союз!

Щек

І я та сіверяни — за єднання.
Стою на тому нині!

Хорив

Я також

Від уличів на вірність присягаю
Братерству всеслов'янському!

Кий

Перун,

Даждьбог та Волос з іншими богами
Засвідчать наші клятви!

(Підводиться, виймає меч
і, взявши в обидві руки, цілує)

Я клянусь!

Щек, Либідь та Хорив встають також.

Щек

(цілуючи меч)

І я клянуся предками й богами!

Хорив

(цілуючи меч)

На тому присягаюсь Світовидом!
Якщо порушу — блискавка його
Нехай мене уразить!

Либідь

(бере в Хорива зброю)

Я клянуся

Даждьбогом світлим, дубом цим святим,
Що так, як він, стоятиму за єдність
Племен братерських наших!
(Цілує меч і віддає Хориву)

Кий

На вікі!

Дружинники також встають і в урочистій тиші
присягають на зброї.

Кий
(радісно)
То де ж столицю зробимо, братове?
І як ми править будемо?
Хорив
Гуртом!
Ти будеш братом першим, бо найстарший,
А ми — тобі в підмогу.

Щек
(після паузи, зітхнувши)
Згоден з тим.
Либідь
І я не заперечую. Столицю ж
Поставмо над Почайною й Дніпром!

Щек
На цій горі?
Либідь
А чим вона погана?

З трьох боків неприступна. Головне ж —
Далеко з неї видно, й середина
Тут нашої, єдиної землі!
Князі й дружинники озираються довкруг, милу-
ються панорамою Дніпра і Задніпров'я, мов при-
міряються, чи справді тут підхоже місце для
столиці.

Кий
Спасибі, сестро *Либідь*!

Либідь
Деревлянам
Спасибі, князю, скажеш. Це вони
На раді ухвалили: по Ірпіню
Віддати землю городу, що встане
На цій горі.

Кий
(вклоняється)
Спасибі вам усім

За честь і за довір'я! Як назвемо
Наш стольний город?

Хорив
Ти в нас старший брат,
Тобою і назвемо.

Либідь
Город Київ!
Ніхто не супротивиться?

Щек
Ніхто.
Хай зветься — город Київ...

Кий
(схвильовано, врочисто)
Тут стояти
Йому на віки вічні!

Хорив
Поки буде
Між нами мир та правда!..
Кий

Це міцніш
Валів найвищих, рову й палісаду.
Коли по правді житимем у дружній,
Одній сім'ї, нікому не здолать
Ні Києва, ні нашого народу!

Всі
Про те ми й поклялися на мечях!
Схвильовані, обнімаються, цілуються.

Либідь
Хориве, ти до співу маєш хист.
Створи про день цей радісний, про Кия,
Його братів та посестру його
Нову врочисту пісню, щоб нащадки
Діяння наші відали й кріпили
Союз племен!

Хорів
(зняковіло)
Я спробую...
Кий

Вина!

Сьогодні ми святкуємо звиягу
Меча й людської мудрості! Нехай
Вона не полишає нас ніколи,
Дітей і внуків наших!

(Підносить чару, подану йому Дозорцем)
За союз!

За дружбу і довіру!

(Зупинивши погляд на Либеді й Хориві)
За любов!

Всі

Єдині будьмо нині і вовіки!

Кий

І вільні — наче вітер степовий!..

КАРТИНА ТРЕТЯ

Жар-птиця
князя
Володимира

ДІЮТЬ:

Володимир, князь Київський
Анна, княгиня
Добрина, воевода
Боята, боярин
Жрець
Анастас
Претич, старий боярин
Старійшина із сергою у вусі
Перший скоморох
Другий скоморох
Третій скоморох
Ключниця
Челядник
Боярин у кольчузі
Стременний
Бояри
Слуги
Попи
Служниці Анни
Дружинники

Дія відбувається 988 року.

Велика думна зала в палаці князя Володимира.
Посередині, углибині, високе крісло князя,
з обох боків під стінами, в яких ґратчасті вік-
на,— міцні широкі лави для бояр. Ліворуч двері
в княжі покої, праворуч — вхідні.
Чути перестук кінських копит, що наближається.
Різка стихає.

Добриня

(швидко входячи)

Гей! Хто тут є?

(З покоїв виходить Челядник)

Гукни сюди Бояту!

Й жерця верховного, і Претича! Мерщій!
Від сну поопухали, дармоїди!

Челядник

(не злякавшись)

Я зараз, батечку, і вмиюсь, і гукну...
З приїздом вас, Добрине!..

Добриня

(добродушно)

Дзусь, кажу!

Нема на вас цариці...

Челядник

(сплескує руками)

Оженився

Наш світлий князь?! Укотре ж це?..

Добриня

Востанне!..

Тепер не пожирує, бо з хрестом!

Челядник

(лукаво, виходячи)

Біжу, жерця порадую!

Добриня

(сміється)

Дивися,

Щоб він тебе у жертву не приніс
За вість лиху!..

(Подумавши)

Гей, ключнице!

Ключниця

(виходить з покоїв, зраділо)

Добрине, ти не зранений, живий?!
Я так богів благала!..

Добриня

(пригортає її)

Голубице,

Молитвами твоїми уцілів!..

Ключниця

(ревниво)

Ти рибонькою звав мене, Добрине...
І горлицею іноді... Видать,
Тебе якась голубка приручила?

Добриня

(тишаючись)

А я такий! Як гляну на яку —
Одразу ж притихає і готова
На все, що забажаю!..

Ключниця

(грайливо)

Баламут!

Вже сивий он, а й досі ще гасаєш
По луці, мов жеребчик!..

Добриня

Не кричи,

А то жона почує!..

Ключниця

Ну то й що?

Добриня

Я дідом прикидаюсь перед нею...
Кахи, кахи!.. А сам тихенько — шасть
До рибоньки своєї!..

Ключниця

(вередливо)

А голубка?..

До неї шастав та́кож?..

Добриня

Не було!

Клянусь Дажьдбогом!.. Так хрестаті кличуть
Своїх дівчат...

Ключниця

Ти бачив їх?

Добриня

Кого?

Ключниця

Дівчат з хрестами...

Добриня

Так, як ось тебе!

Ключниця

(насумрено)

Перун за те скарає.

Добриня

(спохмурнівши)

Не до мене

Йому сьогодні буде... Володимир

Прийняв хреста на груди й повінчавсь

З царицею заморською!..

Ключниця

(нажахано)

І досі

Його Перун не вразив?!

Добриня

(затуляє їй рота)

Помовчи!

А то ще хтось підслухає і князю

Вкладе у вуха... Він тепер такий!..

(Прислухається до гомону надворі. Суворо)

В покоях все готово? Та гляди,

Зустрінь царицю лагідно й поштиво!

Ключниця

А як же інші жони?

Добриня

(хитрувато)

Тим нехай

Сам князь собі клопочеться. Ті ніби

Тепер уже й не жони, а прості

Наложниці...

(Всміхається)

Ну й матиме халепу!

Шість тих, що по закону, а таких —

Аж вісім сотень! Тут і бог новий

Йому не допоможе...

Жрець

(входячи рішуче)

Бог «новий»?

(Ключниця вибігає)

Це правда, що сказав мені челядник?

Добриня

Не знаю, що сказав він...

Жрець

Про хреста

І князя Володимира.

Добриня

Хрестився,

Аби поять царицю за жону.

Жрець

(гірко)

Вона йому потрібна! Диваки:

Пішли по шерсть, а стрижені вернулись.

Ви, кажуть, навіть Корсунь узяли?

А потім поставали на коліна

І душі поздавали ворогам

В полон довічний?

Добриня

Я не охрестився!

Жрець

А де ж ти був, як небіж твій хрестивсь?

Добриня

Він — князь! Володар наш великий,
А я лиш воєвода...

Жрець

Позабув,
Що княжого ти роду, що до Кия
Найближчий ти на Божовій землі?

Добриня

(похмуро)

Мене забудь примусили. Я в робстві
Свою достойність княжу розгубив...

Жрець

І пам'ять про побоїще на Уші,
Як Іскоростень в полум'ї вмирав?

Добриня

(жорстко)

Того ти не торкайся!..

Жрець

Деревляни

Ще й досі вовком дивляться...

Добриня

Згадав!

А ви на них дивились не по-вовчи
При Ользі й Святославові?

Жрець

Я — жрець,

І в княжі міжусобиці не лізу...

Добриня

А я — в діла духовні.

Жрець

(примружившись)

Сину мій,

Всі ходим під богами, і без них

Ми тільки порошинки...

Добриня

Я молюся

І жертвую, як інші...

Жрець

Твій родак

Пожертвував богами й поміняв
Покони наші й звичаї на дівку
З хрестом на шиї!.. Чом не прохромив
Його мечем во славу Перуна?

Добриня

Ти надто розпалився, превелебний.
На князя руку я не підіму.
Й комусь того зробити не дозволю.

Жрець

Тобі рідня дорожча за богів?

Добриня

Ні, отче, я до них не прицінявся.
Я княжий воєвода. Що звелить,
Те й виконаю мовчки.

Жрець

(лукаво)

І давно

Ти став таким похилим та слухняним?

Добриня

Відколи князь великий наш змужнів.

Жрець

(прискалившись)

А кажуть, що Добриня в нас князює
І небожа підштовхує туди,
Куди лиш заманеться...

Добриня

Наговір!

Я часом тільки втримую його
Від кроків необачних.

Жрець

Чом не втримав

У Корсуні? А може, підштовхнув?

Добриня
Я ж сам не охрестився... І не взяв
Собі хрестату дівчину за жінку...
Боята
(вбігаючи)
Здорові будьте в Києві!..
(Озирається)
Де князь?
Добриня
Здоров, Боято. В городі спокійно?
Немає печенігів поблизу?
Боята
Все, все гаразд! А де великий князь?
Жрець
(насмішкувато)
Милується з царицею...
Боята
(радісно)
Впіймав
Великий князь жар-птицю?!
Жрець
Він купив
Її за душу власну й за нещастя
Для цілого народу!
Боята
(розгублено)
Не збагну...
Хоч ти мені, Добрине, розтолкуй.
Добриня
А що тут толкувати! Охрестився
У греків Володимир...
Жрець
Запродав
Дідівську віру нашу!
Боята
Це олжа.

Того не може статися...
Жрець
Вже сталося.
Боята
Казав, що дурить греків, що йому
Потрібна лиш цариця; для союзу
І миру з ними кріпкого...
Жрець
Царі
Підступні і жорстокі. Хто послав
Загибель Святославові в порогах,
Шепнувши печенігам, що іде
З дружиною малою? Базилевс!
Добриня
Нам краще жити з Царгородом в мирі.
Жрець
У мирі — це не значить у ярмі.
Добриня
Ніхто його на нас не накидає.
Схотіли он і Корсунь узяли!
Нам воїнів не треба позичати...
Жрець
І віру теж не треба — є своя!
Хороша чи погана — споконвіку
Вона у наших душах, ми й вона —
Єдине й нерозривне! Ось прийдуть
Сюди жерці Христові, обів'ються
Гадюками вкруг князя та бояр
І будуть вам нашіптувати, як жити
Й куди ходять походами...
Добриня
У нас
На плечах власні голови.
Жрець
Не певен.
Якби були, хреста не прийняли б!

Швидко входять Претич, старійшини,
бояри, кияни, що не були в поході. Стають
півколом біля дверей. І западає тиша.

Претич

(спідлоба)

Добрине, правду люди гомонять?

Старійшина із сергою

Про князя Володимира...

Добриня

Хрестився.

Й веде сюди царицю як жону.

Знову западає напружена тиша.

Претич

Що ж буде з нами, з Руссю?

Старійшина із сергою

Кажуть, він

Збирається хрестити весь народ.

Добриня

Приїде, то й питає. Боги —

Не діло воеводи.

Боята

І не князя.

Для цього є старійшини й жерці.

Добриня

Князь поки охрестився тільки сам.

І ті, що забажали, із дружини.

Жрець

Псується завжди риба з голови.

Претич

Потрібно скликати віче і на ньому

Помислити про князя і богів.

Старійшина із сергою

Ти правду говориш, Претиче. Нам князь,

Що віри одцурався, без потреби!

Добриня

(помітивши у дверях Челядника)

Ти й досі не прочумавсь? Князь звелів,

Щоб тут були музики й скоморохи.

Біжи збери і хутко приведи!

Челядник

(радісно)

Справляти, певно, будемо хрестини?

А може, й свайбу!

(Вибігає)

Боята

(іронічно)

Хоче здивувати

Царицю Анну блазнями своїми...

Вона в розкошах виросла й жила,

В шовках та золоті, і наші їй музики

Здадуться жебраками...

Жрець

Князь звелить,

І будеш сам співати й викидати

Колінця перед Анною і ним.

Боята

(гордо)

Бояти — рід заслужений і давній.

Мій предок був при Києві, коли

Ходив той на вітрильниках у греки,

І Царгород вшановував його!

Претич

Кажу, що треба віче!

Старійшина із сергою

І нехайно!

Боята

Ополчення зберемо, щоб не смів

Хрестатий нас ослухатись!

Жрець

Прикриєм

Грудьми богів і в жертву принесем
Відступників од звичаїв і віри,
Яку заповідали нам батьки!

Добриня

Чого ви сполошилися? Насильно
Вас в церкву не потягнуть, під хреста.
Нас тисячі, а їх лише півсотні,
Охрещених у Корсуні...

Боята

Забув

Ти, певно, про варягів, що з хрестами,
Про церкву на Подолі і про тих,
Що нишком учащають на відправи
І слухають, роззявивши роти?

Боярин у кольчузі

Спалити їх, порізати, допоки
Князь Володимир в город не ввійшов!

Претич

Згукнемо віче й вирішимо.

Добриня

Треба

Нам князя Володимира заждать.
Щоб потім не жаліти. Ми не знаєм,
Що мислить князь. Ви ж вірили йому
І йшли за ним!...

Старійшина із сергою

Допоки він ішов

Туди, куди нам любо!

Боята

За хрестатим

Нікуди не підемо!

Претич

Я кажу,

Що треба скликать віче! Без народу
І князь не князь...

Жрець

До того треба тут

Знайти нового князя, щоб на вічі
Стояти одностайно.

Всі притихають, думаючи.

Боярин у кольчузі

(несміливо)

Мо', з синів

Котрогось взяти князем?..

Претич

Вишеслава!

Найстарший він. Щоб потім не було
Усобиці між браттями-князями.

Старійшина із сергою

Ні, ліпше Ізяслава! Вишеслав
Здоров'ям слабкуватий...

Боята

Святополк

Міцний, як тур!

Претич

Зате він од грекині!

Не треба нам такого!..

Жрець

(підносить руку)

Помовчіть!

Синів перебираєте... Неначе
Підуть вони на батька, що з хрестом!..
Коли вже замінити, так розумно.
Щоб віру і покони зберегти,
Ми мусимо обрати з-поміж себе.
Щоб роду був він княжого, проте
Не зайшлий, не заброда...

Боята

Не zostалося

Нікого з роду давнього князів.

Всіх зрубано під корінь...

Жрець

Ви — сліпці!

Осідлані варягами поляни,
Що вже і не брикаються! Він тут,
У гридниці князівській, перед вами!

Претич

(насмішувато)

Ти, може, з роду княжого?

Жрець

Не я.

Даремно насміхаєшся... Син Мала,
Дажьбожий князь Добриня!

Всі мовчки дивляться на Добриню, який нахму-
рив брови, згадавши, може, Іскоростень і княжий
двір у ньому...

Боята

А й справді! Він же з Києвичів, князь!
І має мудру голову, і руку,
В якій мечеві затишно! Дажьбог
Його вберіг для дня цього, на радість
Усій землі слов'янській!..

Жрець

Й не прийняв

Хреста він з Володимиром укупі,
Хоч міг би це зробити найхутчіш.

Претич

Ти правду говориш, отче, ми — сліпці.
Забули, не помітили... Дивились
Спокійно, як єдиний кровний князь
У робах ходить в Ольги й Святослава...

Старійшина із сергою

Напевно, що прийшов він із Дерев...

Жрець

Останніми скорились деревляни,
Знесилені, знекровлені... А ми

Варягам помагали... Є нагода
Цей гріх свій іскупити! Ви за те,
Щоб князем був Добриня, щоб на вічі
Народові порадити його?

Бояри та старійшини

(одностайно)

Всі хочемо Добриню! Хай Добриня
Над нами буде князем!..

Боята

(до Жерця)

А самого

Ми, отче, не спитали. Щось німує
Добриня наш...

Добриня

(схвильовано)

Я думаю... Мені

І весело, і журно... Де були ви,
Коли я був молодший?.. А тепер,
Як в грудях перетліло, як поклявся
Я князю Володимирі й сестрі,
Що князя народила, до могили
Служити чесно й віддано, тепер
Про Мала ви згадали і про мене!..

Боята

Згадали, бо нестерпно припекло.

Боярин у кольчугі

Допоки нам не муляло, не терло,
Ходили, ремигаючи, в ярмі.

Добриня

(з боєм)

Людина не худобина, у неї
Є серце вразливе і думна голова.
Дивились і не бачили, пишались
Звитягами й князями, надали
Ім влади необмеженої й сили,
Яка вас розтоптала!..

Боята

Ми живі!

Добриня

Живі, допоки князеві покірні.
А станете на диби, угамує
Вудилами залізними й мечем.
Ось вічем ви погрожуєте... Всує!
Хіба воно збиралося хоч раз,
Відколи я у Києві?

Старійшина із сергою

Добрине,

Не сип на рану солі нам...

Претич

Сип, сип!

Нехай вони прокинуться, узріють,
До чого докотилися! Колись
Без віча князь був тільки воєводою,
А нині — самодержець, майже цар!

Боята

Царицю взяв у жони, поріднився
Із Царгородом пишним!

Старійшина із сергою

Нам тепер

Вклонятись доведеться й задкувати,
Виходячи од князя!..

Жрець

(до Добрині)

Не тягни.

Бо треба поспішати!

Добриня

Я не можу

Іти супроти не́божа свого.
Я клятву дав Малуші, як вона,
Вмираючи, за сина вболівала.
Я Малом присягнувся на мечі!

Жрець

Од слова даного Перун тебе звільнить.
Ми будемо молитися за тебе
Й за батька мужнього і доброго твого...
Богами заклинаю, одречися
Од князя Володимира й візьми
Під руку Русь стражденну! Розпочнемо
Нове буття Дажьбожої землі!

Володимир

(рішуче, владно входячи у супроводі
Стременного й дружинників)

Ти правду говориш, отче, розпочнемо
Нове буття!

Присутні переглядаються, стурбовані його по-
явою. Мовчать. Першим приходить до тям
Жрець.

Жрець

(неприємно)

До тебе тут не п'ється...

Почнемо — ми. А ти давно почав,
Ще в Корсуні!..

Володимир

(радісно)

Жадаєте прийняти

І ви хреста на груди, як і я?!

Боята

(з іронією)

Куди баран, туди біжать і вівці.
Такий закон отари...

Володимир

(вдоволено)

А мені

В дворі сказали, ніби тут котора
Супроти влади княжої!.. Звелю
Намовникові всипати під гузно,
Щоб наклепи не зводив на людей

Поважних і шанованих!

Жрець

Він буде
Покараний на горло, бо пішов
Супроти волі города й народу.

Володимир

(здивовано)

На горло — за обмову?

Жрець

Ти хіба
Не страчував за слово проти князя?

Володимир

То ж, отче, проти князя!

Жрець

А народ?

Хіба він важить менше?

Володимир

(усміхаючись)

Я не важив...
На горло, то й на горло!.. Нині я
Поступливий, як бачите, і добрий,
Бо істинного господа пізнав!

Жрець

До нас чутки дійшли уже...

Володимир

(патетично)

Хрестився!
І взяв жоною царствену сестру!
Тепер не будуть тицяти в нас пальцем
І дикими, як торків, називать.
Царем себе примушу величати!
А може, й імператором...

(До дружинників, що збилися в порозі)

Несіть

Сюди той стіл високий в позолоті,
Що нам прислали з Царгорода!

Жрець

(насмішкливо)

Та-ак,

На родичів розжився ти багатих...

Володимир

(не вловивши іронії)

Поглянув би на віно, що дали
За Анною брати її!

Жрець

Ти грекам

Заплатиш ціну вищу...

Володимир

(сміючись)

Я віддав,

Як віно, їхній Корсунь. Розжилися!..
Дружинники вносять золочений, розкішний трон.

Стременний

Куди його?

Володимир

(вказуючи рукою на старе князівське крісло)

Поставте замість цього!

(До Жерця та інших)

Ну, як?

*(Підходить до трону, щось тихо мовить
Стременному, і той став за спинкою,
поклакавши ще одного дружинника. Володимир
сідає, вмощується пишаючись)*

Є глянути на що?

Боята

Нівроку, гарне сідало... На ньому
Сидіти, мабуть, мультко?

Володимир

Як кому...

Я втримаюсь принаймні і синам
Його вручу вмираючи... А іншим
До нього зась!

Боята
(знітившись)
Я так сказав, до слова...
Володимир
І я лише до слова. Щоб, бува,
Комусь не закортіло...
Жрець
Покажи
Хреста, якого носиш!
Володимир
(миль повагавшись, виймає через комір)
Ось він, діду.
Жрець
(не зразу)
Малесенький... А в ньому стільки зла!
Володимир нахмурює брови, впускає хрест, що
звисає поверх сорочки.
Володимир
(до Жерця, суворо)
Що хочеш тим сказати?..
Жрець
Що почув.
Володимир
Висловлюйся ясніше.
Жрець
Підкорив
Ти, князю, Русь велику базилевсам,
За хрестика і жінку проміняв!
Володимир
(спанхнувши)
Як смієш ти, нещасний!..
Жрець
(спокійно)
Не відомо.
Хто з нас тепер нещасніший... Я сучь

З народом і з богами, ти — з хрестом...
Володимир
(ледве стримуючись)
Сьогодні ти з народом, завтра — я.
Жрець
Як знімеш цяцьку з шиї...
Володимир
Чи зніму
Розумні надто голови...
Жрець
І в тебе
Не дві їх суть...
Володимир
Як глянути. Князі
Спираються у чварах на дружину...
Жрець
Ти сперся на царицю та хреста.
А полк твій ще належить Перунові.
Боята
І віче вже збирається!
Володимир
Овва!
Претич
Кияни не потерплять...
Володимир
(перебиваючи)
Підождуть!
Я скличу всіх узавтра на Почайну,
Й охрестять їх привезені попи.
Жрець
До завтра ще далеко...
Володимир
Як для кого.
Комусь до нього, справді, не дійти...
Жрець
Погрожуєш жерцеві? Та за мною

Стоять боги і вся велика Русь!

Володимир

Я теж не сам... Втолкуй хоч ти, Добрине,
Жерцеві та старійшинам, що я
Не звик до непокори, що на Корсунь
Ходив я не для жартів, що прийшов
До Києва з попами я для того,
Щоб Русь була охрещена!..

Добриня

Зажди!

Помислимо спокійно, обмізкуєм,
Куди зайшли і як нам далі бути.

(До Володимира)

Сховай хреста, нехай він не дратує...

Володимир

Тобі також він муляє?

Добриня

Я ще

Не впевнився в потребі для Русі
Такої переміни...

Володимир

(здивовано)

Ти також

Тоді не охрестився? Я гадав...

Добриня

Що відданий Добриня — безголовий
І робить все, як князь йому велить?

Володимир

Навіщо так... Здавалося, що ти
Підтримуєш мене, благословляєш
Мої діла і задуми... Ти ж був
У церкві, як хрестили і вінчали!
Чому ж тоді ти й слова не сказав?

Добриня

Я стримував, а ти так борзо рвався...

Боята

У ліжко до цариці!

Добриня

(до Бояти)

Ат, помовч!

Володимир

(до Стременного, вказуючи на Бояту)

Візьміть його й до порубу укиньте!

Боята вихоплює меч.

Добриня

Не треба, князю! Діло не в словах.
Сьогодні тут вирішується доля
Великого народу...

Князь дає знак Стременному не займати бояри-
на. Боята теж вкладає зброю в піхви.

Володимир

(владно)

Доля ця

Вже вирішена в Корсуні.

Жрець

За нами

Останнє слово, князю!

Претич

Ми ж такі

Не вівці і не смерди, а бояри,
Вожді родів і цвіт своїх племен!

Володимир

Ми ж радились на думанні весною,
Як військо споряджали у похід.
Про віру говорили й про царицю,
І всі ви ніби сходились на тім,
Що грецька віра ліпша...

Жрець

Зі своєю

Її ми не порівнювали. Суть
Не в ліпості, а в рідності, в поконах,
Які заповідали нам батьки.
Ми греками не станемо, змінюючи
Своїх богів на їхніх, а себе
Загубимо, утратимо; забудем
І звичаї, й сказання, і пісні,
Бо все воно Дажьбоже, Перунове...

Володимир

Я клятву дав у Корсуні царям
І в жони взяв царицю.

Жрець

Одречися!

Як ти одрікся вчора Перуна.

Боята

Хто зрадив раз, і вдруге може зрадить.

Володимир

(до Бояти)

Ні, ти таки дограєшся! Язык
У тебе надто довгий і жалючий...

Боята

Він правду любить мовити, й тому
Тобі він не до шмиги.

Володимир

Правду мовлять

Уста великокняжі!

Жрець

А жерці,

Які з богами знаються, олжею
Живуть самі й ошуковують народ?

Прегич

І глумствують старійшини й бояри?

Боярин у кольчугі

І люд простий купається в брехні?

Володимир

Де сила, там і правда.

(Виймає меч)

Ось вона,

На вістрі цьому! Хто довести хоче,
Що це не так?

Усі мовчать, насуپлені.

Добриня

Ти, князю, перегнув.

Меч — діло ненадійне. Ти мечем
Не міг узяти Корсуня. А слово
І браму відчинило, й привело
До тебе Анну, й нині ти словами
Доводиш власну правду...

Володимир

Без меча

Тут, видно, не обійдеться...

(Різко вкладає меч)

І знову тиша. Тим часом входить Анастас.
Він у грецькому одязі.

Анастас

(врочисто)

Цариця!

Бояри думні, голови схиліть!
Гряде княгиня Київська велика!

Всі обертаються до дверей, але ніхто не схиля-
ється в поклони. Князь Володимир встає.
Гордо входить Анна. Лише на мить спинається-
ся, обводить усіх суворим, проте цікавим погля-
дом і проходить в інші двері, куди показує їй
Ключниця, що вибігла зустріти нову господиню.
За Анною ідуть по її та слуги.

Боята

(у мертвій тиші)

Поїхав по жар-птицю, а привіз!..
(Зневажливо махає рукою)

Володимир
(гнівно, до дружинників)
Візьміть його і — в поруб!

Жрець
(заступаючи Боягу)

Не займай.

Тобі із нею жити, не Бояті.
Коли вона до серця, то й живи.
А нас залиш у спокої...

Володимир

Нікому

Дозволено не буде кидать тінь
На жінку Володимира!.. Стременний,
Звели унести й другий царський стіл!
Проси сюди царицю, Анастасе!

У повній тиші дружинники, на чолі зі
Стременним, вносять другий трон і ставлять
поряд із тим, на якому сидить Володимир. Усі
присутні похмуро дивляться на двері, за якими
зник Анастас і з яких має вийти Анна.

Анастас

(виходить замість Анни, вклоняється князеві)
Цариця притомилася в дорозі
І вийти не бажає.

Володимир

(різко)

Я велю!

Анастас зникає і невдовзі виходить знову.

Анастас

(вклоняючись)

Цариця вийде згодом, як спочине
Й одягнеться для виходу.

Володимир

(помовчавши, до Анастаса)

Ступай!

Я сам прийду до неї, Анастасе.

Анастас вклоняється і виходить.

Боята

(коли виходить Анастас)

Лошиця норовиста! Ця заткне
За пояс і Рогніду...

Володимир впивається у нього лютим поглядом.

Добриня

(рятуючи Боягу)

Чом нема

І досі скоморохів?

(до Володимира)

Може, князю,

Столи нехай поставлять? Попируєм
На радощах, що в Києві, що всі
Живі й здорові!..

Володимир

(до Бояти)

Вийди звідсіля!

А то я не ручаюся за себе...

Боята презирається з Претичем, старійшинами
й Жерцем, який щось тихо говорить йому.

Боята

(знижуючи плечима)

Я можу й вийти. Радість не велика
Дивитися на блазнів і страждать
За Русь Даждьбозу, кинуту під ноги
Лукавим грекам...

(Виходить, притримуючи меч)

Добриня

(до Володимира)

Будем пирувать?

Володимир

(похмуро)

Ще діла не скінчили... І для пиру
Потрібні мир та єдність...

(Неголосно, до Стременного)

Подивись,

Чи все як слід надворі. Та не гайся!

Стременний виходить.

Жрець

І ми підемо, мабуть.

(Поривається йти)

Володимир

Зачекайте!

Жрець

(гірко)

Ми всі тут не потрібні...

Володимир

Навпаки.

Я радий, що зійшлися ви й одверто
Сказали те, що думаєте. Ясність,
Яка б вона невітішна не була,
Мені миліш від мороку омани.

Претич

Склич, князю, віче!

Володимир

Скличу всіх киян

Узавтра на Почайну.

Жрець

Не посмієш

Насильно охрестити!

Володимир

(примружившись)

Хто ж мені

Завадить те зробити? Може, ти
З своїми дерев'яними богами?

Жрець

Он як ти вже співаєш! Чи не сам
Поставив їх за теремом, на кручі,
Й звелів їм поклонятися?

Володимир

Було.

Звелів — і поклонялися! А нині
Звелю вас охрестити...

Добриня

Зупинись!

Не треба так гвалтовно заганяти
Людей в чужу їм віру. Є душа,
Яка не піддається переминам,
Усе не перемисливши...

Володимир

Мені

Нема часу чекати, поки душі
Бояр та смердів виповнить жага
Пізнати бога істинного. Можу
І мушу їм у тому допомогти!

Жрець

Народ не дівка, князю, не полюбить,
Якщо насильно заміж віддаси.
Ні, ми таки підемо!

Володимир

Не годиться

Негречно так виходити. Ще князь
Того вам не дозволив.
(Подає знак дружинникам, що біля дверей,
і ті перекиваються вихід)

Є ще в нас

Про що погомоніти.

Претич

Охрестившись,

Ти іншим став, лукавим, яко грек.

Володимир
Гей, Анастас!

Анастас
(виходить з покоїв, уклоняється)
Я слухаю, мій князю.

Володимир
Княгиня вже готова?

Анастас
Не казала.

Велиш її спитати?
Володимир
Запитай.

Задкуючи і кланяючись, Анастас виходить.

Жрець
А це що за проява? Де доп'яв
Улесника такого?

Володимир
(вдоволено)
Він добув
Для мене Корсунь, крові не проливши!

Жрець
Умовив здатись мужніх городян,
Довівши, що безглуздо боронитись?

Володимир
Ні, він послав у табір наш стрілу
Із написом, де труби водогону,
І ми їх перекрили і взяли
Без бою спраглий город!

Старійшина із сергою
(не одразу)
Поведи
Йому зрубати голову, бо зрадить
При першій же нагоді і тебе.
Володимир
Ти радиш злом віддячить за добро?

Старійшина із сергою
Добро це гідко пахне. Я не зможу
Дивитися на нього.

Володимир
Не дивись.
Ніхто тебе не силує.

Претич
Ні, треба
Зібрати віче й вирішити, як
Нам бути з цим підступним Анастасом,
Бо зрада, ніби пошесть, побіжить
По людях, як по городу пожежа.

Добриня
Пригрів ти, Володимире, змію.
Хотів же я втопить його тихенько,
Щоб світу не паскудив...

Володимир
Я не можу
Його скарати: брат він во Христі.

Жрець
Точніше, брат во зраді. Ти також
Даждбога зрадив, віру помінявши.

Володимир
Ти, старче, в око вивірці попав.
Тому-то хочу й вас я охрестити, —
Негайно, якнайшвидше, — щоб і ви
Були мені братами, як донині,
Й зі мною Руську землю берегли!

Жрець
А знайдеться всім браттям по цариці?
Володимир
(роздратовано)
До чого тут цариця?

Жрець
Ти хрестивсь,
Аби поять царицю. Ну, а ми

За віщо будем віру продавати?

Володимир

(нескоро, ніби думаючи вголос)

Хрестився, щоб звеличити, піднять
Ще вище Руську землю... Ось пошлю
В Болгарію по книги мудродумні
І храми побудую... Ти б узрів,
Які у греків храми! А відправи!
У золоті, у співах, у свічках!..

Жрець

В нас книги є.

Володимир

Про що вони, ті книги!

Жрець

Про предків наших, звичаї, богів...

Володимир

А в них — про все! Про землі та народи,
Про подвиги героїв і святих!..

Жрець

Ти їх читав?

Володимир

(зітхає)

Ні, Анна розказала,
Допоки в Київ їхали.

Жрець

Ми теж

Могли б їй розказати!

Володимир

Не срамися.

У нас — струмок, а в них — уже ріка!..

Жрець

Чужа ріка. Недовго і втонути...

Володимир

Ми плавають навчимося... Завтра рано
Всім бути на Почайні! Розпочнем
Святу науку!

Жрець

(з посмішкою)

Дивний чоловік.

Ти хочеш, щоб, уранці помолившись
Всясному Дажьбогові, в обід
Молились ми Христові? Схаменися!
Перевертнів натвориш, для яких
Не буде вже ні бога, ані біса:
Де віри дві — там жодної нема!

Добриня

Навіщо поспішати? Хай народ
До мислі призвичаїться, відчує
Душею бога іншого, збагне,
Що в ньому більше істини, послуха,
Як моляться у храмах, як попи
У царство боже вказують дорогу...

Володимир

Життя мого не стане, щоб отак
Хрестити Русь!

Добриня

Ти ж, князю, не бездітний.

Володимир

Ат, що сини!.. Я хочу бачить сам
Велику Русь, оновлену і мудру!

Жрець

Ти впевнений, що істину збагнув?

Володимир

Інакше не стояв би поміж вами,
Як голий поміж звірами.

Жрець

То дай

І нам її збагнути самостійно,
Без гвалту і принуки. Все міцне,
Що з серцем поріднилося, до чого
Ти вільно, власним розумом дійшов.

Повертається Стременний і щось тихо мо-
вить Володимирові. Той задоволений.

Володимир

(до воїнів, що в порозі)

Що там за шум?

Челядник

Впускати скоморохів?

Володимир

Заждіть. Сходжу княгиню приведу.

Володимир виходить у покої.

Всі мовчки ждуть.

Жрець

Що будемо робити?

Претич

Треба віче!

Старійшина із сергою

Боята не вертається...

Претич

Його

Могли уже й прибрати княжі слуги...

Жрець

(до Добрині)

Надумав?

Добриня

Ні. Князь прагне блага нам.

Хоч вельми нетерплячий... Підождем.

Як кажуть, ранок вечора мудріший...

Жрець

Нагода це остання. Як попи

Над нами візьмуть гору, про Даждбога

І Русь його всі можете забути!

Добриня

Назад іти не хочеться. А далі

Князь, мабуть, ліпше бачить: молодий...

Жрець

(жорстко)

Хреститись теж намислив?

Добриня

Ще не знаю...

Не в тому суть. Я думаю про Русь...

Жрець

(гнівно, у відчаї)

Так будьте всі ви прокляті! Перун

Хай спалить вас!

Анастас

(входячи, урочисто)

Великий князь Русі!

Й княгиня Анна!

З дверей, які ведуть до покоїв, виходять спершу
Анна, а потім князь Володимир. Обое
в пишному золоченому, з каміннями, вбранні,
якого ще не бачили кияни.

Володимир підтюпцем наздоганяє Анну і поряд
з нею підходить до тронів. Стають кожен біля
свого і сідають одночасно. Князь Володимир
схвильований, княгиня незрушно горда, по-цар-
ському велична.

Претич

(вражено)

Це царський одяг! В Царгороді бачив

Такі на імператорах...

Старійшина із сергою

Вони

Даремно не даються...

Жрець

Заплатили

За них богами нашими!

Володимир

(до Жреця, стримано)

Помовч.

Про це ми поговорим без цариці

Узавтра, після хрещення...

(до Челядника, що в порозі)

Впустіть

Веселих скоморохів! Хай вони
Розважать нас з царицею. Я скучив
За танцями і музикою їх.

Дружинники біля дверей розступаються, і до
зали вбігають скоморохи. Одні з музичними
інструментами, інші без них. Вклоняються кня-
зеві й княгині — кожен на свій лад.

Перший скоморох

Здоровий будь, наш князю дорогий!
З походу ти щасливо повернувся...

Другий скоморох

Коли б ще без цариці та хреста!..

Третій скоморох

(співає, підіграючи на гусях)

А ми просо сіяли, сіяли,
Ой дід-ладо, сіяли, сіяли.

Перший скоморох

(до Другого)

Ти що, схотів до порубу?

Другий скоморох

(злякано)

Ой-ой!

Хіба я провинився?

Перший скоморох

Ти княгиню

Не з того боку, бевзю, привітав!

Третій скоморох

А ми просо витопчем, витопчем,
Ой дід-ладо, витопчем, витопчем!

Другий скоморох

Я миттю перекинуся!

(Робить сальто)

Ну, як?

Перший скоморох

Сказати треба правильно, нещасний!

Другий скоморох

(подумавши)

«Коли б привіз царицю без хреста!»

Перший скоморох

(тяжко кривлячись)

Перун тобі на голову! Поглянь,
Як князеві у носі закрутило!

Третій скоморох

А чим же вам витоптать, витоптать,
Ой дід-ладо, витоптать, витоптать?

Другий скоморох

А й справді закрутило... То від греків.

Ох, ще не так закрутить опісля!

Князь Володимир то усміхається, то хмурить
брови, нервово гладячи руків'я меча. До чогось
прислухається, позиркуючи на вікна. Княгиня
сидить незрушна, ніби у масці величі.

Перший скоморох

(до Другого)

Щось дуже розбалакався ти нині.
Гляди, щоб не заціпило!

Другий скоморох

Он князь

Убрався, ніби одуд, та й нічого,
Ніхто не тиче пальцем...

Перший скоморох

(злякано)

Схаменись!

Боюсь, що ти закаркаєш, як ворон,
Коли тебе потицяють мечем...

Другий скоморох

(удаючи зляканого)

Я знову перекинуся!

(Робить сальто)

Так ліпше?
Князь також перекинувся. Тепер
Уже він не Даждьбожий, а хрестатий...

Третій скоморох
А ми коней випустим, випустим,
Ой дід-ладо, випустим, випустим!..

Добриня
(до чогось прислухаючись)
Замовкніть, ви! Розкаркались...

(Прислухається)
Надворі
Рубають щось... І плачуть, і кричать...

Володимир
Співайте, скоморохи, і жартуйте!
На сміхи я не гніваюсь...

Претич
(дивиться у бік вікон)
Горить!

Чути удари сокири, тріск.

Старійшина із сергою
Рубають ніби...

Боярин у кольчугі
Може, печеніги
Підкрались непомітно й почали
На стіни лізти й браму розбивати?

Добриня
(суворо, до Жреця)
Бува, не твій Боята, назбиравши
Ватагу дужу, приступом пішов
На княжий двір?

Жрець
(знижуючи плечима)
Піди і подивися.
Він мій такий же само, як і твій.

Володимир
(спокійно)
То, певно, вої гріються. Одвикли
Від київського холоду...

Добриня
А плач?
А гул юрби тривожний?

Володимир
Скоморохи,
Чого ви присмирніли? Анастас,
Звели вина принести!..

Добриня
(підійшовши до вікна і вибивши шибку)
Там рубають!..

(Озирається на князя)
Не можу я повірити очам...
І палять на кострищі!..

Претич
Що, Добрине?!

Добриня
(глухо)
Мокошу і Даждьбога!..
Западає тривожна, мертва тиша.

Жрець
(прямуючи до Добрині)
Не гніви
Богів словами підлими!..

Добриня
(поступається місцем біля вікна)
Дивися!
Уже он повалили Перуна
І вуса обдирають!..
Жрець кидається до вікна, якусь часину дивиться
на те кощунство.

Жрець

(кричить нестямно)

Зупиніться!!

Ви з глузду, люди, з'їхали! То ж бог!!

(Повисає, мов розп'ятий, на вікні.

Потім повертається до Добрини)

Добрине, хто звелів їм?.. Без наказу

Такого не посміли б...

Володимир

(підводячись)

Я звелів!

(Всі вражено мовчать. Дружинники
стають довкола князя)

Вони нам без потреби. А натовість

Поставим храми істинні і в них

Молитимемось!..

Жрець

(гірко)

Нині розтоптав

Ти нашу душу!.. Істину і бога

Насильством не примусити любити!..

Похитуючись, Жрець іде до виходу, дружинники
розступаються і пропускають його.

Провівши Жерця очима, всі, крім князя, княгині
та дружинників, прикипають до вікон.

Претич

(схвильовано)

Огонь уже до неба гоготить!..

Старійшина із сергою

Запалять город!

Претич

Кара за гріхи...

Старійшина із сергою

Перун їх зараз вразить блискавицею!

Добриня

(тривожно)

Боята там!.. З оголеним мечем...

Рубається!.. Вже збитий, під ногами!..

(До князя)

Звели, щоб припинили!!

Володимир

Вже нема

Нікому повороту. Бог новий

Заходить в город Київ! Чую: дзвони

Прихід його Русі благовістять!..

Претич

(дивлячись у вікно)

Жрець Хорса заступає, не дає

До нього підступити!..

Старійшина із сергою

Ухопили

За руки старця божого й ведуть!..

Претич

О! Вирвався!.. Розбігся і... в огонь!

Старійшина із сергою

Зайнявся, наче скіпка!..

Добриня

(до князя)

Володимире,

Побійся ти хоч господа свого,

Якщо богів народу не боїшся!

Князь мовчки хмурить брови. На обличчі Анни
фанатичний екстаз.

Претич

Упав... Горить... Боги нам не простять!..

Володимир

(просвітлений)

Остання жертва ідолам!..

Старійшина із сергою

Перун

Прив'язаний коневі до хвоста!..

Волочать до узвозу!..

Претич

Володимире,
Дозволь нам попрощатися!

Володимир

Ідіть.

Дивіться ж, не забудьте: на Почайні
Раненько щоб з родинами були!

(Нажахані бояри та старійшини, задкуючи, виходять)

Хто завтра хрест не прийме, той мені
Смертельним стане ворогом!..

(Помовчавши)

Княгине,

І нам пора спочити. День який!..

(Допомагає підвестись Анні, що дивиться на нього уже з захопленням, як на святого)

Ми славно потрудилися... Будь здоров
І ти, Добрине! Завтра, на Почайні!..

(До дружинників)

Подвоїти сторожу!

(Пропустивши вперед княгиню, йде у покої)
Добриня

(проводячи князя поглядом)

Відтепер

Боятимешся власного народу!..

(До дружинників, сердито)

Ви чули, що сказав великий князь?

Подвоїти сторожу й не впускати
Нікого до дитинця!

(Дружинники швидко виходять. У вікнах і на стінах тріпочуть тихо відблиски вогню)

Догоряють

Старі боги...

Ключниця

(вибігає з покоїв і припадає до Добрині)

Страшний який вогонь!..

Добриня

(зітхає)

Жар-птиця прилетіла...

Ключниця

А вона

Любитись не завадить нам?

Добриня

Не знаю...

Любов — єдина віра на землі,
Якій усі скоряються.

Ключниця

Тож будем

Молитись цьому богові?..

Добриня

(бере в долоні її лице)

Молюсь!

І нині, і вовіки!..

Ключниця

Ми в раю?

Добриня

(цілує її)

Ще тільки наближаємось...

Анастас

(визираючи з покоїв)

Добрине,

Тебе до князя кличуть!

Добриня сахається від Ключниці.

Ключниця

(тихо, до Добрині)

Ти мій бог!..

Добриня

(виходячи)

І нині, і вовіки!..

Ключниця
(дивиться на вікна у відблисках вогню,
зіщулюється)
Як горять
Боги і люди моторошно!..

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Нестор
Моїчих
✠

Діють:

*Нестор, літописець
Князь Володимир Мономах
Ігумен Печерського монастиря
Боярин князя Володимира, молодий
Послушник*

Дія відбувається у другому десятиріччі
12-го століття.

Келія старого ченця-літописця Нестора в Печерському монастирі. Посередині стіл, при ньому два крісла. Ліворуч пічка, чимось схожа на камін. Праворуч неї, в кутку, ікони та лампада біля них. Ще далі невелике вікно. Потім скромне ліжко. І, нарешті, двері.

На столі кілька книг, сувої пергаменту, купалистів ще не оправленої книги, пера і каламар.

Рвучко відчиняються двері, й до келії вбігає Боярин.

Боярин

По тебе, отче, князь мене послав.
Збирайся борзо — коні під дверима!

Нестор

(не озираючись)

Мене ти з кимось сплутав. Вже давно
Я борзо не збираюся. Крім того...
Юначе, вийди й дозволу спитай,
А потім привітайся: увиходиш
До житла старця Нестора...

Боярин

Я ж мовив:

Мене послав великий Мономах —
Великий князь!

Нестор

Великий чи маленький,
Ти з миром, синку, вийди і спитайся,
Чи можна увійти...

Боярин

(крізь зуби)

Ну, діду, постривай!

Тобі це не минеться...

Нестор

Ти щось говориш?

Боярин

(насмішкливо)

Молитву я проказую, щоб бог

Мене навчив і вийти й повернутись
Не якимось там, а саме так, як слід...

Нестор

Дерзай, дерзай! Молитва не завадить...

Боярин

(про себе)

Тобі вона завадила однак!...

*(Швидко виходить, причиняє двері
й одразу ж відчиняє)*

Добрідень вам! Дозвольте увійти?

Нестор

(все ще не озираючись)

Заходь уже... Кого там бог послав?

З добром чи злом?

Боярин

Від князя Володимира

Я посланий до тебе, щоб привезти
Пред світлі очі княжі!...

Нестор

(перебиваючи)

Володимир

З дитинства кароокий: від грекині
Собі він карі очі перебрав...

Боярин

Так мовиться: пред світлі очі княжі...

Нестор

(зітхнувши, обертається)

Ти, братику, ще дуже молодий
І зовсім мало бачив... У князів
Такі бувають очі, що здригнешся,
Подумавши: до пекла вже попав!...

Боярин

Таких очей нема у Володимира.
Принаймні я не бачив. І нікому
Не зичу їх побачити... Звеліли
Прибуть тобі пред світлі очі княжі!

А хто звелів?
Нестор

Боярин
Звелів великий князь!
Нестор

Навіщо?

Боярин
Я не відаю. Сказав,
Щоб ми взяли літопис, що потрібен
Йому ти вельми...

Нестор
Я йому потрібен?
Боярин

Не я ж!..

Нестор
То їдь, юначе, в Київ і скажи:
Кому потрібен Нестор-літописець,
Той знає, де знайти його!

Боярин
(обурено)

Монах,
Ти з глузду з'їхав в келії оцій!
Чи, може, ти, нещасний, не збагнув,
Хто кличе і для чого?

Нестор
Кличе той,
Кому потрібен Нестор, тобто я...

Боярин
Великий князь Русі!

Нестор
А я?

Боярин
Ти раб його!

Нестор
Ні, він мій раб, бо я йому потрібен,
А він мені байдужий...

Боярин
Ти посмів
Рівнятися до князя?!

Нестор
Не рівняюсь.
Чого б я мав рівнятися! Аз єсьм
Чернець і літописець. Голос мій
Почують наші правнуки далекі!
А хто почує князя?

Боярин
Суть князі
Звитяжці і заступники народу,
Столом високі, славою гучні!
Ми згинемо незнані, мов полова,
Вони ж почуті будуть у віках.

Нестор
Якщо їх літописець не забуде
До книги отакої записать.

(Кладе руку на неоправлену ще книгу,
що лежить перед ним на столі)

Боярин
(нескоро)
Тебе гординя, старче, опосіла...
Ти пишеш, бо князі тобі велять!
Дають чорнило, фарбу на малюнки
Та золото на заціпки... А хто
Тобі вділяє шкури на пергамент?
Все той же князь! Без нього ти б не зміг
Ці книги написати й уявити,
Що сам вознісся вище од князів!

Нестор
Ти правду говориш. Княже в мене все:
Писало, і чорнило, і пергамент...
Та совість не позичена — своя,
І власна голова, і в грудях б'ється серце
Не княже, а моє!

Боярин
Скажи тоді мені:
Хто танець замовляє — той, що платить,
Чи той, хто гарно вміє танцювать?

Нестор
(з усмішкою)
Кортить тобі загнати на слизьке
Старого літописця?..

Боярин
Ні. Цікавлюсь,
Як вільним ти зробився із раба.

Нестор
Рабом не був — у тому суть уся.

Боярин
Ти божий раб!

Нестор
То — божий, не людський.
Ми всі під богом ходимо...

Боярин
Й під князем!

Нестор
Князь тілом володіє. А душа
Йому ще, слава богу, не підвладна.

Боярин
На душу — ти вже рясу одягнув.

Нестор
Що ряса! Лиш хламида, оболонка;
Вона також на тілі... До душі
Від неї так далеко!..

Боярин
Ну й ченці!
Смиренним не назвеш і при бажанні...

Нестор
Смиренних в нас без мене вистача.
Коли тобі овечок забажалось —
Шукай по інших стійлах. В кельї цій

Живе людина, Нестор-літописець,
Що суть діянь великих осягнув,
І славу швидкоплинну, і безсмертя
Людей та вчинків їхніх!..

Боярин
Знав би князь

Про мислі ці!

Нестор
Гадаєш, він не знає?
Хіба ми раз сиділи тут удвох
За ці роки, відколи він у Києві...

Боярин
При князеві ти, мабуть, не такий
Дзвонливий, як сьогодні!..

Нестор
Ти мене
Картаєш і за те, чим не грішив
Я навіть у думках. При Володимирі
Я той же геть, що й нині, при тобі.
Людина не вода, людині не властиво
Тій чаші вподоблятися, у яку
Її наливо.

Боярин
Може, й так воно...
Тобі видніше, ти пізнав науку.
Проте сказати мушу — бачив сам, —
Що тьма ще є на світі лицемірних,
З подвійними обличчями людей...

Нестор
До них я не належу. Простота
І ширість у взаєминах — природні,
А інше — то від страху та від зла,
Що сіють всемогутні навкруги.
Оскільки ж я нічого не боюся
І бачу зло ще в зародку, малим,
Мені нема потреби натягати

На себе інший образ. Я це я!
Такий, яким був створений всевишнім
Й огранений премудрістю книжок.

Боярин

Нічого не боїшся?

Нестор

Не боюсь.

Для мене вже страшного не лишилось
На цій землі.

Боярин

А поруб, а покута,

Чи то пак, епітимія, а смерть
В катівнях княжих мученицька?

Нестор

Всує!

Нікчемне все, мізерія. Мій дух
Піднявся над тим окрилено і вільно,
Як птаха над землею!..

Боярин

Мужній ти...

Нестор

Я мовив би не «мужній», а «байдужий».
Ми смерті боїмося і тому
Втрачаємо подобу, за якою
Людину сотворили... Смерть прийде,
Куди б не заховалися від неї...
Позбудься страху смерті, збайдужій
До дня свого останнього — і станеш
Щасливий та безстрашний, як і я!

Боярин

(зітхає)

У мене, отче, діти і жона...
І вотчина за Либіддю, в долині,
Що дав недавно наш великий князь...
А ти мені тут говориш про байдужість
До дня свого останнього!..

Нестор
(помовчавши)

Служить

Тоді старанно й мовчки. Тільки будьте
Не зброєю бездумною, як меч,
В руці могутній княжій, а людиною,
В яку вкладали душу на добро...
Тепер іди. Я трохи притомився...
І холодно чомусь мені... Тепло
Виходить з мене вкупі зі словами...

Боярин

То що сказати князеві?

Нестор

Скажи,

Щоб він сюди приїхав. Він молодший.
І в нього є потреба у мені.

Боярин

(стенає плечима)

Моє, як кажуть, діло тут теляче.
Почув — сказав... Ти ж взявся жартувати
З вогнем, премудрий старче! Владарюючі
Не люблять вельми гордих...

Нестор

Не горджусь,

А тільки не принижуюсь. Утямив?

Боярин

Не знаю... Може... Отче, будь здоров!

(Виходить)

Нестор

Ходи здоровий!.. Поки є здоров'я,
Чому й не походити... Книги ці
Мене тримають в келії міцніше
Од княжих темних порубів... Колись
Я теж любив і вітер, і дерева
У цвіті білім, в зелені густій...
І мандри крутоярами до річки,

Де в хащі не вгавають солов'ї...
А нині... Все минулося, поволі
У спомини далекі відпливало...
Чернецтво і літопис пов'язали
Мені навіки крила, обтяли
Те віття, у якому струменіли
Живлющі соки рідної землі...
Я є ще нині й ніби вже немає...
Вже книгу цю завершено давно
І вписувати нічого — повільно
Так тягнеться за стінами життя...
Бучні князівські учти, полювання,
Одруження, народження дітей...
А Русь собі потріскує поволі,
Готова розвалитися щомить.
Ще поки Володимир владарює,
Помовчують братове та ножі
Вигострюють тихенько для усобиць...
А тільки з ним щось трапиться!..

(Замислюється)

Чого

Йому від мене треба? Записати
Якусь значну подію до літопису?
Була б — почув би досі і вписав...
А може, те «Повчання», що складає
В науку дітям сам великий князь,
До цього спричинилося?.. Бажає,
Щоб я його як слід переписав
Чи й виправив, де треба?..

Ігумен

(вбігаючи)

Що ж ти дієш,
Старий та нерозумний чоловік?!

(Розстібає комір, відсапується)

Нестор

(з усмішкою)

Чого ти так з'якався й сполошився,
Ігумене і брате во Христі?

Ігумен

І він іще питає! Ти бажаєш
Пустити нас з торбами?

Нестор

А тобі,

Ій-богу, гарна торба пасувала б...

Ігумен

Цур, Пек тобі!

Нестор

Ні, сталося щось страшне,
Коли вже сам ігумен, мов язичник,
Про Пека та про Цура спом'янув!..

Ігумен важко сідає в друге крісло.

Ігумен

Знущаєшся? Береш мене на кпини?
Ще рано, брате, рано... Зачекай,
Допоки той боярин окрунеться
І привезе нам княжий рішенець!

Нестор

Поскаржився боярин? Зрозуміло...
Даремно бісер сипав перед ним...

Ігумен

(гаряче)

Прошу тебе, одумайся! На смиренних
Чекає царство боже...

Нестор

Ти забув,

Що Нестор не прочанин очманілий,
Готовий кожну рясу цілувати
І кидати останнє до карнавки
На храми і на братію...

Ігумен

Пробач...

А гріх гордині?

Нестор

Я не загордився.

Ігумен

Чому ж ти не поїхав з посланцём
До князя Володимира?

Нестор

У мене

Нема до нього діла.

Ігумен

Він прохав!

Нестор

А я не зміг.

Ігумен

Не зміг? Чи не схотів?

Нестор

І те, і те. Не можу і не хочу.

Ігумен

(підносячи руки)

О господи! Ісусе, сину божий,
Спаси і заступи!.. Як Володимир
Образиться непослухом, біда
Впаде на наші голови!.. Покайся,
Шалений брате Несторе, гординю
У серці якнайшвидше погамай!

Нестор

(жорстко)

Ти просиш відступитися від себе?
Смирено поклонитися тому,
Хто рівний перед богом нам з тобою?..

Ігумен

Він вищий нас, бо він — великий князь!

Нестор

Великим ми самі його назвали.
І князем теж...

Ігумен

Не ми, а мудрий бог!

Нестор

Людину бог створив.

Ігумен

І влада теж від бога!

Нестор

(з усмішкою)

А літописці що ж — від сатани?

Ігумен підхоплюється, нервово ходить по келії.
Нарешті зупиняється перед Нестором.

Ігумен

(зло)

Ну що ти корчиш з себе пресвятого?
Подумаєш, незайманість яка!
Поїхав би до князя, подивився б
На білий світ, на Київ, на Дніпро...
Гляди, що-небудь князь подарував би —
Тобі чи на обитель... Живемо
Від княжих ми щедрот, не від гордині!..

Нестор

То сам поїдь.

Ігумен

(зітхає)

Мене не просить князь...

Нестор

Чому? Чому?

Ігумен

Бо ти йому потрібен!

Нестор

(підносячи палець)

О! В цьому ключ. Потрібен я йому!
А він мені сьогодні без потреби.
Ну, хто повинен їхати?

Ігумен

Ти, ти!

Маленькі ріки плинуть до великої...

Нестор

Ми плинемо на відстані. Бува,
Підходимо близько і невдовзі
Розходимося знову...

Ігумен

Ти, бува,

Не з'їхав з глузду, Несторе, мій брате
По рясі й по обителі? В князів
І суше наше, й прісне, і прийдешне,
Життя і смерть... Все в їхніх-бо руках!

Нестор

А я гадав, що в божих...

Ігумен

Бог далеко,

А князь у нас під боком — бережись!

Якийсь час обоє мовчать.

Нестор

Ти радиш поступитися?

Ігумен

Звичайно!

Нестор

За сите животіння промінять
Свій скарб єдиний — душу?

Ігумен

(хихикає)

Князь — не чорт...

Йому літопис треба, а не ченчик,
Що прагне царства божого. Душа...

Нестор

Літопис — це і є моя душа!
Вони вже нероздільні, вічно злиті,
Поєднані до смерті, на віки!..

Ігумен

(скрушно)

Ні, ти зависокосився! Покуту
Тобі призначить треба за тяжкий
Гордині гріх... Узавтра ж на зорі
Ти станеш на коліна і прокажеш
П'ять раз по десять вголос «Отче наш»,
А потім — «Богородицю»!..

Нестор

(неголосно)

Народу

Поставить на коліна не дано
Тобі та іже...

Ігумен

Що ти там бурмочеш?

Нестор

Народу не поставите, кажу...
Ігумени приходять і відходять,
Князі також... А вічний лиш народ!

Ігумен

До чого тут народ? Не розумію...
Про тебе йдеться нині. А народ...

Нестор

Я теж — народ. Землі своєї син!

Ігумен

А я хіба заброда?

Нестор

Ти — боярин!

Боярське зілля. Вотчини раби
Усі ви споконвіку! До народу
Вам мало діла...

Ігумен

Он як заспівав,

Коли дійшло до трідуної покути!

Нестор

(різко, помовчавши)

Я десять раз по десять прокажу
І «Отче наш», і стільки ж «Богородицю»!

Ігумен

На зло мені?

Нестор

Щоб думати не міг
Про мене ти нечисто... Мій вогонь
Вже, мабуть, догоряє... По ногах
Проходить холод вічності... Земля
До себе тіло кличе...

Ігумен

(зраділо)

Я пошлю

Гінця до князя з вістю про хворобу,
Яка найшла на тебе й не дала
Можливості поїхати!..

Нестор

Не треба.

Брехнею не закінчує життя,
Хто істині служив...

Ігумен

Покайся!

З яким лицем ти явишся на суд,
Де бог наш возсідатиме?

Нестор

З правдивим.

Я чесно жив і чесно відійду...
Щось холодно мені... Слова тепло виносять
З грудей моїх...

(Гукає)

Оксене, ти десь тут?

Ігумен

Покликати послушника тобі?
Бажаєш щось?

Нестор

Так холодно...

Ігумен

Оксене!

Послушник

(входячи)

Добридень вам! Молився я...

Ігумен

(невдоволено)

Молись,

Проте пильніш за Нестором дивися.
Він немічний...

Послушник

(до Нестора)

Чого вам, отче, треба?

Нестор

Добудь вогню і дрова розпали.
Чогось мені так холодно... Неначе
Хтось льодом обкладає...

Послушник

(підходить і став на коліна біля пічки)

Потерпіть.

Огніво в мене добре...

(Викрешує вогонь)

Та й солома

Ще звечора підкладена...

(Нахиляється, дмухає)

Горить!

(Підводиться)

Я зараз побіжу і принесу
Дрівець сухеньких — вчора нарубили...

Ігумен

(нетерпляче)

Біжи, біжи!

Нестор

Оксене, зачекай!

Поклич сюди ігумена спочатку...

Оксен здивовано дивиться то на Нестора, то на Ігумена.

Ігумен весь напружується і насторожується.

Послушник

Та він же, отче Несторе...

(Зиркає на Ігумена)

Нестор

Поклич

Ігумена до мене, розшукавши.

Й нікому ані слова... Та мерщій!

Послушник знизує плечима й виходить.

Ігумен

(не одразу)

Це як же розуміти?... Ти осліп?

Я тут сиджу відколи...

Нестор

Бачу я

І рясу, і лице твоє... Слова ж

Усі якісь спокусливі... Немовби

Твій образ перебрав...

Ігумен

(глухо)

Ти хочеш

Сказати, що не я прийшов до тебе,

А злий спокусник в образі моїм?

Нестор

Підступність сатани відома...

Ігумен

(обурений)

Ну, знаєш, брате Несторе! Від тебе

Такої я віддяки не чекав!..

Нестор

(насмішкувато)

Ти ж сам казав, до тебе він являвся

Вночі в подібі янгольській...

Ігумен

Зрівняв!

То в янгольській, а то — в моїй подібі...

Послушник он розкаже, і підуть

Про мене всякі вигадки!..

Нестор

Нічого.

Призначиш епітимію собі

Й очистишся молитвою...

Ігумен

(гнівно)

Ти мстивий!

Нестор

Ні. Просто не лишаюся в боргу.

Послушник

(входить з оберемком дров)

Нема ніде ігумена...

Ігумен

(підводлячись)

Блаженні!

Вам справді повилазило, чи що?

Немає, бач, ігумена... Про себе

Я скоро нагадаю вам обом!

(Швидко виходить)

У келії якийсь час тихо. Послушник порається біля пічки.

Нестор

(лагідно)

Підсунь мене, юначе, до вогню.

Послушник виконує його прохання.

Послушник

(пом'явши)

То справді був люципер? Як дві краплі —
Ігумен наш!.. І навіть не з'якався,

Коли ввійшов я в келію... Гріхи
Мої йому приємні... Був би я
Святий, як ви!..

Нестор

(усміхаючись)

Які ж твої гріхи?

Коли ж ти встиг так вельми нагрішити?
Вже двадцять років маєш?

Послушник

Ще й один.

Нестор

І в чому ж завинив ти перед богом?
Напевно, перелюбством...

Послушник

Обікрав

Людину, що з карнавкою ходила
Від хати і до хати. То були
На церкву гроші...

Нестор

Скільки ж ти потяг?

Послушник

Якраз, щоб заплатити тіунові,
Аби мене у роби не вписав.

Нестор

А більш не взяв?

Послушник

Йй-богу, ні різані!

(Осіняв себе хрестом)

Нестор

(про себе)

З одного рабства в інше...

(Голосно, до Послушника)

Я святий?

Послушник

(шанобливо)

Це знає, отче, кожен на Русі...

Нестор

І можу відпускати прогрішіння?

Послушник

Кому ж це право дати, як не вам!

Нестор

*(врочисто, вказуючи пальцем на долівку
перед собою)*

Стань тут ось, грішний отрок, на коліна
Й одверто мов: ти каєшся в гріхах?

Послушник покійно стає на коліна
й схиляє голову.

Послушник

Коли б не борг, не бідність, не загроза
Навік попасти в роби!..

Нестор

Присягнись,

Що зайвого не взяв ти, сину мій,
А тільки на потребу, щоб не бути
Сьогодні робом княжим!

Послушник

(хреститься)

Хрест святий!

Перун нехай уразить блискавицею,
Коли кажу неправду!

Нестор

(кладає руку на голову Послушника)

Відпускаю

Твої гріхи невольні!.. А тепер
Підкинь дрівець і йди собі додому,
В своє село, на ясний божий світ...

Послушник

(вражений)

А як же, отче?..

Нестор

Поки не постригся,

Покинь усе і з богом утікай!

Послушник

(підводячись)

Ігумену нічого не казати?

Нестор

Я сам скажу, що гріх твій відпустив...

Послушник

(нерішуче)

То я пішов?

Нестор

Та борзо! Щоб ігумен
Не встиг якоїсь капості вчинить.

Послушник

Прощайте, батьку, вік вас не забуду!

Нестор

Синочка назови моїм ім'ям...

Послушник

Назву! Це вмиль. Давненько на прикметі
Є в мене гарна дівчина. Вважай,
Що вже маленький Нестор...

Нестор

Світлячком

Назви свою дитину. Як колись
Мене матуся кликала... А Нестор —
Моє чернече ймення... Прощавай!

Послушник обнімає Нестора, цілує і, витираючи
сльози, йде з келії. В дверях зустрічається з Б о я
р и н о м.

Боярин

(обминувши, як річ, Послушника)

Князь Володимир!.. Отче, підведися
І князеві великому вклонись!

Князь Володимир

(входячи)

Й не соромно, боярине, тобі
Старого піднімати для поклону?

(До Нестора)

Ти, кажуть, занедужав? Пастир ваш
Мені допіру мовив, що холонуть
У тебе вельми ноги, і тому
Не зміг ти відгукнутись на прохання
Приїхати до мене...

Нестор

То олжа!

Її ігумен вигдавав зі страху
В твою опалу впасти. Не тому
До тебе не приїхав. Я сказав...

Князь Володимир

(нахмурившись)

Боярине, побудь десь за дверима,
Коли потрібен будеш, я гукну.

(Боярин виходить і старанно причиняє двері)
То що сказав ти, отче, відмовляючись
Скоритись волі княжій?

Нестор

Я сказав,

Що той, кому я треба, сам приїде,
Оскільки знає, де мене знайти.

Князь Володимир

(посміхнувшись)

Сміливо, отче. Був би ти молодший,
Із тебе воїн вийшов би такий,
Що остраху не відає!

Нестор

Молодшим

Я, князю, був...

Князь Володимир

Під рясу заховавсь!

Нестор

Під рясою незатишно, і треба
Небоя мати серце, щоб дійти
До дня свого останнього, не збившись

З дороги правди, світла та добра.

Князь Володимир

Не пробував, не знаю.

Нестор

Й слава богу!

Князь Володимир

А як же ваші святощі, отці?

Ви ж навіть «Життя» вже написали

Подвижників своїх.

Нестор

Були колись святі.

Про віру поки дбали й харчувались

Акридами...

Князь Володимир

(розвеселившись)

Веприни добрий шмат

Або стегно оленя — лакомніші?

Нестор

А так... Як душу одолів живіт...

(Вказуючи на крісло)

Бери он крісло, князю, та сідай.

Пробач, що так нечемно зустрічаю...

Ти звик, що всі вкруг стеляться, й тобі

Недовго й розгнівитися на мене...

Князь Володимир

(сідаючи)

Ти ж гніву не боїшся.

Нестор

Не боюсь.

Князь Володимир

Чого ж уболіваєш?

Нестор

Не бажаю,

Щоб ми велике знищили малим.

Князь Володимир

Це мудро! Жаль, що ти уже ослаб...

Порадами твоїми користався б

І ще мудріше правив би...

Нестор

Гай-гай!

Князь Володимир

Не віриш?

Нестор

Князю, що тобі сказати...

Порадників шанують, як усе

Закінчується добре. А лучися

Якась біда — на них зганяють злість...

Князь Володимир

(весело)

Теж мудро! Дивно... Де ти набирався

Премудрості своєї?

Нестор

Я з глибин

Русі старої, князю, і за мною

Стоять діди та прадіди...

Князь Володимир

І я,

Здається, не без роду.

Нестор

Ви прийшли...

І в землю не виростає глибоко:

Живете ніби зверху, над людьми...

Князь Володимир

Така вже доля наша!

Нестор

Не завидна...

Князь Володимир

Жалієш чи осуджуєш?

Нестор

Хто зна,

Чого ви заслуговуєте більше —

Осудження чи жалю... Все життя

Прожити без коріння, над народом...

Князь Володимир

(нахмурившись)

На що ти натякаєш?

Нестор

Ти ж сказав,

Що доля вам дісталася така...

Князь Володимир

Не хочеш договорювати, старче?..

Я відаю, чого ти не сказав!

Нестор

Як відаєш, навіщо говорити...

Князь Володимир

А кажеш, не боїшся...

Нестор

Не боюсь.

Якийсь час обое сидять мовчки, не дивлячись
один на одного.

Князь Володимир

Ти ніби знав, чого я захотів

Зустрітися з тобою...

Нестор

Я не знаю.

Думки князів для смертних — таїна...

Князь Володимир

Не треба насміхатися. Ми, власне,

В розмові вже до того підійшли.

(замислюється)

Я довго думав, зважував, шукав

Найліпшої дороги до коріння...

Нестор

Щось я тебе на цей раз не збагну.

Про що ти говориш? Висловись ясніше.

Князь Володимир

Шукав, кажу, дорогу і знайшов,

Пересуди пора вже припинити.

«Прийшли з мечем...» Покликали — й прийшли!

Нестор

Кого і хто покликав?

Князь Володимир

Та варягів

Покликали слов'яни: «Йдіть до нас,

Князюйте й володійте...»

Нестор

(рішуче)

Я такого

В літописі своєму не писав.

Неправда це!

Князь Володимир

Постій, не кип'ятися...

Діла то давні. Ніби крізь туман,

Ми бачимо, що діялось... Де правда,

А де півправди — хто його збагне...

То був пролог, початок!.. Раз у раз

Чутки проходять Руссю, що князі

Взяли насильством гору... Ну, навіщо

Нам смутити ці? Запишемо: прийшли,

Бо дуже попросили. Для порядку!

Для миру й ладу!.. Давні то літа,

Ім байдуже... А нам жилося б легше.

Поменшало б усобиць... А кому

Кортіло б, як раніше, бунтувати,

Заткнути б рота: бачиш, як було?!

Нестор

Страшне замислив діло! Не простять

Нашадки нам, як зважимося і впишем...

Самі, мов, недолугі, йдіть до нас,

Князюйте й володійте... Підказав

Це хтось тобі чи ти намислив, князю?

Князь Володимир

Намислив сам... Примусила біда.

Всеслав ще й досі вовком пробігає
То тут, то там й нашіптує, що ми —
Могутні Ярославичі — гвалтовно
Забрали в нього владу на Русі.

Нестор

Всеслав помер, давно його немає.

Князь Володимир

В народі кажуть, ніби він живе,
Оскільки характерник... Обернётся
На вовка сірого та й бігає...

Нестор

Бридня.

Господь створив людину й не надав
Уміння їй на звіра обертатись...

Мовчання знову.

Князь Володимир

(м'яко)

Вписати треба, Несторе...

Нестор

Що ми

Самі не вміли правити собою?

Та знаєш ти, що мовили діди

Про Бога та про Кия?!

Князь Володимир

Те минулось.

І Русь вклонилась Рюрикові!

Нестор

Він

Прийшов, як узурпатор, на готове
Й велику Русь до рук своїх прибрав!

Б'ємося ми, будуємо, а слава

Вся дістається...

Князь Володимир

Тим, хто на чолі?

Ти бачиш, я не серджуся. Впиши

Про те, що — запросили!

Нестор

Там немає

Куди вписати.

Князь Володимир

Треба замінить

Листок у книзі...

Нестор

Сили я не маю,

Холонуть ноги й руки...

Князь Володимир

Не турбуйся.

Над тим вже потрудилися писці.

(Повертається до дверей і гукає)

Боярине, неси сюди пергамент!

В ту ж мить відчиняються двері, вбігає боярин
і подає князеві сувій.

Князь Володимир

(гнівно)

Як будеш зацікавий, накажу

Тобі відрізати вуха!

Боярин

(злякано)

Я боявся,

Що поклику одразу не почую...

Князь Володимир

Якщо ти не забудеш, що дізнавсь,

Дітей не догодуєш...

Боярин

Вже забув!

Князь Володимир

Ти знаєш, я виконую обіцяне...

Тепер іди! Надворі почекай.

І щоб ніхто й ногою! Зрозуміло?

Боярин вибігає з келії і щільно причиняє двері.
Князь Володимир розгортає пергамент, вирівнює
і підходить до столу.

Князь Володимир

Це ж легко так: літопис ти береш,
Знаходиш те, що треба, заміняєш...

(Робить, про що каже)

А зайве — просто кидаєш в огонь...

Нестор

(вражений)

А правда ж як?

Князь Володимир

Неправда он горить,
А правда тут, в літописі, що Нестор
Уклав за довгі роки й записав!

Нестор

(обурено)

Я, князю, я?!

Князь Володимир

Зроблю тебе святим,
В печері поховаємо, щоб мощі
Твої були нетлінні...

Нестор

Я ж іще...

Князь Володимир

До смерті ти все матимеш потрібне
З моїх припасів. Будеш, як в раю!

Нестор

За що ж мені та ласка?

Князь Володимир

За мовчання.

А ще — за мудромисліє. Що ти
Збагнув мої турботи про державу.
Про міць її та єдність...

Нестор

На неправді

Ні моці, ані єдності не будь!

Князь Володимир

Неправда стане правдою. Хто зможе
Довести, що державою жили
Поляни, деревляни, сіверяни
Та інші праслов'янські племена?
А книга ця — єдина, багатолика —
Засвідчить, що покликали князів.

Нестор

По землях є літописи...

Князь Володимир

Не буде!

Нестор

Куди ж вони подінуться?

Князь Володимир

Згорять,

Потонуть, перетліють, перервуться!..
Про те я потурбуюся...

Нестор

(підносячи руки)

О боже.

Невже допустиш цей великий гріх?!

Князь Володимир

(з посмішкою)

Даремно ти караєшся. Господь
Мені вказав на мудрість цю високу,
Яку назвав ти, Несторе, гріхом.
Розмисли сам: всього лиш кілька слів —
А суть яка, а сила — непоборна!
Оце і буде коренем моїм,
Дітей моїх і внуків!..

Нестор

Схаменися!

Гниле коріння довго не тримає:

Ні соку з нього путнього, ні моці
Супроти бур, що часті в нас...

Князь Володимир

Пусте!

Цей корінь буде дужим. Я при силі,
Щоб дерево як слід укоренить!

Нестор

Гляди не надірвися...

Князь Володимир

Не хвилюйся!

Нестор

Із цього, князю, вийде більше зла,
Ніж користі нащадкам, про яких
Ти дбаєш ніби тілом і душею.

Князь Володимир

Побачимо!

Нестор

Як бог дасть... У віках

Цей гріх твій може кров'ю одізватись.
На зганьблений в літописі народ
Здійматиметься зброю сміливіше,
І кожен, хто надумає лихе,
На місце те киватиме і буде
Кричати, що замислює добро
Для темного народу, що підносить
Його мечем на більшу висоту...

Князь Володимир

Усе це, отче, домисли, страхі.
Як будемо міцними, не посміють!
А я труджусь для того, щоб зміцнить
Державу нашу. В жони королівну
Агнянську взяв. І сина одружив
Із свейською принцесою. Регалії
Мені привезли з Цяргорода царські.
Тепер ніхто не скаже, що у нас
Немає тої величі й освяти,

Якої базилівси досягли
За морем Руським!

Нестор

Справді, привезли?

Князь Володимир

(з посмішкою)

Ти, отче, хоч у тім не сумніваєшся,
Що в келії з тобою я сиджу —
Великий князь?

Нестор

(зітхає)

Було б велике щастя,

Щоб це був сон...

Князь Володимир

Так я тобі допік?

Нестор

Що, князю, я... На Русь ти замахнувся.

Князь Володимир

За Русь — якщо по правді!

Нестор

Час та бог

Розсудять нас.

Князь Володимир

Час — грізний судія.

А бог — іще грізніший... Не боюсь
Я суддів цих: труждаюсь для Русі!

Нестор

Чи чув ти, князю, притчу про ведмедя?

Князь Володимир

Що ліс ламав? Колючий, отче, ти...
Нікого не жалієш!

(Підводиться)

Я, напевно,

Уже піду... Ні, ні, а ти сиди!
Я знаю, що нездужаєш... Сьогодні ж
Звелю літопис цей оправити як слід,

Щоб став він, отче, книгою. Спасибі
За те, що ти підтримав!

Нестор

(протестуючи)

Князю, я!..

Князь Володимир

(не слухаючи його)

Пришлю тобі гостинців, щоб набрався
Ти сили молодечої. Прощай!

(Рушає до дверей)

Боярине!! Завіявся кудись.

(Озирається на літописця)

Збагнув, що жартувати небезпечно

З великим князем... Отче, будь здоров!

(Виходить)

Нестор

(тихо, стомлено)

Ходи здоровий, князю... Ти таки
Сьогодні притомився, наламавши
Немало дров... О рідний краю мій,
Стражденна земле Руська! Ще цього
Тобі не вистачало... Кожен рік
Вмиваєшся ти кров'ю міжусобиць
Та слізьми вдів бійців, що на полях
Лягають в битвах з половцями... Боже,
Нещасну Русь спаси і заступи!..

Ігумен

(входячи)

Ти молишся?

Нестор

Молюся чи ридаю

Над долею прийдешньою Русі...

Ігумен

(стривожено)

Знов половці од Поля підступають?
Чом князь мені нічого не сказав?..

Нестор

Що половці! Приходять і відходять...
На них є сила й зброя...

Ігумен

(весело)

Слухай, князь

Звелів подарувати монастиреві!..

Нестор

Сьогодні він Русі подарував

Троянського коня...

Ігумен

Це що за масть така?

Куманська чи угорська?.. Я прийшов
Подякувати тобі: князь Володимир
Сказав, що ти просив за монастир
Печерський наш. Це подвиг ще один
В ім'я святої церкви. Бути тобі —
По смерті — з Феодосієм у сонмі
Найбільших наших праведників!..

Нестор

(насмішкливо)

Князь

Тобі порадив з Нестора зробити
Святі нетлінні мощі?

Ігумен

(нещиро патетично)

Ти святий!

Достойник преподобний і цілитель
Заблуклих душ!..

Нестор

(похмуро)

Ну, годі, зупинись!

Підкинь дрівець он ліпше до вогню,
Чогось мені так холодно...

Ігумен іде до пічки й кладе кілька полін.

Ігумен
До речі,
Послушник твій завівся кудись.
Нестор
(байдуже)
Десь, мабуть, спить за церквою в садку...
Ігумен
Вже всюди обдивилися — немає.
Нестор
Проспиться та й заявиться...
Ігумен
Його
Хтось бачив, як виходив із обителі.
Нестор
Він ревно так молився, і гріхи
Йому я відпустив... Коли приїхав князь...
Ігумен
(піднесено і заздрісно)
І що ти мовив князеві таке,
Що він виходив з келії, мов з церкви
По службі благодарственній за те,
Що бог поміг осилить супостата,
Нареченого половцем?
Нестор
(лукаво)
То князь
Був радий, що побачився зі мною...
Ігумен
Ну, Несторе, їй-богу, ти святий!..
(Випитуючи)
Присласть тобі послушника нового?
Нестор
(неквапно)
Проспиться той і з'явиться... Мені
Побути трохи хочеться самому...

Ігумен
Ти справді перетомлений. Спочинь.
Увечері навідаюсь... Нам треба
Триматись разом...
Нестор
(з іронією)
Ближче до князів?
Ігумен
Жартуєш — отже, ще потопчеш ряст!
Нестор
(журливо, мрійно)
Давно не бачив рясту я... Бувало,
В леваду вийдеш — ясно, мов господь
Хмарину білу в лузі розіслав...
Над полем тихе марево тремтить
І жайворон виспіває, радіє,
Що вже зима минулася... Узріти б
Те все хоч раз — і можна умирати!..
Ігумен
(пригикнувши)
Не знаю, чи гріховне це бажання...
Нестор
Немає рясту діла до гріхів...
І жайвору, і полю, і листочкам,
Що з бруньки ледь проклюнулись...
Иди! Бо я заплачу...
Ігумен
(пориваючись до нього)
Брате, що з тобою?
Ти смерть відчув? Причастя принести?
Нестор
(рішуче)
Полиш мене, я з богом розмовляю!..
Задкуючи, Ігумен виходить з келії.
Нестор якийсь час сидить, просвітлений дитячим

милим спогадом, і по щоках спадають у сиву
бороду, мов сік з берези, сльози.

Нестор

(по довгій паузі)

Земля дитинства... Юності земля...
Світ, від якого нам не заховатись
Ні в горі, ні в рясі, ні в молитві,
Віддавшись широко богові... Щось є
В людині від берези і від хмари,
Від рясту і від жайвора... Вони,
Як видно, суть єдині, нерозривні...
Натури древо, мудрості вінець!..
О Русь моя, одвічна в грудях рана!..
В літопис свій лиш часточку я вклав
Любові, що у серці пломеніла
До тебе, до народу, до землі...
Дай сили не спіткнутися, не впасти
На камені останньому! Тобі
Ще можу прислужитися, допоки
У мозку б'ється думка і правиця
Перо тримає...

(Замислюється)

Може, й не перо

Потрібне тут, а руки та вогонь...

(Намагається встати й не може)

Оксене! Де ти?.. Я ж його послав...
Чи є там хтось?! О господи!.. Два кроки!..
Підвестись і до столу підійти...
Он той листок — загроза для Русі,
Наруга над минулим і прийдешнім...
«Ідіть до нас, князюйте й володійте!..
Обман і лжа, що бог у душу вклав
Ту мисль страшну! Це діло сатани...
Останнє іскушення... Люди! Браття!
Допоки я ще мислю, підійдіть!..

Ви будете вклонятись неживому,
Хвалити, прославляти й фіміам
Курити наді мною... Одрікаюсь
Від тих осан заради миті тут,
У цім житті!.. Почуйте, як почув
Господь молитви наші!.. Тишина...
Пустеля відгукнулася б скоріше...
Оксене!.. Синку!..

(Намагається підвестися)

Хто там, браття, є!..
Два кроки тільки... Взяти і — в огонь!..
Нехай вже ліпше пустка, ніж образа
Народу вічна... Є там хто-небудь?..
Покинули... Забули... Підведуся,
Як Муромець підвівся, і спалю
Неправду Мономахову!.. Два кроки...
До столу два... І стільки ж до вогню...

(Намагається підвестися)

Матусю рідна!.. Жайвори небесні!..
Берези віття, ніжне і пругке!..
Хоч трошечки підтримайте!.. Востаннє...

(Поволі встає.)

*Тримуючись за спинку крісла,
ступає крок до столу)*

Ще крок... Один... А потім — до вогню...
Як легко й трудно вічності зажити!..
Ще трохи, ще... Даждбоже! Мо', хоч ти
Цей крок мені осилити допоможеш
За твій народ?.. Кривава від загрив
Ридає Русь, знеславлена лукаво,
І нас кляне!.. Ще трошечки...

*(Відпустивши спинку крісла,
ступає до столу й хапається
за інше крісло. Полегло зіймає)*

Дійшов!..

Поволі простягає другу руку до верхнього листка пергаменту... Враз завмирає в такій позі, витягується, неначе хоче вивільнитися, і падає в крісло. Вже неживий.

1980—1981 рр.

Зрізе

У замінку
діля
Хрещатика

ДНОТЬ:

Мудрій
Русалка з бару
Малюк
Мати Малюка
Міліціонер
Студент
Студентка
Батько Студентки
П'яниця
Поет
Наречена, хтозна-чия
Фарцовищик
Плаксії
Бабусі та дідусі на лавках
Молодь із бару

Великий сквер у центрі Києва, неподалік Хрещатика. Ліворуч бар: яскрава вивіска, вхід і кілька столиків; за одним з них дрімає П л а к с і й. За деревами видно будинки, станцію метро. Тут тихо. Лише іноді долинає гул вулиці.

На лавах сидять старі. Шестирічний М а л ю к ганяє м'яч. Щось плетучи, за ним спостерігає М а т и.

Нараз Малюк спиняється, лишає гру і кидається комусь назустріч.

Малюк

Мудрій, Мудрій! Як довго ти барився!

Мати кривиться і невдоволено дивиться йому вслід. Поривається навіть покликати його назад, але, зітхнувши, сідає знову.

Алеєю, з протилежного боку від бару, поволі входить немолодий вже чоловік. Високий лоб, глибокі очі й трохи сиві скроні. Костюм на ньому поношений, у лівій руці портфель — худючий, витертий, як у школяра. На правій — повис Малюк.

Мудрій

(піднімаючи, мов зважуючи на руці, Малюка)

Ти виріс, хлопче, виріс і змужнів!

Малюк

А ти — ослаб, рука твоя вібрує...

Мудрій

Рука — тремтить. Бо суть її жива.

Вібрують речі, жертво телевізора.

Сидиш, напевно, втупившись в екран,

Годинами?

Малюк

Звичайно!

Я все люблю: мультфільми й передачі

З життя тварин, науки й ремесла,

Футбол, хокей...

Мудрій

Дитинство без дитинства!

А дощ ти любиш?

Малюк

Мокро під дощем...

Мудрій

А сяйво рос на тихих, сонних травах?

А гул бджоли у променях, в цвіту,

І крик нічної качки на заплаві,

Де стелиться під місяцем туман?..

Малюк

(байдуже)

Я бачив це недавно на екрані.

Цікаво. Правда, дещо архаїчно...

Коли б туди ракету чи принаймні

Якийсь літак...

Мудрій

(спитившись)

Нещасне дитинча!

Малюк

(з хитринкою)

Жартуєш ти? Береш мене на кпини?

Мудрій

Я? То ж чому?

Малюк

Бо знаєш добре сам,

Що в мене є кімната, а в кімнаті

Всіляких повно іграшок, що в нас

Новенький кольоровий телевізор,

І меблі імпорtnі, й машина; й цуценя

Мені вже скоро куплять тато й мама...

Щасливий отже?

Мудрій

Істинно! Здаюсь.

Ти мудрий дід, Малюче. Все чудово...

А може, й ні... З утроби, з пелюшок

Нам одягають шори із добробуту

Й ведуть у них потому все життя;

І ніколи людині озирнутись,
Заглянути в своє єство, пізнати
Свою глибинну силу-таїну,
Де стільки ще незнаного, чудного
Й такі великі... Як би це сказати?..

Малюк

(підстрибуючи на одній нозі)

Резерви росту. Світлі перспективи.

Мудрій

Га? Ти ще тут! Пробач, я призабув,
Що йду не сам...

(Озирається, когось шукаючи)

Малюк

(ревниво)

Вона ще не приходила...

І що ти знайшов у ній?

Мудрій

(повівши мерзлякувато плечима)

Цього ще не збагнув

Ніхто на світі. Люблять, та й усе!

Малюк

(розсудливо)

Волосся, правда, довге і лискуче...

Русалкою назвали недарма.

Коли б ще трохи розуму...

Мати

(кличе)

Синочку!

Малюк відмахується від Матері.

Малюк

Цієї ночі ти літав у сні?

Мудрій

(пожвавлено)

Літав, літав! І це було прекрасно!..

Над лісом, над просторами Дніпра,

Де в'ються чайки, ластівки ширяють
І тихо линуть хмари!..

Малюк

(сумно)

Я, на жаль,

Літати не можу навіть уві сні...

Мудрій

Бо ти малий, тобі ще не набридло
Ходить землею. Дух твій не зміцнів
Настільки, щоб осилити тяжіння...
Літати легко, важко одірватись
Від сили всемогутньої землі...

Малюк

Земне тяжіння... Вчора я дивився
Про нього фільм... А де ти вчора був?
І весь цей час, відколи не приходив
Гуляти в сквер?

Мудрій

Я мислив. І страждав...

Малюк

(стривожено)

Страждав? Тебе образив хтось?

Мудрій

(з гіркою усмішкою, пригортаючи Малюка)

Та ні!..

Хотів себе здолати, побороти
Свою любов спізнілу...

Малюк

І не зміг?

Мудрій

(зітхав)

Це явище всесильне, як тяжіння...

Малюк

(довірливо)

Я теж недавно втріскався... В Світланку...
Що носить бант рожевий... Ти не раз

Її тут бачив...

Мудрій

Славненьке дівча!

Вітається так чемно...

Малюк

(суворо)

Я порвав

Із нею всі стосунки!.. Розумієш,

Вона не любить зовсім цуценят

І дивиться вистави дошкільнятські...

Ще й грається ляльками...

Мудрій

Ну, старий!

З такою філософією...

Малюк

Жінку

Ми вибирати мусим по собі,

Щоб горя не зазнати...

Мудрій

(вражений)

Сам придумав?

Малюк

Ні, десь почув, що так сказав Есхіл...

О, знову той папуга біля мамі!

*(Показує очима у глибину скверу, де Мати
вже бесідує з яскраво вбраним
молодиком-фарцовщиком, який стоїть спиною
до Малюка та Мудрія)*

Мати

*(у неї зараз не лице, а ціла палітра
почуттів)*

Ах!.. Ну?.. Ви просто неможливий!..

Тим часом Фарцовщик вішає собі на плече жіночу комбінацію... Враження таке, що він роздягає Матір.

Фарцовщик

(вуркотливо)

Залишитесь вдоволені, мадам...

Мати

(кокетуючи)

А що мені удома заспівають?

Мій чоловік...

Фарцовщик

Як любить, то простить.

О! Розмір шостий? Бюстик унікальний!..

Мати

Ви просто неможливий!..

Фарцовщик

Був би я

Прилучений до розкоші такої!..

Мати

(грайливо)

Нахаба!..

Чути міліцейський свисток.

Фарцовщик

(сполохано)

Вибачаюся... Мадам,

Я мушу миттю зникнути...

*(Поспіхом ховає до неймовірно великих
внутрішніх кишень піджака речі,
що вішав собі на плече)*

Гуд бай!

Мати

(розчаровано)

Повернетесь?

Фарцовщик

Як тільки цей суб'єкт

Із дудкою своєю відкочує

На інший бік Хрещатика...

(Зникає в барі)

Мати
(в тон йому)
О'кей!

(Прихорошуючись, сідає знову на лавку,
недоволено береться до плетива)

Малюк
(сумно, а потім гаряче)
І так щодня... Мудрію, щоб не ти,
Я скверик цей зненавидів би!..
Мудрій
(роздумуючи)

Мама
Лише одна у кожного... Єдина...
Її не вибирають... Сам не раз
Я мучився питаннями такими...
Малюк
Й не розв'язав?

Мудрій
Замало двох життів,
Щоб досягнути думкою буття...
Малюк

Життя, буття...
Мудрій
(зраділо)

Ти любиш римувати?
Тебе до віршів тягне, до казок?
Малюк

Ні. До машин. Та й вірші нині пишуть
Без рим, верлібром...

Мудрій
Що ти за дитя!
Малюк

Продукт епохи.
Мудрій
Техніки продукт!
Ти весь якийсь неначе металевий;

З шурупів, плат, діодів, мікросхем...
Такі ві сні, напевно, не літають...
І взагалі...

Малюк
(кричить)
Неправда! Полечу!
Мудрій

Злітають духом, силою натхнення!
А ти...

Малюк
(нахмурено)
Що я?

Мудрій
Ти просто заважкий...
Малюк
(вередливо)

Я буду плакати...
Мудрій
Плакати корисно.
Хто плаче, той — людина.
Малюк

(торкається рукою щоби)
Сльози ось...
До них кидається розгнівана Мати, пригортає
Малюка.
Мати
(кричить)

Навіщо ти дитину зобижаєш!
Вже сивий он, а розуму чортма.
Мудрій
(зніжковіло)

Я тільки...
Мати
Знаю! Знову фенеберії.
Морочиш хлопцю голову. А сам
Чого досяг?

Мудрій
Я думаю...

Мати
Ледащо!

Кому вони потрібні, ті думки?
Філософ самозваний, недоріка,
Смішний мудрій, не визнаний ніким!
Він думає!.. Мислитель... Розступіться —
Нове світило розуму гряде!..

На голос Матері, не дуже поспішаючи, прихо-
дить Міліціонер.

Міліціонер

Що тут за гвалт? Прошу вас, громадяни,
Свої діла сімейні...

Мати
Не смішіть!

У мене? З ним? Він просто посторонній.
А це — мій син.

Міліціонер
Що ж сталося у вас?

Ви так кричали, ніби...

Мати
Цей мудрій

Моє дитя збиває з пантелику!..

Міліціонер
(суворо)

Розтління малолітніх?

Мати
Майже так.

Він вчить його...

Міліціонер
Палити? Лихословити?

Мати
Ні. Вчить літати подумки, у снах!

Міліціонер

І все?

Мати

А вам того замало?

Тоді додаю: і плакати, й писати
Якісь нікчемні вірші, ніби він,
Розумник мій, з коляски впав маленьким
Й на ліпше щось не здатний!..

Мудрій

Ви дарма...

Мати

А ти мовчи!

Міліціонер

Прошу вас, громадяни!

Тут не квартира все-таки. Закон
Карає тих, хто спокій баламутить
В місцях громадських...

Мати

Вам і карти в руки!

Беріть його й карайте!

Міліціонер

А за що?

Мати

Він мислить!

Міліціонер

Прощу! Мислити дозволено.

Мати

І плаче!

Міліціонер

В рамках. Сльози не ганьба.

Коли людині хочеться поплакати,
Нехай собі поплаче, тільки всіх
До сліз не закликає: буде мокро
Й змінитись може... Як то?..

Малюк

Мікроклімат.

Міліціонер
Рости здоровий! Дядя зобижав?
Малюк

То мама все вигадує.
Міліціонер
Чому ж

Тоді ти плакав?
Малюк
Він сказав мені,
Що я важкий занадто для польоту.
Міліціонер
Для літака ти, хлопче, мов комар!
Таких, як ти, найменший може взяти...

Малюк
На літаку і дурень полетить.

Міліціонер
(розводить руками)
Ну, знаєш! Ти малий, та ранній...

Малюк
Я полечу, як птах... Як він літа!
(Вказує на Мудрія)

Міліціонер
(здивовано)
Літає? Він? Як голуб чи ворона?

Мудрій
Ні, тут не те. В людини крил нема.
І їй вони не треба, щоб літати.
Є інший спосіб...

Мати
(сердито, до Малюка)
М'ячиком пограйся!
Он людські діти тістечка їдять,
П'ють молоко, цукерки споживають,
А ти роззявив рота на бредню,
Збираючись злетіти!..

Міліціонер
(бере за лікоть Мудрія і відводить)
Це цікаво...

Ви хочете сказати, що без крил
Людина може плавати в повітрі,
Як кулька чи пір'їна?

Мудрій
Саме так!
З одною лиш різницею: ширяння
Людини буде вільне, це політ
Керований, розумний, не довільний...

Міліціонер
І чим же керуватиме вона?
Хвоста природа нам не причепила.
А як же у повітрі без руля?

Мудрій
Є сила волі, дух людський, свідомість!..
Міліціонер

Свідомість в нас висока, це відомо.
Старанно сам на збори я ходжу
І їжджу на капусту й помідори
В колгосп підшефний... Тільки щось вона
Мене ніколи...

Мудрій
Йдеться про свідомість
Себе самого, величі людської...
Людина я!

Міліціонер
(з посмішкою)
Не далі як учора
Одного я такого штрафнував.
Я, каже, гомо сапієнс! А лізе
Безглуздо під машину. Перехід
Всього за метрів десять...

Мудрій
Може, в нього

Якась біда? Спитали ви?

Міліціонер

(іронічно)

Біда?

Він щось творив! Замислився над чимось
І вийшов на бруківку. Ти твори,
Але дотримуйсь правил, не порушуй.
Як хочеш жити! Правду я кажу?

Мудрій

(задумливо)

Хто зна... Хто зна... За правилами творить
Лиш той, хто щось боїться сотворить...

Міліціонер

Не розумію!..

Мудрій

Правила складають
По тому, що існує, що вже є.
А все нове...

Міліціонер

Ну, знаєте! Так можна
Дійти до хтозна-чого. Травматизм
Нам ось де вже!

(Проводить рукою по горлу)

Мудрій

Без травми, звісно, ліпше...

Та що поробиш... Вічний парадокс:
Нове сміливих любить, а сміливці
На травми чхають. Ризик — їхній бог!

Міліціонер

Боги давно відмінені. Принаймні
Міліція не вірує ні в що!

Мудрій

Похвально, мудро... Тільки ви нікому
Про те, на всяк випадок, не кажіть...

Міліціонер

(здивовано)

Чому?

Мудрій

Так, знаєте... Людина
У щось, та мусить вірити...

Міліціонер

Дарма

Мене ви агітуєте! Напевно,
У вас не все з анкетною гаразд?

Мудрій

На жаль, гаразд...

Міліціонер

Ви кажете «на жаль»?

Мудрій

Еге.

Міліціонер

Чому?

Мудрій

Зробив би вам приємність.
По службі піднялися б... Та, на жаль...

Міліціонер

А-а, з мене ви кепкуєте!

Мудрій

Пробачте.

Для вас я не цікавий чоловік...

На вулиці, звідки прийшов Міліціонер, сигнали
машин, скрип гальм.

Міліціонер

(поспішно)

Я мушу йти! Там сталася пригода.
Ви чуєте, як гальма верещать!..

Мудрій

Біжіть, біжіть.

Міліціонер

Бувайте!

Мудрій

*(Чи не помічаючи, що залишився сам,
чи думаючи вголос)*

Світ тісний...

Іще не раз зустрінемось... Дороги
Так часто перехрещуються. Ми
Існуємо в одній лише площині...
А поряд стільки простору! Повітря,
Вода і космос... Обшир, глибина!
Людина тільки пробує стихії
В незграбних апаратах, а комар
Чи рибка найнікчемніша — гуляють
По тих стихіях вільно... Парадокс!..

*(Помічає вільну лавку, сідає,
портфель ставить на коліна)*

Земне тяжіння... Щастя і завада...
За місяць цей я більше зрозумів,
Ніж досі знав. Душею відчуваю,
Що близько до мети, що тут вона, ось-ось...
Та все ж чогось нема! Не вистачає
Якоїсь, може, дещиці...

Від Хрещатика з'являються Русалка й На-
речена. Обидві модно вдягнені. В Русалки
розпущене волосся, немов стікає по спині.

Русалка

*(жваво, продовжуючи розмову
і не звертаючи уваги на Мудрія)*

...А він мені щось нудить про Париж
І Ротшільда в розкішнім лімузині...

Наречена

(не в тон, журливо)

Так заміж хочеться...

Русалка

(обурено)

Щоб прати сорочки?

І слухати хропіння біля вуха

Якогось троглодита? Вибачай!
Це так уже банально й старомодно...

Наречена

(зітхає)

І хочеться дитинки...

Русалка

Ти, бува,

Не стратилась на розумі?

Наречена

Набридло

Тинятися по барах і чекати...

Русалка

(зневажливо)

Коли вже так не терпиться, виходь
За того он патлатого!

(Киває в бік бару, де сидить Плаксієй)

Наречена

(лукаво, помітивши Мудрія)

А може,

За того он філософа?

Русалка

(роблено весело, знущаючись над Мудрієм)

Будь ласка!

Він, правда, старший вдвічі... Та дарма.

Зате зберігся гарно, як тараня,

Посолена надміру...

Мудрій болісно втягує голову в плечі.

Наречена

(осудливо)

Ти жорстока!

І знаєш, що кохає він тебе...

Русалка

Кохає?.. А ні разу не зайшов

Зі мною в бар, не випив коньяку

В компанії веселій. Зневажає
Він наше товариство!

Наречена

Чи боїться

Втонуту, задихнутися...

Мудрій

(підводячись, несміливо)

Не те...

Нічого не боюся я. Не хочу
Спускатися з вершини у багно
Бездонне чарки. Скільки вже пропало
Там молодості й сили!

Русалка

(регоче)

Ха-ха-ха!

А як же бути з «істина в вині»?

Мудрій

В вині немає істини. То мовлять
Про тих, хто сп'яну плеще язиком.

Наречена

Ну, ви тут поворкуйте. Я ж піду
Займуся тим патлатим Плаксієм.
А раптом він придурюється тільки
Й туману напускає?..

Русалка

(примружившись, до Мудрія)

Воркувати

Найкраще в барі!.. Затишок, інтим...

А там, опісля чарочки, дивися,

І я добріша стала б... Пожальте

Самотнього мужчину — так прекрасно!..

То як?

Мудрій

Посидьмо ліпше тут.

Не бачились так довго...

Русалка

(жорстко)

Утішався

З якоюсь молодницею, що варить
Смачні борщі й, тремтячи від кохання,
Пере брудні шкарпетки?

Мудрій

Я хотів...

Свою любов до тебе подолати,
Щоб дух мій був вільніший, щоб йому
Доводилось бороти лиш тяжіння...

Русалка

(ледь-ледь стривожена)

Чому ж прийшов?

Мудрій

Прийшов, бо... не здолав.

Наречена

Таки піду! Сімейна тут розмова...

Русалка

(гніваючись)

Біжи, біжи! Торочиш казна-що.
Тобі на мозок давить сексуальність...

Наречена

(лукаво, знижуючи плечима)

Чого б я нервувала?.. Ти ж така

Байдужа й непроникна...

Русалка

(підштовхує її)

Он Плаксій

Уже розплющив очі. Не барися,

А то якась підхопить!

Наречена

(грайливо)

Відіб'ю!

Пора вже приземлятись — наліталась.

*(Підходить до столиків і сідає
навпроти Плаксія)*
Мудрій

Присядемо?
(До Русалки)

Русалка
(знизавши плечима)

Навіщо?
(Проте сідає)
Мудрій

(сідає теж)
Ти втомилась...

Русалка
(з викликом)

До пенсії далеко ще мені!

Мудрій
Втомилась від цієї круговерті,
В якій тебе викручує щодня...

Русалка
Не скаржуся. Згадати буде що!

Мудрій
Поганого не згадують, Русалко...

Русалка
(здивовано)

І хто ж це дав ім'я мені таке?
Ті в лірику впадаєш від склерозу?

Мудрій
Он той Малюк, що грається м'ячем.

Русалка
(всміхнувшись)

Дивись який!..
Мудрій

(журно)
Ми мали б вже такого...

На очі Русалки поволі напливають сльози.

Русалка

(підхоплюючись, різко)
Біжи шукай дурнішу!

Мудрій
Я кохаю

Одну тебе...

Русалка
Підеш зі мною в бар?!
На роздуми даю лише хвилину...

*(Западає тиша.
Тим часом озивається Плаксій.)*

Плаксій
(до Нареченої)
Щодня живи, трудися — це жахливо!..
І в бар ходити треба, і в кіно...

Наречена
(з іронією)

А їсти й пити!
Плаксій
Бісові учені

Таблеток не придумують таких,
Щоб вкинув в рот — і ситий...

Наречена
(з гіркотою)
Ти насправді?

Чи граєш роль дурненького?

Плаксій
(незворушно)
Сходи

До бару краще й кави принеси.

Русалка
(глянувши на годинник, до Мудрія)
Минуло дві хвилини.

Мудрій
(розгублено, встаючи)

Зачекай!
 Русалка
 (з іронією)
 Відважився на подвиг?
 Мудрій
 (у відчай)
 Я не можу...
 Для цього треба душу поламать!..
 Русалка
 (піднісши недбало руку)
 Гуд бай! Старе опудало...
 Мудрій
 Даремно
 Ти так зі мною...
 Русалка
 (роблено бадьоро, до Плаксія і Фарцовщика,
 що саме вийшли з бару)
 Хлопчики, привіт!
 (Йде мимо них до бару)
 Мудрій
 (сідає, бере портфель)
 Важкий тягар кохання...
 Мати й Фарцовщик знову сходяться в глибині
 скверу, торгуються за чоботи.
 Скориставшись з цього, Малюк повертається до
 Мудрія.
 Малюк
 (зупиняється, пробігаючи з м'ячем)
 О! Мудрій,
 Що в тебе у портфелі?
 Мудрій
 (не одразу, тяжко зітхнувши)
 Тут, дитино,
 Єдина вічна цінність на землі.
 Малюк
 В портфелі повно золота?!

Мудрій
 Дурненький...
 Тут те, що найдорожче...
 Малюк
 Діамант!
 Мудрій
 (з журбою)
 Хоч мудрий ти не по літах, юначе,
 Попав ти пальцем в небо. Ці скарби
 Не став би я носити у портфелі...
 Малюк
 Боявся б загубити?
 Мудрій
 Ні, не те...
 Є речі цінні... Є умовно цінні...
 Для іграшок я, хлопче, застарій!
 Повертається Міліціонер, але не сам, з ним
 Студент і Студентка.
 Фарцовщик і Мати — врозтіч.
 Міліціонер
 (суворо, продовжуючи розмову)
 Ось тут дерева, затінок, куші...
 Знаходьте гарне місце і цілуйтесь,
 Щоб іншим те не муляло очей...
 Студентка
 У нас любов, кохання! Зрозумійте.
 Кохали ви коли-небудь? Навряд!
 Інакше б ви без лекції збагнули,
 Що йдеться про високі почуття.
 Міліціонер
 Приспічило якраз на перехресті?
 Де рух такий, де видно звідусіль...
 Студент
 А в нас любов не крадена.
 Студентка
 (цілуючи його)

Чудово!
Скажи цьому сержантові, що я
Тебе люблю, як Мавка, як Джульєтта,
Що нам немає діла до людей!..

Студент
Ви чуєте, сержанте?

Міліціонер
(з іронією)
Ви не перші
Дізнались, що кохання річ хмільна.
Закохані були й до вас. І будуть,
Як ви протверезієте...

Студентка
(цілує Студента)
Ніколи!..

Міліціонер
Дітей би посоромились...

Студентка
До речі,
І діти — плід кохання!

Міліціонер
Я це чув.
У мене двоє хлопчиків і донька...

Студентка
(запально)
І ви ще нас картаєте? О боже,
Навіщо ти послав йому дітей!

Міліціонер
Боги давно відмінені. А діти
Знайшлися у капусті, там, де й ми.

Студентка
(насмішкливо)
Й міліція — з капусти?..

Міліціонер
(відкриваючи планшет)
Я таки

Обох вас оштрафую!

Студентка
Ха-ха-ха!
У нас немає грошей. Ми студенти.

Міліціонер
Одягнені нівроку...

Студент
То батьки.
Оскільки ми єдині в них нащадки...

(Побачив Мудрія)
Мудрій!.. А ми уже подумали, було...

Мудрій
Я вічна суть.

Студент
Безсмертний тобто?

Мудрій
Майже.

Міліціонер
(закривши планшет, до студентів)
Ну, я пішов! А ви мені глядіть.
Побачу ще раз!..

Студентка
(кокетливо)
Жах, який страшний!

Міліціонер поспішає на вулицю. Студенти під-
ходять до Мудрія. Студентка відштовхує, як річ,
Малюка й сідає на лавку.

Мати
Синочку, йди обідати!

Малюк
(сердито)
Я зараз!

(До студентів)
А вам би не зашкодило згадать,
Що менших зобижати...

Студентка
Йди гуляй!
Капустяний філософ...
Мати
Синку! Синку!
Малюк щосили б'є м'яч, і той вдаряється в дерево.

Студентка
З характером дитина.
Мудрій
Ви даремно
Насипались на нього. Цей малюк
Ввібрав у себе стільки інформації
І стільки правил точного життя,
Що нам не снилось навіть...
Студентка
(перебиваючи)
О, до речі,
Ви й досі ще літаєте вві сні?
Мудрій

(запалюючись)
Вві сні — це що! Тепер над тим я б'юся,
Щоб справді полетіти. Я знайшов
Літальну квінтесенцію. Людина
Колись давно літала, в ній живе —
Притаєна, прибита, призабута —
Жага польоту, згублений рефлекс...
Студент

То, може, ми походимо від птаха?
Мені було б приємніше відчуть
Себе нащадком сокола, ніж мавпи.
Студентка
Я також за пташиний родовід!
А хто-небудь з людей у снах первісних
Стрибає по деревах?

Мудрій
Я не чув...
Студент
І я не чув. Напевно, не стрибають.
Літають же багато. Навіть я...
Студентка
(схоплюючись)
Мій соколе, Ромео мій крилатий!
Ширяти б нам у небі!...
Студент
Помовчи!
Птахи не мавпи, нічого кривлятись...
Студентка
(ображено, сідаючи)
Соколику, ти ще ж не полетів...
Студент
Помовч, кажу!
Студентка
Ну, добре... Я помовчу...
Мовчання, кажуть, золото... Еге?
Студент
(до Мудрія)
Жінки походять все-таки від мавпи.
Малюк
(ревниво, прогулюючись поряд)
Одружишся, то скажеш: від змії...
Студентка
Тпрусь! Ач яке уїдливе...
Мати
Синочку!
Студентка
Біжи! Он мати кличе.
Студент
(до Мудрія)
Ну і що?
Знайшли ви квінтесенцію польоту.

Тепер ви, отже, можете літати?

Мудрій

(після паузи)

На жаль, ще ні... Чогось не вистачає...

Студентка

Потрібно, мабуть, схуднути.

Студент

Йому?

Та він і так аж світиться!

Студентка

То, може,

Поправитись, зміцніти?

Мудрій

Все не те...

Потрібно щось духовне... Щось високе...

Таке, що душу зносить...

Студентка

Закохайтесь!

Це ж просто так. Знайдіть собі таку,

Щоб світ пішов вам обертом!..

Мудрій

(сумно)

Не любить

Вона мене...

Студентка

Вертіхвістка із бару?

Та з нею всі!..

Мудрій

(болісно)

Не треба! Я ж люблю...

Студентка

(аж трохи заздрісно)

Невдячна Дульсінея!.. Донкіхоти

Завжди шукають перли у багні...

Студент

(до Студентки)

Глянь, предок твій!

Студентка

(схоплюється)

Ой леле! Утікаймо!

А то нарвемось знову на мораль.

Він впевнений, що я в бібліотеці,

Гризу науку...

(До Мудрія)

От би крила нам!

Фр-р-р! І нема!..

Студент і Студентка зникають у глибині
скверу.

Мудрій

Ти скоро полетиш.

Пташата виростають, вилітають...

Гніздо батьківське робиться тісне...

Таке життя!.. Було б мені сімнадцять!

Або хоч тридцять... Молодість і глузд

Так рідко зустрічаються... Печально!

Коли зберешся з розумом, дозрієш,

Вже сили малувато... Мав би я...

Тим часом з боку вулиці до Мудрія наближається
Батько Студентки. Хоч з палицею, та ще
міцний. Роздивляється навкруги. Знімає кашкета,
витирає голову хусточкою.

Батько

Скажіть, будь ласка...

(Прислухається)

Що це ви бурмочете?

Читаєте молитву? Чи того?

(Торкається пальцем своєї скроні)

Мудрій

Ні те, ні те. Я думаю уголос.

Батько

(іронічно)

А кажете, шановний, не того!

Ну, хто в нас нині думає уголос?

(Мудрій знизує плечима)

Олії в кого мало в голові!..
До речі, тут, здається, біля вас
Крутилася якась...

Мудрій

Були студенти.

Батько

(беручи зручніше палицю)

Й куди ж вони поділися?

Мудрій

Не знаю.

А що таке?

Батько

Здається, та коза

Була моєю донькою...

Мудрій

Можливо...

За вдачею ви схожі...

Батько

Я й вона?

Жартуєте, шановний. Я хотів би...

Моя то плоть... Ні, з різних ми планет!

Мудрій

А яблуко від яблуні... Ви чули?

Батько

(зітхає)

Бувають же щасливими батьки!..

Я вік увесь учився і трудився,

Шукав, дерзав, під кулі йшов за те,

Щоб їм жилося краще, щоб ніколи

Не знали горя й голоду вони!..

Мудрій

Багато в вас дітей?

Батько

Одна лиш донька...

Та й та якась... Ні, з різних ми планет!

Мудрій

Ви так не побивайтесь. Наші діти

Повинні бути кращими від нас.

Такий закон природи. Без прогресу

Нема життя...

Батько

(з гіркою іронією)

Ви бачили б, шановний,

Як я її впихав ув інститут...

«Не хочу, — каже, — к бісу медицину!

Набридло й так учитись, хочу жити!

Мені уже сімнадцять, я старію,

А й досі ще...» Суцільна срамота!

Сказилась дівка...

Мудрій

Може, закохалась?

Взяли б її та й заміж віддали.

Батько

(обурено)

Таке дитя? Без розуму й диплома?

Мудрій

Диплом не завжди — доля. І без них

Живуть щасливо люди...

Батько

Розіб'юсь,

А дам освіту вищу їй! Хай знають,

Що й ми не ликом шиті!..

З вулиці у сквер, похитуючись, заходить П'я-
ниця.

П'яниця

Що за шум?

Розбилась повна пляшка? Чи оцей

(вказує на Мудрія)

Не хоче з нами випити? Чистюля...

Слимак лобатий, фрукт, інтелігент!..
Що вилупив баньки, розвісив губи?
Таких, як ти, я пачками!.. Пойняв?

Батько

(заметушившись, тікає)

Он, он вона! Хрещатиком гуляє
Моя коза! Ну, я їй!..

П'яниця

(ошелешено)

Тут, коза?

У центрі міста кози він розводить?

Мудрій

Ні. Він так рідну доньку назива.

П'яниця

(витріщаючись на Мудрія)

Тебе вже десь я ніби... Приверзлося!..
Ти хто?

Мудрій

Людина.

П'яниця

Бачу, що не вепр.

Ти тут давно?

Мудрій

Напевно, з півгодини.

П'яниця

А той же де?

Мудрій

Хто?

П'яниця

(дратуючись)

Той, що тут сидів!

Із вусами, в сорочці вишиваній.

Мудрій

Із вусами, в сорочці? Я не бачив...
Ви, певно, трохи хворі...

П'яниця

(сідає)

Перебрав.

Хіба тепер горілка! Вип'єш склянку —
І вже в очах мелькає казна-що...

Мудрій

А ви не пийте. Легше для здоров'я.

П'яниця

Не пив би, так не можу. Тут пече!

(Б'є себе в груди)

Збулися, мов непотребу, послали
На пенсію заслужену! Та я!..

(Скрегоче зубами)

І донька з рейок збилася... Й дружина
Втекла аж на Камчатку... Ніби я...

З глибини скверу, а не з вулиці, куди подався
Батько, повертаються Студент і Студент-
ка.

Студент

(до Мудрія)

Чого він плаче? Хто цей чоловік?

Мудрій

Поплаче та й піде...

П'яниця

(гордовито)

Ні, ви підете перші!

А я лишусь. Я чесно заслужив
Спочинок свій. Ця лавка — персональна.
Брись звідси, фрукт!

Мудрій

(підводячись)

Будь ласка.

П'яниця лягає на лавці.

Студент

(рішуче)

Зачекайте!

Я миттю з скверу викину його...

Мудрій

(з іронією)

Не руш. Нехай... Він, видно, заслужив,

Щоб тут лежать...

(Відводить студентів)

Студентка

А батько де?

Мудрій

Подався

Ловити доньку, тільки цей суб'єкт

До мене причепився... Мабуть, їм

Доводилось стрічатись... Світ тісний...

Ну, як іде навчання?

Студентка

(грайливо, пригортаючись до Студента)

Непогано.

Ми скоро з ним одружимося...

Студент

Факт.

З відчинених дверей бару виривається музика, висотуються в танці спітнілі, збуджені дівчата й хлопці. Між них Русалка, Наречена і навіть Плаксі́й. Русалка, явно драгуючи Мудрі́я, демонструє в танці свої принади. На мить зупиняється, придивляється до П'яниці і, струснувши головою, танцює далі.

Студентка

(зневажливо)

Вона таки вульгарна...

Студент

(захоплено)

Не скажи!..

Стихія плоті, форми досконалість!..

Студентка

(обурено)

І ти туди!.. Ви всі, чоловіки,

Помішані на плоті... Одвернися!

Мудрій

(укотре вражений)

Симфонія з жіночності й краси!..

Долинає голос з вулиці, міліцейський свисток.

З боку Хрещатика з'являється Міліціонер

і Поет — молодий чоловік у береті.

Музика тихішає, танцюристи всотуються в бар.

Міліціонер

(до Мудрія та інших)

Він знову переходив, де не слід!

(до Поета)

Є правила, розмітка, певні знаки,

Які регламентують мудро рух...

Чому ж ви йдете прямо, ризикуючи

Своїм здоров'ям, нервами, життям?

Поет

Побачив я косу... Грубезну, довгу, русу!

Вона пливла по той бік, між людей...

А ви мене спинили! Ви убили

В мені поему!

Міліціонер

Ви зате живі.

(Помічає П'яницю)

А цей чого розлігся тут? Ну й люди!

Знайшов де спати... Виспався, пора!

(Будить П'яницю)

П'яниця

(крізь сон)

Це лавка персональна... Відчепися!

Мудрій

Він п'яний. І, здається, несповна...

Міліціонер

Тим паче! Вибачайте, громадяни,

Я мушу подзвонити...

(Йде в бік Хрещатика)

Студентка
(поспішно, ухопившись за Студента)
Ми також
Підемо вже. Тут сонце припікає...
І людно дуже...
Мудрій
(з усмішкою)
Лекція трива?
Студент
Вже час і до практичних переходити.
Студентка
(кокетливо)
Нахаба! Куренівський грубіян!..
Обійнявшись, вони йдуть знову кудись у глибину
скверу.
До Поета, що занотовує щось у записнику, несмі-
ливо наближається М а л ю к.
Малюк
Ви справді вірші пишете? Ні разу
Не бачив я живого...
Поет
О! Привіт.
(Ховає записник)
Яких поетів знаєш?
Малюк
На екрані
Я бачив ніби тіні... Щось вони
Нарозспів говорили і читали
З книжок тоненьких...
Поет
Ти такий малий,
А пнешся вже когось критикувати.
Малюк
Хіба я критикую? Лиш кажу,
Що бачив тільки тіні...

Поет
Я живий.
Коли б я тінню був, отой сержант суворий
Мене не зупинив би... Я живий!
Малюк
А ви літати можете?
Поет
(здивовано)
Літати?
Ну... я літав не раз на літаку...
Малюк
А так, як ластівка, сорока чи ворона?
Ширяти в снах чи справді, наяву?
Поет
Чудний ти, хлопче... Вище голови
Людина не злітає. В ній природа
Польоту не заклала, і тому
Ходити нам землею. А літати
У небі тільки птахам...
Малюк
От і ні!
Он він, Мудрій, давно уже літає
Вві сні, коли захоче. А тепер
Досліджує механіку польоту...
Мудрій
Ні, швидше — психологію...
Малюк
І він
От-от уже насправді полетить!
Поет
(зчудовано переводить погляд з Малюка
на Мудрія)
Він мовить щось... нечуване...
Мудрій
Все правда.

Поет
 (розгублено)
 Я теж люблю фантазії всілякі...
 Мудрій
 До чого тут фантазії?
 Поет
 І ви?
 Мудрій
 Що — я?
 Поет
 Повірили дитині...
 Мудрій
 Навпаки!
 Це він мені повірив.
 Поет
 Геніально!
 Скажіть мені принаймні — я не сплю?
 Мудрій
 (поводячи рукою)
 Он небо, он дерева, он дівчата
 І хлопці біля бару... Он старі
 Додрімують на лавках непрожите...
 Ось п'яний...
 Поет
 Так... Здається, це не сон...
 Малюк
 Не сон. У сні поети не приходять.
 Поет
 (піднесено)
 Зате поетам сняться віщі сні!
 П'яниця
 (потривожений)
 Дадуть мені тут спокій!.. Розкричалось
 Лобате, при краватках, воронні...
 Поет
 (напівшепотом)

Ходімо звідси... Онде вільна лавка.
 Ви там мені розкажете.
 Мудрій
 Гарзд.
 Переходять усі троє на інший бік майданчика,
 ближче до вулиці, й сідають.
 Поет
 (до Мудрія)
 То ви у снах літаєте?
 Мудрій
 Це просто.
 Літати люди можуть й наяву.
 Поет
 На крилах саморобних? На моторах,
 Прив'язаних за спиною?
 Мудрій
 Без крил.
 Мотором буде воля й досконалість
 Духовної структури...
 Поет
 (запалюючись)
 Це нове!
 Це справді геніально!.. Вибачайте,
 Що я вас так нечемно перебив.
 Мудрій
 Людина ще не вивчила, не знає
 Сама себе. У ній ще стільки див,
 Можливостей притаєних...
 Малюк
 Резервів...
 Поет
 Гадаєте, що й здатності літати?
 Мудрій
 Літали ж ми колись...

Поет
Це неможливо!
Мудрій

Чому ж тоді нам сняться льотні сні?

Поет якийсь час мовчить, не знаючи, що на те сказати.

Поет
(невпевнено)
Літали... Отже... Воля, досконалість...
Мудрій
Я все збагнув. Лишився тільки штрих...

Поет
(мрійно, не слухаючи його)
Збираєш силу волі і — злітаєш!..
Безкрилим вільним птахом... Навкруги
Метелики барвисті пролітають...
Качки та гуси дикі... Журавлі
Курличуть зовсім поряд... Пропливають
Хмарини синьо-білі...

Мудрій
(у тому ж тоні)
А внизу
Будинки ці ось, вулиці, машини,
Дерева парків, діти!..
Поет
(обнімаючи Малюка)
Цей малюк!..

Малюк
(кривлячись)
Я знову буду плакати...
Мудрій
Не хвилюйся!

Ти з нами полетиш...
Малюк
(радісно)

І я лечу, лечу!..
Поет
Над плесами дніпровими, над пляжем,
Де дівоньки оголені лежать!..
Мудрій
Над хатою, де мама, над городом,
З якого виріс, вилетів у світ!..
Малюк
Над трактором у полі, над комбайном,
Над ТЕЦ, струнким, високим димарем!..
Мудрій
Стоп, стоп! Бери ліворуч трохи,
Бо вчадієш од диму!
Малюк
Я беру
Все вище й вище, хмару доганяю,
Витрушую над полем!..
Поет
Благодать!..
Нам дощину якраз не вистачало..
Он, глянь, веселка-радуга!..
Малюк

На ній
Ми сядемо над світом відпочити!..
Мудрій
Й матлятимем ногами!..
Поет
Благодать!..
Мати

(сердито підходячи до них)
Ви що, зірвались з прив'язі? Ледащо!
Народ порядний трудиться, а ви
Розмірялись, мов психи, розкричались
На всьє місто!..
Поет
Нині — вихідний.

Субота чи неділя...

Мати

Вам сім днів

На тиждень вихідних!

Поет

Дозвольте!

По-вашому, я...

Мати

Ледар, дармоїд!

Мудрій

Ну, ви тут перегнули...

Мати

Не догнула!

І ти такий! Ще й хлопчика мого
Збиваєте з дороги. Розлітались!
Земля вже, бачте, муляє... Подай
Ще й небо їм!

Малюк

Ну, мамо!.. Ну, не треба...

Мати

(лагідніше)

Ходімо, мій синочку, звідсіля!

Он м'ячик твій... Не слухай їх, дитино.

У небі страшно й порожньо!.. Земля

Обжита, призвичаєна, надійна.

Та й з неї падають нікуди... Ходім!

Вони ідуть в глиб скверу. Мати знову сідає на
свою лавку, до неї наближається Фарцов-
щик, розтуливши поли, показує новий товар.
Малюк нехотя починає гратися м'ячем.

Мати

(захоплено)

Французькі? З етикетками? За скільки?

Поет

(скрушно)

Поезія і проза!..

Мудрій

Рівновага,

Яка тримає людство на межі

Добра і зла, високого й низького,

Землі і неба, світла і півми...

Поет

А ви злетіти хочете!

Мудрій

Я можу

Від цього відключитися. Мій дух

Баласт той не обтяжує...

Поет

Байдужість?

Мудрій

Ні, вищий ступінь пізнання!..

Батько

(вбігаючи з вулиці)

Скажіть, шановні!.. Дуже вибачаюсь.

Не бачили моєї доньки?..

(Помічає П'яницю)

Спить?

Уклався, мов у тещі... Неподобство!

Куди лише міліція глядить!

Поет

Пішла уже дзвонити.

Батько

Вибачаюсь.

Не бачили моєї доньки?

Поет

Ні.

Мудрій

Вона десь тут вивчає...

Батько

Медицину?

Мудрій

Та як сказати... Майже...

Батько
А сама?
Чи вдвох із тим облесником цибатим?

Поет
Де двоє, там на третє сподівайсь...
Батько

(хапається за серце)
Ви знаєте що-небудь?! Ох, нещастя!..
Та я зроблю з них!..

П'яниця
(перевертаючись)
Спокою нема...
Ну-у, я, здається, встану і влаштую
Маленький суд на місці!.. Через вас
І донька відреклася... Розпустила
По спині коси, курить і щодня
Тирлується у барі... Дожилися!..
Ні, мало, мало я вас!..

Батько
(злякано)
Ой, біда...
Прокинувся... Тікаймо звідси швидше!
Поет

Чого тікати?

Батько
Потім розкажу.
Він — мій сусід! Нікому не бажаю...
В цей час із-за дерев влітає м'яч і падає на груди
П'яниці.

П'яниця
(підхоплюючись, кричить)
Що?! Бомба? Замах на мое життя?
Усіх перекалічу!..

З бару на крик вибігає молодь, Русалка
в тому числі.

Малюк
(підбігаючи)
Це не бомба,
А м'яч футбольний...
П'яниця
(після важкої паузи)
Ось тобі, шмаркач!!

Б'є м'яч у бік вулиці. Малюк щосили кидається
за м'ячем.

Мати
(біжить слідом)
Там вулиця, машини! Порятуйте!
Пропало! Ой, пропало!..

Мудрій підхоплюється і, випустивши портфель,
біжить поперед Матері. За ним усі, крім П'яни-
ці, що важко опускається на лавку. Останніми —
Студент і Студентка, які були десь недалеко
в сквері.
І раптом усі спиняються, вражені чимось незви-
чайним.

Студентка
О боже! Він насправді полетів!..

З вулиці долинає чийсь крик, нещадний скрегіт
гальм.

Всі дивляться туди. Незрушні, ніби статуї.
За хвилину Батько знімає кашкета, Поет — бере-
та. Усі стоять у скорботі.
Тримаючи за руку Малюка, до них підходить
Міліціонер.

Міліціонер
Де мати? Ось приймайте...
Мати
(кидається до Малюка)

Синку мій!
Та як же ти?..

Малюк
(схлипуючи)
Він там... лежать zostався...
Міліціонер
Малого встигнув вихопить, а сам...
(Втирає сльози)
Поет
Злетів і раптом... на тобі...
Міліціонер
(насторожено)
Злетів?
Ви що?
Мати
Піднявся й полетів!
Інакше він не встиг би...
Міліціонер
Не морочте!
Студент
Летів, як птах!..
Батько
Руками не махав...
Студентка
(крізь сльози)
Мов сокіл молодий, крилатий!..
Міліціонер
Ви що, усі тут з'їхали в кювет?!
Як я таке впишу до протоколу,
Сміятись з мене буде все ДАІ!..
Русалка, яка нарешті збагнула суть того, що
сталося, кидається до П'яниці, хапає його за
груди.
Русалка
(кричить, ридаючи)
Ти винен, ти!!
П'яниця
(майже весело)

І зло не без добра...
Гнида інтелігенція!..
Русалка
Убивця!
Міліціонер
(втручається)
Прошу вас, громадяни, заспокойтесь!..
Ридаючи, Русалка біжить у бік вулиці, до нежи-
вого Мудрія. П'яниця лягає знову.
Міліціонер
(піднімає портфель)
Його портфель?
Батько
Я бачив сам: його.
Міліціонер
При ньому не знайшлося документів.
Можливо, у портфелі...
(Намагається відкрити портфель)
Ну й замок!..
(До всіх)
Хтось знає, може, прізвисьце, адресу?
Перезираються, знизують плечима.
Мати
Він тут десь жив, у нашому кварталі...
Студентка
На хуторі, як він любив казати...
Студент
Його ми звали просто Мудрієм,
За розум, за думки його незвичні.
Поет
Нема пророка в рідному краю!..
Батько
(вказуючи на портфель)
А може, там, шановні, дисертація?

Тепер в портфелі кожному...

Студентка

(крізь сльози)

Помовч!

Злетіла і загинула — Людина!..

Малюк

Там скарб лежить! Він сам казав мені.

Міліціонер

Побачимо... Нарешті відчинився!

Під поглядами присутніх Міліціонер засовує
руку в портфель, довго мацає і раптом... виймає
половинку хлібини.

Батько

Це все?

Міліціонер

(піднімає хліб угору)

Нічого більш немає!..

Всі опускають голови, стоять заглиблені самі
в себе. В своє життя...

1980 р.

Материзна

Ір

ДЮТЬ:

Діти одної матері:

Петро

Остан

Мусій

Марійка

Захар

Наталка, дружина Мусієва

Олег, їхній син

Василина, сусідка матері

Голова сілради

КАРТИНА ПЕРША

Кімната простої сільської хати. Ліворуч вхід із сіней, а далі піч, вікно, вхід до світлиці, стіл, лавка, кілька стільців. На стіні біля вікна висить у рушнику фотопортрет матері — в українському одязі, ще зовсім молодій. По другий бік вікна — також у рушнику поблякла стара картина «Козак Мамай», на дошці і без рами.

Хто де сидять похмурі Петро, Остап, Мусій, Марійка, Наталка та Олег, який не розлучається з магнітофоном. Вбігає з валізою в руці Захар.

Захар

Ну, що тут? Всі вже... Я не запізнився?

Петро

Ні. Ще жива...

Захар

Діла такі погані,

Що нас згукнули?..

Петро

Лікарка вважає,

Що, може, день... Од сили, каже, два...

Захар випускає з рук валізу. Стоїть, ледь стримуючи сльози.

Остап

Іди до неї. Жде тебе одного...

Найменшенький, мізинчик як-не-як!..

Захар

Вона вже знає, що залилось жити
Трагічно мало?

Петро

Звідки? Не кажи,

Захаре, й ти, дочасно не вбивай.

Як зможеш, то веселим будь...

Захар

Веселим?

Коли вмирає мати?!

Остап

(суворо)

Не кричи.

Смертельно хворі прагнуть прочитати
На лицях близьких правду... Пожальй
Її хвилин останніх...

Захар

(у відчаї)

Грати роль?..

Це ж мати, мати!

Мусій

Нам також нелегко

Вдавати, що не знаємо, куди

Схиляються шалькі життя і смерті.

Хоч ми й натури грубі, як сказав

Ти сам колись...

Остап

Знайшли де сперечатись!

(до Захара)

Йди швидше. Мама жде тебе давно.

Захар

(киваючи на двері до світлиці)

Вона сама?

Петро

Ні, з нею Василина.

Захар

Ота, твоя?

Петро

Яка вона моя!..

Захар

Та ви ж кохалися...

Петро

Діла забутих днів!

Так нам казали класики у школі?

Остап

По-моєму, забутих не всіма...

Вона не вийшла заміж...

Петро

Не схотіла!

Марійка

А може, так любила, що ніхто

Не милий був, крім тебе? У жінках

Не тямиш ти нічого...

Петро

(з іронією)

Я? В жінках?

Та в мене їх було!..

Марійка

Не вихваляйся.

Велика кількість — теж від незнання.

Петро

(прискалившись)

Ти судиш по собі? Я чув, співачки

Народ палкий...

Остап

Ти, Петре, неправий!

Прогавив ти кохання. Васирина,

Як глянула на тебе, зайнялась

Вогнем таким, що я тобі позаздрив...

Кохає й досі. Цілих тридцять літ!

Мусій

(зітхнувши)

Було б кого!..

Наталка

(до Мусія)

А ти не прибідняйся.

З півсотні побувало продавщиць

У тебе в кабінеті!..

Петро

Годі вам!..

Он мати помирає... Ти, Наталко,

Забула, мабуть, що й сама із них,

Отих, що в кабінеті...

Наталка

(обурено)

Я — дружина

І мати двох дітей його!

Мусій

(іронічно)

Овва!..

Стриножила вагітністю, парткомом

Й погрозою втопитися...

Наталка

(вдоволено)

Не зле

Тобі зі мною? Вибився у люди!

А так сходив би вік у бугаях...

Остап

(скривившись)

Мусію, вгомони її! Там мати...

А ви тут...

(до Захара)

Що ж ти тягнеш?

Захар

Я боюсь,

Що, глянувши, розплачуся...

Петро

(грубувато)

Ти завжди

Плаксивим був.

Марійка

Скоріш, сентиментальним.

Захар

Хіба це гандж? Довкола сталь, бетон,

Безжальність і байдужість принципів
З ідейних ніби, вищих міркувань...

Остан

(лагідно, проте досить рішуче)

Ти вліз в мою парафію, Захарцю,
В якій ти мілко плаваєш. Митці
Подібні до вітрильників, що линуць
В буремній сині моря без стерня,
І щоб не ми...

Захар

(іронічно)

То всі вже потонули б?
Не будь смішним!..

Василина

(з'являючись на порозі світлиці)

Захара ще нема?

О! Ти вже тут! А мама виглядає...
Ходи мерщій...

Петро

(До Захара)

Дивися ж там мені!..

Василина

Про що ви?

Захар

(знічено)

Я...

Петро

(навмисне грубо)

У нас сімейне діло.

(До Захара)

Кругом і марш! Щоб був, як у строю!..

Марійка

(обурено)

Тут, Петре, не казарма.

Петро

Вам усім

Якраз її, рідненької, бракує,
Щоб стати повноцінними...

Остан

Старе!

Придумай щось дотепніше.

Захар

(нерішуче)

Я, мабуть,

Уже піду?..

Петро

(роздратовано)

Ти й досі тут стоїш?!

Захар несміливо йде до світлиці. Василина,
з жалем та осудом глянувши на Петра, зникає
за дверима.

В кімнаті западає тиша. Присутні один за одним
починають роздивлятися хату, наче прощаючись
з нею.

Поволі погляди зупиняються на «Мамаї» та
портреті матері. Тихенько лине якась заморська
музика з Олегового магнітофона.

Наталка

(вказуючи на портрет)

То мама ваша?

Мусій

В молодості.

Наталка

Геть

Як в Лаврі у музеї...

Остан

Етнографія.

Фольклор, діла давно минулих днів,
Як каже брат наш старший...

Петро

Не блазнюй.

То мама в ролі Галі із вистави
«Назар Стодоля»...

Марійка
(збуджено)
Кажуть, що була
Потрясна Галя! Хтось там приїздив
І кликав до театру у столицю;
Вона ж не захотіла, бо була
Закохана нестямно у Назара,
У батька тобто нашого. Пропала,
Можливо, Заньковецька чи Ужвій!..
Остан

Зате ми є, всі п'ятеро.

Марійка
Дурниці!
Артистки також родять...

Петро
Хто б мичав!
Ти спершу вийди заміж та вроди
Хоча б одне!..

Марійка
(крізь сльози)
Ти цинік, грубіян!..
На рану сиплеш сіллю... Я ж казала
Тобі колись...

Петро
Не здатна, то й мовчи.

Марійка
Я мамі пожаліюся...

Стає тихо-тихо. Марійка, нишком плачучи, ви-
ходить з хати.

Остан
(докірливо)
Хоч, Петре,
Ти й старший брат, все ж мушиш міру знать.
Марійці й так не з медом...

Мусій
Напосівся,
Як шуляк на куріпку!
Наталя
(до Мусія)
Не встрявай.
Самі хай розбираються.
Мусій
(відмахуючись)
Марійка —
Моя сестра!

Петро
(іронічно)
Здається, що й моя...
Мусій
Тоді чого ж ти!
Остан
Справді, не гаразд...
Якісь ми всі зробилися...

Петро
Розм'якли.
Остан
А може, отверділи?.. Розбрелися
І втратили ту часточку душі,
Що нас єднала... Світ такий настав,
Що кожен не тримається домівки
І прагне якнайдалі залетіть,
Так ніби там вода та хліб смачніші
І небо вище...

Петро
(прискалившись)
Сам ти не такий?
Живеш в селі при матері?..
Остан
Даремно
Береш мене на кпини. Я почав

Замислюватись, душу очищати
Від мулу літ та цінностей фальшивих,
Коли одержав звістку про біду,
Що нас сюди пригнала...

Мусій

(у тон йому)

Я не міг

Згадати, як картину називають,
Оту, що споконвіку на стіні,
Що з нею виріс!..

Петро

То «Козак Мамай».

Остап

«Мамай — душа правдива...» Давнини
Відгомін екзотичний...

Марійка

(входячи)

А мені

Було б у хаті пусто без «Мамая».
Він ніби наш одвічний домовик,
Божок домашній, добрий і суворий,
Який вогонь родинний береже...

Остап

(журно)

Пригас вогонь, лишився тільки попіл...

Петро

Знайшли за чим журитися. Натомість
П'ять вогнищ гріють душі!

Остап

По світах

Розкидані ці вогнища, самотні...

Петро

Ат, люди скрізь!

Марійка

На них я надивилась,
Мандруючи з ансамблем... Рідний двір,

І хата, й піч, і мама, що із неї
Виймає борщ звичайним рогачем...
Нема на світі вищого!..

Петро

(лукаво)

Вертайся

І тут живи!

Марійка

(не одразу)

Не годна вже на те...

В душі щось поламалося, зотліло...
Я вже не я... Середнє щось, «воно»...

Мусій

І я не той, що зріс у хаті цій.
Розпроданий... Сама лишилась тара...
Аж страшно робиться, як стану й озирнись...

Петро

Навіщо озиратися? Вперед!
В атаці щастя, в наступі, в доланні
Висот ворожих!

Остап

Все ж потрібно знать,
За віщо йдеш в атаку, що в тилу...

Мусій

Куди прийдеш зализувати рани...

Петро

(насмішкливо)

Мусій наш став філософом!

Наталка

(обурено)

А що він —

Дурніший вас?! Чверть віку у торгівлі,
А й досі...

Петро

Не попався і не сів?

Наталка

(з викликом)

А хоч би й так! В нас треба мати клепки.
«Ура» не допоможе...

Мусій

Кожен день

На вагах важиш волю і життя...

Петро

Ось звідки філософія!

Остап

Ти, Петре,

Сьогодні роздратований якийсь.
Колючий весь, йоржистий...

Марійка

Відчуває,

Що маху дав...

Петро

(насторожено)

Якого і коли?

Марійка

Не взявши Василя.

Петро

Ти смішна.

Куди тій Василя до моєї
Докії Станіславівни!

Марійка

Й того,

Що донька генеральська. Ні душі,
Ні розуму...

Мусій

(в тон)

Ні тіла...

Петро

(іронічно)

Вже сказав би:

Ні м'яса, ані жиру...

Мусій

Можна й так.

Не думай, що людина від скотини
Одбігла так далеко...

Петро

Ну і ну!

Філософ од торгівлі...

Олег вмикає голосно магнітофон. Якийсь час
усі розгублено слухають.

Мусій

Зменши звук.

Бабуся там... недужа...

Олег

(слухається найживіше)

А чого він

Весь час тебе принижує!..

Мусій

(зітхнувши)

Полковник

І старший брат...

Олег

Він просто дуже злий!

Марійка

Нещасний, то й лютує.

Петро

Я — нещасний?

Та хто з нас більш од мене досягнув!
Остап і той замкнувся на районі
Й навряд чи скочить далі...

Марійка

(перебиває)

Ти зміняв

Людську одвічну душу на чини
Й тому такий...

Петро
(сікаючись)
 Який же я? Який?
 Ні, ти вже договорюй, не соромся!
 Ви всі там, у мистецтві, — слизняки.
 Всі надто вільнодумні. Розпустились,
 Просякли духом іншим, нам чужим!..
Остан
 Я слухаю і думаю: як добре,
 Що ти уже на пенсії...
Петро
(дещо розгублено)
 Чому?
Остан
 Страшнішого, напевно, не буває
 Від тупості при владі...
Петро
(обурено)
 Я — тупий?
 Та знаєш ти, ким був я і до чого
 Мав вільний доступ!
Остан
 Слава і хвала
 Начальникам, що вчасно схаменулись
 І виправили помилку.
Петро
 Ну, знаєш!
 Від тебе я такого не чекав!..
 Нехай би вже Мусій...
Наталка
 І знов за рибу гроші!
 Мусій, Мусій!.. На себе подивись!..
 Із світлиці виходить, тихо плачучи, Захар. За-
 падає тиша.
Мусій
(до Захара)

Ну, як там? Мо, одужає?
 Захар заперечно хитає головою.
Остан
 А нас
 Не кликала?
Петро
 Нічого не казала?
 В таких випадках роблять заповіт...
Марійка
 Про що ти, Петре! Мама ж там, матуся...
 Єдина наша!..
Петро
(грубо)
 Тихо! Не квили!
 Сльозами не допоможеш...
Марійка
(у відчаї)
 Я готова
 Молитися!..
Петро
 Тарах по чагарях!
 Молитися в двадцятому столітті?..
Марійка
 За матір — і в тридцятому не гріх.
 Ми всі так завинили перед нею:
 Покинули, забули, відреклись...
 Не буде нам прощєння!..
Захар
(крізь сльози)
 Тільки що
 Вона мені сказала, що прощає...
Мусій
 Усіх?
Захар
 Мене...

Мусій
А як же я, Петро,
Марійка ось з Остапом?..
Захар
(*знижує плечима*)
Я не знаю... Ідіть, просіть і кайтеся!..
Остап
Гуртом?
Захар
Просила, щоб зайшла тепер Марійка.
Щось хоче їй сказати...
Петро
(*кидається*)
Заповіт?
А ми хіба не діти, не нащадки?
Остап
Помовчав би ти, Петре! Що тут є
Ділити, успадковувать?..
Петро
А хата!..
Василина
(*визираючи із світлиці*)
Марійко! Мама просить...
Марійка
(*ламаючи руки*)
Боже мій!..
Ну як мені це витримать, удати,
Що все гаразд, що смерть не торохтить
Кістками біля нашого порога!..
Захар
Не гайся. Ледве дихає вона.
Хто знає, скільки...
Петро
(*до Марійки*)
Може, я з тобою?

Захар
(*рішуче*)
Просила, щоб Марійка увійшла.
Петро
Одна?
Захар
Одна.
Петро
(*іронічно*)
Немов до генерала!..
Марійка йде до світлиці.
Остап
Знайшов із ким порівнювать! Ти справді
Змівся вельми...
Мусій
Він такий і був.
Командував, принижував, знущався...
Петро
Я — старший брат! Глава сім'ї...
Мусій
З якої
Тягнув, що міг, не дбаючи про нас,
Братів молодших...
Петро
(*обурено*)
Я вже десять літ
Не був удома!
Мусій
Те було раніше.
Як батько вмер, як мама день у день
Із ферми не вилазила, а ми
До школи бігали всі четверо...
Петро
Згадав! Я був тоді лиш прапорщиком,
Злиднем.

Остап
Додому повернувся б...

Петро
(прискалившись)

Щоб тебе
У люди вивести, загрузи по коліна
В гною чи в солідолі?

Остап
Я і сам
Знайшов свою дорогу.

Мусій
(до Остапа)
Ти забув
Про мамині старання. Скільки ти
Років не зазірав сюди, додому?

Остап
(знічено)
Десь п'ять чи шість...

Мусій
Всі десять!
Остап

Та невже?..
Як час біжить... Я, братику, собі
Сам не належу. Вічна круговерть.
Кампанії, вказівки, постанови,
Які усі виконуй...

Захар
А була б
Про чуйність щодо матері, примчав би
Під стріху цю?

Остап
(зітхнувши)
Звичайно. На контроль
Її взяли б в обкомі...

Петро
(зловтішно)

Без контролю
Нічого вже не можете робить?

Остап
Ми також контролюємо. Й спускаєм
До нижчих ланок цінні вказівки.
(Спохопившись)

А ти хіба наказував до того,
Як зверху наказали?

Петро
Я — солдат.

Остап
Гадаєш, в нас привіллячко, і кожен,
Що хоче, діє?..

Петро
Також состою
Вже тридцять років.

Остап
Тільки «состоїш»?
Петро
А ну тебе! Ви нині всі, мов оси,
Знічев'я розтривожені...

Остап
Знічев'я?
Коли б то так! Це буря на роки.
Комусь уже змолосся, а іншим
Ще змелеться. Кручусь у ній і я.
А тут ця телеграма...

Петро
(насмішкливо)
Як же ти

Покинув і поїхав?

Остап
Не блазною,
З народженням і смертю не жартують...

Петро
(у своєму дусі)

За спадщину злякався?

Остан

(сердито)

Ти дурний

Чи дурнем прикидаєшся? Ще мати

Жива, а ти вже...

Петро

Нас зібрали не дарма.

Ти ж знаєш думку лікарки: сьогодні

Чи в крайнім разі завтра...

Захар

Схаменись!

Ти глянув би на маму...

Петро

(ображено)

Не гукають

Мене до неї — інші там вершать

Усі діла...

Захар

Які діла?

Петро

Зі спадком.

Ти, мабуть, також дещину урвав?

Захар

(не одразу)

Так. Мама наказала, щоб і далі

Я в горі плакав, в радості радів

І був собою завжди.

Петро

(насмішкливо)

Не багато!

Схопив ти шилом патоки. Ачей

Марійці все дістанеться...

Наталка

(стурбовано)

Мусію,

Про що він мовить? Може б, ти зайшов
До матері, на очі показався...

Й Олега взяв з собою...

Мусій

(сердито)

Відчепись!

Без тебе тошно... Де вже нам за ними

Потовпитись!..

Наталка

Махтулою не будь!

Ти ж третій син. Твоя ось нині черга,

Оскільки менші першими ідуть.

Мусій

(схоплюється)

А й справді!..

Петро

(різко)

Стій!..

Входить Голова сільради.

Голова

(вклонившись усім)

Як мати?

Петро

(децю запобігливо)

Дуже зле.

Сідайте в нашій хаті.

Голова

Я на хвилю.

Щось, може, треба? Ліки там якісь...

Я владою своєю...

Остан

Ми вже тут

Нав'єзли їх... Спасибі!..

Петро

Ви, як влада,

Й діла нотаріальні?..

Голова

У сільради

Великі повноваження. А що?

Остан

(поспішно)

Петро, як старший, мусить клопотатись

Печальним ритуалом...

Голова

Заробила

На шану всенародну, і тому

Сільрада та правління, як належить,

Візьмуть на себе...

Захар

Мама ще жива!

Голова

(знічено)

А й справді... Вибачаюся. Я, власне,

Зайшов провідать...

Петро

Дякуєм. Прошу!

(Хоче увійти разом з Головою)

Голова

Я мушу побувати сам на сам.

Державна, так би мовити, розмова...

Петро

Це щодо заповіту?

Голова

(з іронією)

Петре, ви

Занадто нетерплячі... В односельців

Є справ немало спільних... Я ж іще

Та ваша мама — родичі далекі...

Петро

(зрадівши)

То й ми рідня вам!

Голова

Це ще як сказать...

Петро

А голос крові?

Голова

То химерна штука...

Між нами нині відстані такі,

Що можна й не почути...

Петро

(вперто)

Все ж рідня!

З одного ми коріння.

Голова

Про коріння

Ви мудро мовите... Та що одні слова!

Словами залилися ми по шию,

Вже навіть засмерділось це багно

І дихать заважає... Вітру діла

Бракує нам!..

Петро

(насутившись)

Ми теж не сидимо,

Всі трудимось на благо...

Голова

На чие?

Остан

(насторожено)

Ви хочете сказати?..

Голова

Я кажу,

Що благо нині в кожного осібне.

Мільйони благ! Завзято всяк гребе

Лише під себе.

Петро

(не без іронії)

Браво, Голова!

Чудово сказано! А діло? Де діла?

Голова

(роздумливо)

Вони у нас щоденні, некрикливі.
Живемо ділом...

(Помовчавши)

Мабуть, я зайду

До хворої спочатку, а потому
Ми з вами домовимося?

Петро

Прошу!

Там, правда, є сестра і посторонні...

Голова

(нахмурившись)

Це ж хто такі?

Петро

Сусідка.

Голова

Василина?

В селі, як вам відомо, всі свої.

Петро

А діти рідні?

Голова

Й діти. Як вони

Коріння не цураються...

Остан

Пробачте,

Ви звузили проблему. В наші дні
Людина вибирає, де їй жити,
Плекає власне щастя без принук...

Голова

Безбаченків щасливих не буває.

То тільки їм здається...

Петро

Ну і ну!

Нарвалися на критику не десь,

А в рідній хаті!

Голова

(примружившись)

В рідній? І коли

Вона вам стала рідною? Щось я
Давно вас, кривні родичі, не бачив
У хаті цій, у матері, в селі!..

Захар

Я був два роки тому...

Голова

Кілька днів.

Щоб роздобути грошей на квартиру.

Петро

(рвучко)

Ти гроші брав?! Багато?

Захар

(махає рукою)

Не дали.

Сказали...

Голова

(насмішкливо)

Ну і дітки! Не годиться

На матір зводить наклеп. Ти ж узяв
Півтисячі.

Захар

Це сльози, а не гроші!..

Мусій

(обурено)

І змовчав, від усіх нас утаїв!

Петро

Нічого. Зарахуємо, як будем
Ділити...

Захар

Протестую! То мені

Разовий подарунок. Він не йде
У спадщину...

Голова
А раптом ваша мати
Одужає?!
Наталка
Це наклеп! Хитрий хід!
Он лікарка сказала...
Западає глибока, довга тиша. Всі опускають
голови.
Олег вмикає голосно магнітофон.

Петро
(істерично)
Заглушіть
Цю музику паршиву, бо за себе
Я більше не ручаюся!..
Олег спокійно зменшує до мінімуму звук.

Захар
(тихо)
І справді,
Там мама наша при смерті, а ви...
Наталка
Що — ми? Хіба ти сам не чув,
Що це лише комедія? Вмирає!
Ха-ха! Ха-ха! Попались на гачок —
Приїхали прощатися!..
Мусій
(не витримує)
Замовкни!!
Бо я... бо я!..

Наталка
Розякався! Захар
Урвав уже півтисячі!..
Мусій
Наталко!..
Голова
(до Остапа, багатозначно)

А кажете, щасливі...
(До всіх, з гіркою іронією)
Не печальтесь,
Вона вмирає справді... Дожились!..
У повній тиші Голова проходить до світлиці.
Невдовзі звідти виходять, тихо плачучи, Ма-
рійка і Василина.

Марійка
(ніби сама до себе)
У чому тільки держиться душа...
Сама лиш шкаралуща... Так немовби
Ми висмоктали соки...

Остап
Колообіг
Матерії живої. Ми її
Продовження. І сходинка в майбутнє,
Що визріє в онуках...

Марійка
(похмуро)
Де вони,
Мої онуки!..

Остап
Матимеш дітей,
То будуть і онуки... Колообіг!..
Марійка
У мамі нас аж п'ятеро, а хто
Зігрів її у старості, в недузі?..
Чи варто їх народжувать, дітей,
Щоб потім умирать самотиною?..

Петро
Ми ж ось приїхали...
Захар
Злетілись, мов круки,
Почувши запах здобичі!
Остап
Не треба

Трагічно узагальнюють і мірять
На свій копил...

Захар

(насмішкувато)

Виходить, тільки я
Приїхав пожитися, а ви
Всуціль святі та божі?..

Петро

Не блазною!

Нас горе тут зібрало...

(До Марійки, киваючи на двері до світлиці)

Ти не чула,
Про що вони там тихо гомонять?

Марійка низує плечима.

Василина

(що весь час дивиться на Петра)

На фермі щось не ладиться, а мати,
Вважай, життя тій фермі віддала.

Петро

І більше ні про що?

Марійка

Ми вийшли.

Петро

Самі чи вас спровадив Голова?

Марійка

Він попросив...

Петро

А кажете, про ферму!

Вони там щось хімічать...

Остан

(схривившись)

Що за стиль!

Петро

Важлива суть. Вона ж, мені здається,
Пішла наперекіс...

Мусій

Зайди і поспитай!

Петро

(розводить руками)

Не кличуть... Не вдостоївся...

Василина

Йй трудно

Сьогодні розмовляти.

Петро

(іронічно)

Голова

Он довго як!.. А діти — під дверима
Прийому ждуть...

Захар

(обурено)

Ти геть уже звихнувся!

Таке говориш...

Остан

(до Петра)

Справді, вгомонися.

Бо люди ще подумують...

Петро

Вони

За нас уже подумали й зробили,
Щоб ми лишилися з носом...

Остан

Ну й слова!

В казармі нахапався, наче бліх...

Петро

Казарму ти, Остапе, не займай.
Далеко ще райкому до казарми!..

Остан

Йй чудово! Це найкраща похвала.

Петро

Хто зна, хто зна!..

Підступає до дверей, прислухається.

Тихенько гомонять...
Про що — не добереш...

Захар

О tempoга, о mores!

Петро

(нахмурившись)

Ти щось сказав образливе, лайнувся?

Захар

(з посмішкою)

Та ні. Латинський мудрий афоризм.

Петро

Про мене?

Захар

І про тебе. Він звучить

В перекладі...

Петро

Не треба! Я згадав.

Це про часи і звичаї. У мене
При штабі був один такий дебіл,
Що сипав знай латиною. Я в с и п а в
Йому таких нарядів, що зомлів
І місяць в лазареті провалявся.

Захар

Мені це не загрожує?

Петро

Ти ж брат.

І я уже на пенсії. На жаль.

А то б я!..

Остан

(насмішкуюато)

Розійшовся — хоч тікай!

Було б чого... Послухай, Василю,
Як ти могла такого покохати?

Василина

(зніяковіло)

Він був... він був... розумний і м'який...

Марійка

Чи ти була сліпою від кохання...

Василина

Він геть перемінився...

Петро

(до Василини, прискалившись)

Може, ти

Лишилася такою, як була?

Й любов свою велику і правдиву
Всі тридцять літ у серці берегла,
Не зрадивши ні разу?..

Василина

(глухо)

Ти вгадав.

Я в матері твоєї тебе любила
І тим жила...

Захар

(не одразу)

Любовний феномен!

Куди тій Пенелопі!..

Петро

(гнівню)

Не блазною!

І так на серці тоскно...

Василина дивиться на Петра і тихо плаче. Потім
виходить у повній тиші з хати.

Остан

(зітхає)

Дивний світ!..

За щастям поженешся в далину,
Геть вистудивши душу, а воно
Було десь зовсім поряд...

Захар

Не завжди.

Гоген своє знайшов аж на Таїті,

Покинувши дружину і Париж.

Наталка

Мусій — у магазині.

Петро

Завели

Хто зна про що! Дай тільки побалакать.

Так ніби на любові світ стоїть...

Марійка

А то ж на чому! Що він без любові?

Хімічні елементи, мертвоті.

А де любов, там!..

Голова

(з'явившись у дверях)

Мати помирає.

Зайдіть і попрощайтесь...

Притихлі й помалілі всі скорбно входять до
світлиці.

Залишений на лавці, щось тихо-тихо грає магні-
тофон.

КАРТИНА ДРУГА

Та сама кімната. Тільки портрет матері, на різку
перев'язаний чорною стрічкою. Учора поховали
матір, і діти її сидять сумні. Олег тихенько
слухає магнітофон.

Марійка

(втираючи сльози)

Не віриться, що матері нема...

В душі якась важуча порожнеча...

Не знаю, як співатиму... Гастролі

Вже завтра починаються...

Мусій

Відмовся.

Скажи, що ти не можеш.

Марійка

Там уже

Чекає юна «горличка», готова

На будь-які умови.

Наталка

Ваш ансамбль

Із мужеської статі?

Захар

(лукаво)

А співають

Тонкими голосами...

Мусій

Може, їх,

Як то було в Туреччині?..

Остан

Братове,

Цю тему обговорите пізніш!

Петро

Зберете конференцію, згукнете

Любителів та визнаних спеців

І будете базікати днів п'ять,

Трибуну обнімаючи руками,

Як жінку...

Остан

Петре, ти ж пенсіонер,

А теж туди!

Захар

Він молодість згадав,

Зустрівши Василю.

Петро

(нахмувшись)

Ти, Захаре,

Про це помовч. Зелений ще.

Захар

(з викликом)

А ти

Спіліший був, як зрадив і кохання,
І матір з батьком, і своє село,
Світ за очі чкурнувши?

Петро

Я пішов

Служити.

Захар

Й не вернувся, хоч поклявся
Йй, знадженій тобою!

Петро

(прискалившись)

Ти — святий,
Як кажуть, непорочний?

Захар

(знякловівши)

Я... мені...

Вже двадцять і чотири...

Петро

Отже, ні?

Чому ж не одружився із тією,
Що першою розщедрилась?..

Остан

Біда

Із вами, хлопці! Матір поховали,
А мелете...

Захар

Не будемо. Пардон!

Марійка

(дивлячись на портрет)

Це ж мама, певно, слухає...

Петро

Ти віриш

У вічність душ?

Марійка

Не знаю... Все тепер

Химерно переплуталось... Недавно

Один поважний вельми чоловік
Мені доводив гаряче, що може
Ввійти в контакт з душею, що давно
Колись жила на світі...

Петро

(іронічно)

Певно, він

До тіла добирався?

Марійка

(грайливо)

Звідкіля

Тобі про це відомо?

Петро

Сам колись

Жінкам морочив голови. Ваш брат
Не любить без туману...

Остан

От напасть!

На секс вас потягло. Сусіди,
Почувши, скажуть: з'їхали з ума
Від жалю за померлою...

Захар

А й справді!

Ми — ніби вже й не ми...

Петро

А хто ж іще?

Вигадуєш...

Захар

Ми тут... і десь далеко...

І люди... і не люди...

Петро

От дає!

Таки звихнувся... Меншенькі завжди
Сльозливі й тонкошкурі...

Мусій

Не хватає

На них матеріалу!

Наталка

(півголосом)

Ти пильнуй,

Щоб нас не обідрали! Цей прийом
Ефектний при обважуванні...

Мусій

(півголосом)

Справді,

Нам забивають баки хтозна-чим!...

(До всіх)

Ми їдемо сьогодні. Може, час
До діла ближче?

Марійка

Ми уже тобі

Набридли так? Коли-то ще зберемось!..

Роз'їдемося, забудемо село

І хату нашу рідну...

Захар

Se la vi!

Таке життя, як мовлять у французів...

А втім, вони тримаються свого,

Минуле не вирубують сучасним,

Щоб сіяти майбутнє. Он Гоген

На що вже був...

Петро

Облишив би Гогена!

Він нині недоречний.

Захар

Це мій хліб.

Я буду захищатись на Гогені...

Мусій

Від кого? Може, треба...

Остан

Ну й народ!

Мусію, це так мовиться, як прагнуть

Добути вчений ступінь. Ти ж чував
Про захист дисертації?

Мусій

(торкається потилиці)

Вона

Мені ось де, проклята!

Остан

(з подивом)

Що таке?

Мусій

Наталка не дає спокою.

Захар

Тобі?

Мусій

Пиляє денно й нічно: запишися

У чергу до науки, «кандидат»

Чи «доктор» не завадять у торгівлі,

Підеш одразу вгору!

Остан

(стримуючи сміх)

Ну і що?

Мусій

Все ніколи зайнятися...

Наталка

Ледащо!

Упреться в телевизор та й сидить,

Почухуючи черево. Он люди

(Киває на Захара)

Вже їздять на «Гогені», а у нас

Немає навіть «Волги»!

Мусій

Ти ж сама

Сказала, що почнуть перевіряти

Й докопуватись...

Наталка

Був би кандидатом

Чи доктором, ніхто б не сумнівавсь,
Що в тебе чесні гроші!..

Мусій

(засовавшись, до всіх)

Може, ми

І справді розпочнемо?..

Марійка

Що?

Мусій

Ділити

Залишене нам матір'ю добро.

Всі замовкають раптом, напружуються, мов перед
боєм.

Петро

(як старший, бере діло в свої руки)

Добра того не дуже...

Наталка

Не скажи!

Ми тут уже прикинули з Мусієм...

Петро

А ти помовч! Це діло не твоє.

Нас п'ятеро...

Наталка

(схоплюється)

Е ні! І ми з Олегом...

Петро

Помовч, кажу!

Остан

Будь ласка, не кричіть.

Довкола ж люди...

Наталка

(киваючи на Петра)

Він нас за людей,

Як видно, не вважає! Окрутити

Круг пальця хоче! Дзуськи!..

Петро

(крізь зуби)

Забери

Її, Мусію, звідси... чи накинь

Намордника...

Наталка

Ви чули, люди добрі?..

Мусій

(стає на захист дружини)

Це хтозна-що! Дружину ображать

Нікому не дозволю!

Петро

(з іронією)

Ах, пробачте!

У мене ненароком з язика

Зірвалося те слово...

Мусій

(вдоволено)

Ну, гаразд.

З ким не буває...

Петро

(придивляється до Наталки)

Справді, їй без нього

Пасує більше...

Остан

(сердито)

Петре, припини

Цей балаган!.. Ми вчора поховали

Людину найріднішу, від якої

Не чули слова грубого, самі ж

Гриземось, як собаки...

Захар

Нині в моді

Всілякі ретро і народний стиль.

Марійка

А мама — не народ?

Захар
Здаюся.
Ми, браття, призабули, хто є хто,
І часто називаємо народним
Те, що колись привнесене було
Й посіялось, і виросло, й забило
Наш чистий хліб...

Петро
Захаре, не мороч!
Усім нам скоро їхати. До того
Потрібно материзну поділити.

Мусій
По-чесному!

Петро
(з посмішкою)
Звичайно. Так, як ти
Торгуєш...

Мусій
Протестую!

Всі сміються.

Петро
Ми тобі
Не вділимо нічого.

Мусій
Тож чому?

Петро
Як сядеш з конфіскацією, ляпне
І мамин труд...

Мусій виймає хусточку і витирає лице.

Наталка
(до Мусія)
Не слухай ти його!
Він давить нам на психіку, щоб нишком
Нас ощукать.

Мусій
А раптом?..
Петро
(до Мусія)
Є за що

До суду притягати?
Мусій
(глухо)
У торгівлі

Раз плюнуть...
Остан
Хлопці!
Петро
Я пожартував...

Приступимо до діла! Маєм хату...
(Загинає палець)

Корову... Порося...
Наталка
І семеро курей!
Петро

І півень в їх числі чи восьмий?
Наталка

Із півнем — сім.

Остан
Братове, майте глузд!..
Пропоную продати все і гроші
На п'ять частин, як личить, поділити.

Марійка
Чудова думка!

Захар
Згоден з тим і я.
Наталка

На сім частин!..

Петро
Стоп! Діло не підє,
Нам спершу треба спадщину оформити,

Вступить у володіння...

Остап

(чухаючи потилицю)

Як же я!..

Склероз, видать, проклонувся...

Мусій

(розчаровано)

Ми звідси

І завтра ще не вирвемось.

Марійка

А в мене

Гастролі починаються!..

Петро

Усім

Нам тут робити нічого.

Захар

(роздумує вголос)

Можливо,

У цьому вся трагедія... Земля,
Де вирости, оперились, злетіли,
Нас більше не тримає.. Ми чужі
У світі батька й матері, душею
До всього збайдужілі... Кураї,
Що котяться, розносячи насіння.
За вітром долі...

Петро

Що ти там бурмочеш?

Захар

Я думаю...

Петро

Уголос? Ще цього

Нам тут не вистачало!.. Може, збігай
І голову сільради попроси
Прийти сюди й оформити на місці
Усе, що слід?

Захар

Це можна. Подивлюсь

Село, людей...

Мусій

Та дуже не барися,

Бо ми вже й так затримались.

Захар

Лечу!

Захар швидко виходить.

Якийсь час у хаті тихо. Якщо не брати до уваги
жебоніння магнітофона, до якого притулився
Олег.

Петро

(до Мусія, киваючи на магнітофон)

Японський?

Мусій

(пишаючись)

Так.

Петро

Напевно, дорогий?

Мусій

Зате престижний вельми і надійний.
Співає, мов найнявся!

Остап

А синок

Від нього відлипає чи й до школи
Ідуть удвох?

Олег

Ходив би, та Карга

Того не дозволяє.

Остап

Хто така?

Олег

Директорка. Занудище фірмове!
Ансамблеві, що створено у нас,
Велить співать «Калинку», «Огонёк»,

Мов придурки із хору ветеранів...

Петро

(сердито)

Ну й ну! А знаєш ти, шмаркач,
Що люди ті життя не шкодували,
Аби тобі жилося, як тепер,
У мирі та добробуті?

Олег

(гордо)

Я, дядьку,

Їх не просив.

Петро

(спаленівши)

Таку твою!..

Остан

(став між ним й Олегом)

Облиш!..

Це плата нам за матір та село,
За рідну пісню, кинуту край шляху,
Коли ми поспішали в інший світ,
Засліплені обіцянкою щастя
На терені чужому. Яничари
Родити можуть тільки яничар,
Заражених бацилами зневаги
До рідного...

Наталка

(обурено)

Дивись, куди загнув!

Олег вам не до шмиги! А під носом
Які ростуть?

Остан

(зітхає)

Вже виросли. Такі ж...

Наталка

(трохи розгублено)

Чого ж ти розбалакався?

Остан

(журно)

Я плачу

По тому, що не можна повернуть...
Роз'їдемося — і будем дотлівати
Сумними головешками в степу...

Мусій

Лишайся тут. Нам виплатиш за хату...

Остан

(глухо)

Не в цьому суть... Пеньок не зацівіте...
А ми усі — вже зрізані дерева...

Петро

(бадьориться)

Я — дуб іще міценький!

Остан

Ні, пеньок...

Дубовий, правда!..

Марійка

(жалібно)

Братики, їй-богу,

Заплачу зараз...

Мусій

Краще заспівай.

Марійка

На похороні матері?

Мусій

(розгублено)

Пробачте...

Чогось я став трухлявіти...

Петро

Зі страху.

Покинув би торгівлю і пішов
На діло спокійніше...

Наталка

(наїжившись)

Попідтинню
З торбами жебрати?
Петро
Як люди, працювать.
Наталка
За сто кербе на місяць? Сам, напевне,
Не стільки маєш!
Петро
Тридцять прослужив.
На півночі... Й на півдні. Довелося
Понюхать порошу...
Наталка
(торкаючи плече Мусія)
А він не постраждав?!
Петро
(не одразу)
Найдужче!
Наталка
Тож-то...
Петро
Скільки ви жонаті?
Наталка
П'ятнадцять років.
Петро
Рік вважай за три...
Виходить — сорок п'ять. Здаюся!
Мусію треба пенсію платить
Удвічі більшу...
Голова
(входячи)
Здрастуйте. Ну, як ви?
Сумуєте?
Петро
Звичайно. Навалилося
Таке нещастя...

Голова
(зітхає)
Матір поховать —
Найбільше горе... Ось уже п'ять літ,
Як я свою... а й досі на душі
Холодна порожнеча...
Марійка схлипує, втирає сльози.
Наталка
(дістаючи хустинку)
Так і в нас...
На серці — як в суботу в магазині,
Коли здаємо виручку.
Голова
(звівши брови)
Цікаво...
Такого порівняння ще не чув.
Ви часом не віршуєте?
Мусій
До прози
У неї більший нахил. Як почне
Мені мораль читати, то не знаю,
Де діти душу. Сипле, мов з мішка!
Голова
Записуйте й друкуйте.
Наталка
А заплатять?
Голова
Напевно... Он недавно я читав
Один роман: що бачить, те і рачить!
А книжка із портретом. І стаття
Про автора поважна...
Наталка
(скривившись)
Під статтю
Попастися всякий може. Де торгують,

Там ходять, як по лезу...

Петро

(до Голови)

Ви взяли,

Що треба для оформлення?

Голова

(непевно)

Дрібниці...

Аби було що тільки оформлять...

Петро

Потрібні ж, мабуть, бланки?..

Голова

Не біда.

Цього добра доволі! То, бувало,

Ще років десять тому...

Петро

Де ж вони?

Невже в кишені носите?

Голова

Навіщо!

Для цього є в сільраді секретар.

Петро

А він прийде?

Голова

Покличете, то буде.

Вона цікава жіночка...

Петро

Захар

Пішов по неї, мабуть?

Голова

На майдані

Балакає з шофером Голубцем.

Петро

Упрошує поїхати?

Голова

Куди?

Остан

(втручається)

Напевно, секретар ваш десь живе

Далеко від сільради?

Голова

Через хату.

Петро

(втираючи рукавом лоба)

Нічого не второпую...

(до Голови)

Нам треба

Оформить спадщину. Ви можете зробити
Таку нам ласку?

Голова

(чухаючи потилицю)

Рад би... Я завжди

До ваших послуг...

Наталка

(до Мусія, півголосом)

Хоче хабара!..

Мусій

(так само)

Тепер це називається «подяка»...

Петро

(похмуро, до Голови)

То що ж вам заважає? Перед вами

Всі діти-спадкоємці...

Голова

Це чудово...

Я радий був вас бачити... Хоч раз

Зібралися родиною всією...

Петро

(дратуючись)

То в чому справа?!

Голова

(розводить руками)

Що ж нам оформлять?..
Петро
Ось хата, там корова, поросся...
Наталка
І курок сім!
Голова
Завіщано законно
І хату, і корову, й геть усе,
Що є на цій садибі... Василюні.
Стає так тихо, що знову чути тільки магнітофон.
Петро
Кому, кому?
Голова
Сусідці Василюні,
Що матір доглядала й не дала
Померти їй самотньою в порожній,
Холодній хаті...
Наталка
Ріжуть без ножа!
Остапе, Петре, ви ж великі люди!..
Не те, що мій!..
(Штовхає чоловіка)
Зробіть щось, захистіть
Своє добро!..
Петро
Вгамуйтеся!
(До Голови)
Наша мати
Такого змісту склала заповіт?
І ви його завірили?
Голова
Як личить,
За формою, з печаткою. При вас
Зайшов до неї справитись... Звеліла

Лишити все у силі.
Петро
Як же так?
Вона була, напевно, несповна!
Із глузду, мабуть, з'їхала!..
Голова
(сухо)
Ні, Петре,
При повній, світлій пам'яті. Дай бог
Умерти й нам спокійно так і мудро!..
Петро
Яка ж це мудрість — дітям не лишить
Свого добра, нажитого роками!
Голова
Сказала: «Залишаю все тому,
Кому воно на користь».
Мусій
Василина
Хіба не має хати?
Голова
Ні. Живе
При братовій родині, де шість душ
І сьома на порозі...
Петро
Хто ж їй винен!
Виходила б за когось!..
Голова
Я не знаю,
У чому там причина, тільки чув
Від матері твоєї...
Петро
(перебиває)
То плітки!
А може, і навмисне розпускання
Таких чуток, щоб спадщину урвать.
Вона й на гірше здатна...

Голова
Василина?
Ну, знаєте!..

Наталка
Тихенька та свята,
А матір окрутила!

Голова
(жорстко)
Хтось із вас
Доглянути приїхав?

Мусій
На роботі
Ми, як усі...

Голова
Б'є байдики вона
На фермі, там, де мати працювала,
Аж поки занедужала й злягла?

Петро
Ви влада, вам не варто брати бік
Із двох сторін одної.

Голова
Я стою
На боці справедливості!
Петро

Ми — діти.
А хто вона? Сусідка, та й усе!
Остан

Ти, брате, помиляєшся. Для мами
Вона, як донька рідна...

Петро
(відмахується)
Не мороч!
Якщо тобі не треба, відмовляйся
Від п'ятої частини. Я ж себе
Ограбить не дозволю!

Наталка
Ми також!
Мовчать не будем, правди доб'ємося
В суді, де чесні...

Мусій
(злякано)
Тільки без судів!

По-доброму, по-мирному...
Наталка
Махтуло!

На добрих їздять верхи!..
Остан
Не кричи.

Ми матір поховали...
Наталка
Справжня мати
Дітей би пожаліла! Віддала
Свої добрі...

Голова
(гнівно)
А ви її жаліли?
Вам треба ця хатина, ця земля,
Що ноги ваші босі пам'ятає
І ваші перші сльози береже?

Петро
(не одразу)
Усе це демагогія! Ми — діти
І право маємо...

Голова
Не маєте! Давно
Самі себе позбавили морально
Ви права громадянства на землі,
Що рідною була вам.

Остан
Ми говоримо
На різних мовах...

Петро
Ви нам — про мораль,
А ми — про спадок кровний!..
Голова
(спохватившись)
Геть забув!

І вас у заповіті наділила
Покійна ваша мати...
Наталка
Може, гроші?
Чи золото ще царське?
Голова
Де б вона
Його взяла!.. Ні...

(Врочисто)
Вам заповіла
Оцю картину!
Рукою вказує на «Козака Мамая». Всі мовчки
вstupлюються в картину.

Петро
Що? Одну на всіх?..
Голова
Так.

Наталка
Це знущання формене!
Мусій
(таємниче)
А раптом
У ній є скарб?!

Всі притихають. Як у дитинстві.
Петро
(нізголосом)
Картина тут висить,
Відколи й пам'ятаю...

Мусій
(у тому ж тоні)
Мама нам
Ні разу не дозволила торкнутись
Її хоч пальцем...

Марійка
Порох витирала
Завжди сама...

Петро
То, може, зняти слід
Й оглянути уважно?

Мусій
Дерев'яна...
А в дереві...

Петро
(нетерпляче)
Знімать чи не знімать?!
Голова
Річ ваша, ви й вирішуйте гуртом...
Мусій

Давайте я!
Петро
(заступав йому дорогу)
Обійдешся. Є старші.
Тепер я вам немовби командир!..

Мусій
(метушливо)
Ось на стілець...
Петро
(підходячи до картини)
Тут низько. Будували
Не дуже щедро...

Голова
Хаті цій сто літ!
Петро
(знімаючи з «Мамая» рушник)

А пороку немає... Наші гроші,
Якщо були, напевно, вже тю-тю!..
Кидає на підлогу рушник і знімає картину.
Обдивляється.

Мусій
(нетерпляче)

Ну, що там?

Петро
Як для скарбу — залегка...
Потріскана в кількох місцях...
Наталка

Щоб хтось ламав?

Не видно,

Петро
Ні, ціла...
Мусій

Придивися,
Чи там нема секрету. Як в кіно...

Петро
(розчаровано)
Звичайна дошка... Гріш якій ціна!..
Поточена ось шашелем...

Наталка

Вам бог послав!

Ну й маму

Марійка
(уподібнюючись братовій)
Твоє теляче діло!

Ми якось розберемося самі.

Наталка

(насмішкливо)
Було б із чим! Візьмете по шматочку
Цієї порохняви й повезете
Як спадок від матусі, що й з труни
Над вами посміялася!..

Петро
Мусію,

Заткни їй рота!..

Остан
(роздумув, скориставшись паузою)
В чому ж віщий смисл

Такого заповіту?..

Наталка
Ха-ха-ха!

Вас славно оступачили, а ви
Не можете повірити!..

Петро

Замовкни!

І так в душі — неначе хто...

Захар

(бадьоро входячи)

Привіт!..

Чого ви набурмосились?

Мусій

(не витримавши тиші)

Нам мати

Нічого не лишила...

Захар

Як-то так?

Петро

Весь спадок одписала Василені...

А нам на всіх — картину...

Захар

Покажи!

Петро

Я добре роздививсь. Деревина
Та фарбою намазана фігура...

Мусій

Гадали, може, золото у ній, —
Так порожньо і глухо... Мамин жарт!

Захар
Не схоже...
(Бере картину, уважно роздивляється)
Цій картині щонайменш
Три сотні років... Чи й усі чотири!..

Петро
То й що? Який нам з того зиск?

Захар
(запалюючись)
Сімнадцяте століття!.. Як же я
До неї не приглянувся раніше!..
Такий шедевр! Реліквія!.. Ганьба
Мені, сліпому дурневі! Таїті
Я краще знав, ніж хату, у якій
Прожив шістнадцять років!...

Петро
(похмуро)
Може, скажеш,
У чому суть?

Захар
Картині цій ціни
Немає! Унікальна!

Мусій
Ну, а скільки
За неї дати можуть?

Захар
(подумавши)
Тисяч сто...

Наталка
(сплескує руками)
Ой матінко!..

Мусій
А ти тут виступала
Й ганьбила нашу маму...

Петро
(іронічно)

За оце
Заплатять стільки грошей? Не мороч!

Мусій
Кому ж її продати? Хто оцінить?

Захар
Братове, ви не можете збагнуть,
До чого прилучилися? Ми з вами
Ввійдемо до історії мистецтва!..

Остан
Чи вплинемо в історію. Як станем
Вишукувать...

Наталка
Це діло не твоє!
Для чого ми з Мусієм? На торгівлі
Ми зуби з'їли!..

(До Мусія)
Правду я кажу?
Проси, щоб нам довірили!..

Петро
(підносить руку)
Спокійно!

Ще треба розібратися... В селі,
В якійсь селянській хаті... Неймовірно!
Це вам не Ленінград, не Ермітаж!..

Захар
Туди усе позвозили. Свого
Там зовсім мало...

Голова
(шкребеться в потилиці)
Знав би я раніше

Про диво це...

Петро
(насторожено)
То що тоді було б?

Голова
Добув би кошти, залу збудували б

І мали б свій, мамайівський, музей,
Куди б з усіх усюдів приїздили
Вклонитися реліквії, вдихнуть
Історії своєї!..

Захар

Це ж чудово!
«Козак Мамай» ще в хаті, у селі,
І ми всі тут!

Мусій

Сільрада не заплатить
Нам стільки грошей.

Голова

(сумно)

Де б ми їх взяли!..
Та й люди возроптали б... Цей «Мамай»
Немовби всіх...

Наталка

А дзуськи! Захотіли
На дурнях пожитися!

Мусій

Помовч.

До тебе тут не п'ється.

Наталка

І воно
В історію, нещасне, захотіло!..

Мусій

(наступившись)

Ні, я таки збунтуюся... Терпець
Мені уже вривається!..

Олег вмикає голосно магнітофон, з якого лине
бадьора музика.

Петро

(кидається до Олега)

Йди геть

З бандурою своєю!!

Той стихив звук, але й не ворухнувся.

Наталка

(став на захист сина)

Не займай!

Воно ж іще дитина.

Петро

(крізь зуби)

Ну, попався б

Мені він у частині!..

Остан

Я за те,

Щоб цей шедевр народного мистецтва
Селу піднести як синівський дар.

Наталка

Піднось свою частину, а на нашу,
Хоч вельми щедрий, рот не роззявляй!

Захар

Твоє, Наталко, діло сторона.
Своїх жінок ми...

Наталка

Чхати я хотіла

На них і вас із ними! Я своїм,
Хоч ріж, не поступаюся!

Захар

А Мусій?

Його тут голос важить...

Наталка

Позбавляю

Його я права голосу, оскільки
Махтула він!

Петро

(до Мусія)

І де ти взяв таку!

Шукав, напевно, довго?

Мусій

(вдоволено посміхаючись)

Закохалась,
Як кішка...
Наталка
(виклично)
Я? У тебе? Не сміши!
Хіба в таких закохуються!
Петро
(до Мусія)
Слухай,
Віддай мені цю жіночку!
Мусій
Здурів!
Куди ж свою подінеш?
Петро
У відставку!
На пенсію! На той світ!..
Марійка
Не кричіть.
Бо люди ще подумают, що ми тут
Б'ємось за материзну...
Голова
Ну то як?
Що вирішить громада?
Петро
(спохмурнівши)
Дарувати
Отак, ні за понюшку — кретинізм.
Та й ще куди! В село, що загубилось
У дикій пуші...
Голова
В нас тут лісостеп.
І замок був князівський. І колгосп
У перших ходить нині...
Петро
Не зрівняєш,
Скажімо... з Києвом! Чи навіть із Остром,

Де ми колись стояли на маневрах...
Голова
Зате село це рідне вам!
Петро
Мені
Всі села рідні... Грошики на бочку —
Й картина ваша!
Наталка
Правильно.
Захар
Ганьба!
Петро
(прискалившись)
З якого боку глянути... Я чув,
Що всяке там захоплення колишнім
Призводить до небажаних ідей...
Остан
Це сфера не військових.
Петро
Як сказати...
Та й різні є військові... Продамо
Картину цю в столиці, і нехай
Вони там розбираються.
Захар
Я проти!
Лишити треба в рідному селі.
І мама так сказала б...
Петро
Не для того
Картину нам вона заповіла.
Захар
Хто знає, браття... Може, так вона
Звернулася до совісті востаннє...
Козак Мамай — правдива душа!
А наші душі...

Марійка
(*втираючи сльози*)
Слід подарувати
Селу й народу...

Захар
Отже, троє — за!
Хто проти?

Петро
Я! А дай сюди картину,
Я подивлюся.
(*Забирає картину собі під похву*)
Тут їй буде краще.
Надійніше.

Остан
(*робить крок до Петра*)
Так діло не піде!
В нас більшістю вирішуються справи.
Мусію, ти?

Наталка
(*поспішно*)
Він — проти!
Остан
Не спіши.
Нехай він сам.

Мусій
(*розгублено, втираючи ніт*)
Я проти... Я і за...
Щоб кози ситі й сіно щоб...
Захар

Мусію,
На що ти звівся!..
Остан
Люд такий страшніший
Од всяких демагогів-тупаків,
Що вклякли на дорозі й не пускають
Іти вперед!

Захар
Й оглянутись назад,
Чи ще міцне коріння...
Петро
(*жорстко*)
Закортіло
Й тобі, Захаре, шаблі та матні?
Западає тиша.

Захар
Дурний ти, Петре... Хоч і старший брат!
Остан
Мусію, що ти скажеш? Приставай
До тих чи тих. Будь мужнім!
Мусій

От халепа...
(*Одвертається од гострого погляду дружини*)
Я... я з тобою... з вами...
Остан
(*ніби підсікає*)

Ну й гаразд!
Петро лиш проти. Меншість очевидна.
Віддай картину, Петре, голові,
Й нехай вона зостанеться з народом,
Що дав життя їй, вічно!

Петро
(*затяго*)
Не віддам.
Захар
Не маєш права!

Петро
Байдуже. Я мушу
Вас рятувать!..
Захар
Чи власний гаманець.
Віддай картину!

Петро
Дзуськи!
Захар

(підступає до нього, крізь зуби)
Віддаси...

Ми вдома, слава богу, на землі,
Яка нас згодувала!..

Марійка

(до Петра, киваючи на портрет матері)

Посоромся

Хоч матері, що дивиться на нас!..

Під натиском братів та сестри Петро задкує до стіни, де висить портрет матері, затуляє собою картину, потім піднімає, озирається зацьковано, як вовк, і... б'є щосили «Мамаєм» об коліно. Картина розпадається на шматки.

Всі, хто де був, завмирають. На обличчі Петра дурнувата зловтішна посмішка. Лице Марійки злякане. Мусій роззявив рота. Наталка впала на коліна, ніби хоче позбирати уламки. Остап застиг, обхопивши пониклу голову руками. Голова сів на стілець, біля якого стояв. Захар від горя плаче.

І тільки Олег з байдужим виразом обличчя незрушно слухає магнітофон.

1985 р.

З М І С Т

РУСЬ ПЕРВОЦВІТНА

Картина перша. Бож — цар слов'янський 8

Картина друга. Князь Київ 55

Картина третя. Жар-птиця князя Володимира 103

Картина четверта. Нестор і Мономах 149

ЗРІЗИ

У затінку біля Хрещатика 193

Материзна 243

Шевчук В. А.

Ш37 Русь первоцвітна: Драм. поеми. — К.:
Рад. письменник, 1989. — 311 с.
ISBN 5-333-00341-6

Відомий український письменник, автор ряду з речами поетичними. Драматична поема «Русь широко знаних історичних та історико-біографічно-первоцвітна» охоплює кілька століть найдавнішої історії нашого народу — від трагедії напівлегендарного слов'янського царя Божа до створення «Повісті временних літ» Нестором. Друга частина романів, цього разу приходить до читача на книжки «Зрізи» — про бездуховність, велику драму нашого життя.

Ш 4702640202-047
М223(04)-89 173.89

ББК 84Ук7

Литературно-художественное издание

Шевчук Василий Анбреевич

РУСЬ ПЕРВОЦВЕТНАЯ

Драматические поэмы

Киев, издательство
«Радянський письменник»

На украинском языке

Художник Л. Ф. Кузнецова
Художній редактор О. І. Яцул
Технічний редактор Н. М. Самойличенко
Коректор А. М. Голик

ИБ № 2876

Здано на виробництво 20.10.88.

Підписано до друку 02.02.89.

БФ 39741. Формат 70×100¹/₃₂.

Папір друкарський № 1. Гарнітура Банниковська.
Високий друк.

12,68 умовн. друк. арк., 26,33 умовн. фарбовідб.,
11,5 обл.-вид. арк.

Тираж 4000 пр. Зам. 8—339. Ціна в оправі. 1 крб. 40 к.

Видавництво «Радянський письменник».

252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52.

Київська книжкова фабрика «Жовтень».

252053, Київ-53, вул. Артема, 25.

